

VĚDECKÝ ČASOPIS

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

2

ROČNÍK 32 (LIX)

PRAHA

ÚNOR

1986

CENA 10 Kčs

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÁ

ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ

PRO ZEMĚDĚLSTVÍ

Redakční rada

Prof. ing. Karel Svoboda, CSc. (předseda), prof. ing. Milan Braničský, CSc., prof. dr. ing. Alois Grolig, DrSc., doc. ing. Miroslav Grznár, CSc., ing. Zdeněk Hoffmann, CSc., prof. ing. Dimitrij Choma, DrSc., ing. Vladimír Jeníček, CSc., prof. Jaroslav Kabrhel, doc. ing. Mária Kadlečíková, CSc., ing. Jaroslav Korbíni, CSc., ing. Jaroslav Kunc, CSc., doc. ing. Juraj Mikita, CSc., prof. ing. Jaroslav Píč, DrSc., ing. Vladimír Vácha, CSc.

Za vedení časopisu odpovídá prof. ing. Karel Svoboda, CSc.

Redaktorka ing. Hedvika Malíková

© Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství, Praha 1986

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozborů a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru ekonomiky zemědělství a potravinářského průmyslu. Vydává Československá akademie zemědělská — Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství. Vychází měsíčně. Redakce: 120 56 Praha 2, Slezská 7, telefon 257 541, 254 451. Celoroční předplatné Kčs 120.—.

Научный журнал ЗЕМЕДЕЛЬСКАЯ ЭКОНОМИКА публикует обзоры, анализы и научные статьи о решенных заданиях по научному исследованию в области экономики сельского хозяйства и пищевой промышленности. Издает Чехословацкая сельскохозяйственная академия — Институт научно-технической информации по сельскому хозяйству. Выход в свет ежемесячно. Редакция 120 56 Прага 2, Слезска 7.

The scientific journal ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA publishes studies, analyses and scientific treatises about the solved research tasks in the sphere of the agricultural economics and the economics of food — production industry. Published by the Czechoslovak Academy of Agriculture — the Institute of Scientific and Technical Information for Agriculture. Issued monthly. Editorial office 120 56 Prague 2, Slezská 7.

Die wissenschaftliche Zeitschrift ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA veröffentlicht Studien, Analysen und wissenschaftliche Abhandlungen über die gelösten Forschungsaufgaben auf dem Gebiet der Ökonomie der Landwirtschaft und Nahrungsmittelindustrie. Herausgegeben von der Tschechoslowakischen landwirtschaftlichen Akademie — Institut für wissenschaftlich-technische Information der Landwirtschaft. Erscheint monatlich. Redaktion 120 56 Prag 2, Slezská 7.

Soustava plánovitého řízení je souhrn pravidel, vymezujících chování ekonomických subjektů ve všech fázích reprodukčního procesu. Jde o jeden z nejvýznamnějších nástrojů realizace hospodářské politiky. S vývojem vnitřních a vnějších podmínek, s upřesňováním cílů ekonomiky, cest a metod jejich realizace, se musí zákonitě vyvíjet i soustava plánovitého řízení.

Hlavním smyslem soustavy plánovitého řízení socialistické ekonomiky je usměrnění ekonomického života společnosti tak, aby cíle hospodářského a sociálního rozvoje byly realizovány co nejefektivněji a v nejkratším možném čase. Pravidla přitom musí vycházet ze základního faktu, že jde o socialistickou ekonomiku. Vychází tedy ze zákonitostí rozvoje socialistického národního hospodářství, při respektování daného stupně rozvoje socialistických výrobních vztahů a úměrně dosaženému rozvoji výrobních sil.

Výroba potravin má řadu zvláštností, které také vyžadují specifický přístup k jejímu plánovitému řízení. Proto se také v odvětvích zajišťujících výrobu potravin uplatňuje soustava plánovitého řízení, respektující tato specifika. Z toho vyplývá řada odchýlných přístupů k plánovitému řízení proti soustavě obecně uplatňované v národním hospodářství. Tento přístup se v minulosti osvědčil a počítá se s ním proto i v budoucím období.

VÝCHODISKA SOUSTAVY PRO 8. PĚTILETKU

Jak již bylo uvedeno, soustava musí reagovat na dosažený stupeň rozvoje výrobních vztahů a výrobních sil. Je proto nutné i pro tuto stať charakterizovat dosavadní vývoj výroby potravin u nás a vliv soustavy plánovitého řízení na dosažené výsledky.

7. pětiletka patří k nejúspěšnějším v rozvoji zemědělsko-potravinářského komplexu v Československu. V podstatě jsou plněny základní cíle, stanovené pro výrobu potravin XVI. sjezdem KSČ. Na úkol zvýšení hrubé zemědělské produkce cca o 10 % bude proti 6. pětiletce dosaženo nárůstu 9,7 %. Výroba potravin se významně podílí na úkolu udržení a dalšího zkvalitnění životní úrovně obyvatelstva. Zvýšila se celková soběstačnost ve výrobě potravin a postupně se zvyšuje efektivnost jejich výroby.

Úsilí o naplnění cílů výživové politiky bylo vystupňováno zejména po 4. plenárním zasedání ÚV KSČ, kdy návazně na změněné vnitřní i vnější podmínky (platební bilance, neúroda v roce 1981 apod.) byly provedeny zásadní zásahy do celkového systému výroby a spotřeby potravin. Jedním ze

základních opatření k řešení platební bilance státu bylo usměrnění živočišné výroby na úroveň zajišťovanou reálnými zdroji krmiv. Zvýšený důraz byl položen na ochranu půdy, přednostní rozvoj rostlinné produkce, vyšší zhodnocování surovin v potravinářském průmyslu, snižování materiálové náročnosti výroby a zvyšování společenské efektivnosti výroby. K tomu směřovala i opatření zdokonalené soustavy plánovitého řízení.

Byl vytvořen stabilní trh potravin a dosaženo jeho kvantitativní nasycenosti základními potravinářskými výrobky. U řady výrobků je současná nabídka vyšší než odbyt v obchodní síti (oleje, máslo, konzervářské výrobky, nápoje, cigarety a další). Nedostatky jsou však v sortimentu výrobků, struktuře nabídky a mnohdy i kvalitě potravin. U některých potravinářských výrobků vznikaly problémy s jejich účelným užitím a jejich vývoz byl realizován se značně problematickým efektem.

Zlepšily se poměry mezi rostlinnou a živočišnou výrobou, dynamika rostlinné produkce je zhruba dvojnásobná proti produkci živočišné a cca třikrát vyšší než v 6. pětiletce. Na celkovém přírůstku zemědělské výroby se rostlinná produkce podílí 57,3 %, zatímco v 6. pětiletce byl tento podíl jen čtvrtinový. Na růstu rostlinné produkce se podílí především obiloviny, olejnin a pícniny. Postupně se prosazuje vědomí, že jen při dynamickém a efektivním rozvoji rostlinné výroby je možné rozvíjet celkovou zemědělskou výrobu a současně zvyšovat soběstačnost. Se zvyšováním dynamiky rozvoje rostlinné výroby se upevňuje i jistota dosahovaných výsledků.

Rozhodující podíl na dosažených výsledcích má, vedle příznivého vývoje povětrnostních podmínek, intenzifikace výroby. Např. hektarové výnosy obilovin se v průměru let 1981–1984 zvýšily proti 6. pětiletce o 9,9 %, průměrná dojivost o 11,8 %. Dosažený stupeň efektivnosti přispěl ke stabilizaci nejen tohoto odvětví, ale celého národního hospodářství. Výsledky jsou o to cennější, že byly dosaženy při nižší dynamice vstupů do zemědělství než v předešlých pětiletkách. Celkový objem dodávek průmyslových hnojiv se proti 6. pětiletce zvýšil jen o 1,9 % při zásadních změnách jejich struktury ve prospěch dusíkatých a fosforečných hnojiv. V 6. pětiletce dosáhla hrubá rostlinná produkce na 1 kg č. ž. dodaných průmyslových hnojiv objemu 24,60 Kčs a v letech 1981–1984 již 26,90 Kčs (zvýšení o 9,6 %). V přepočtu na jednotku hrubé živočišné produkce se v roce 1984 snížila proti roku 1980 spotřeba krmiv (ve škrobových jednotkách) o 7,5 % při nižším podílu jaderných krmiv. Dodávky nafty se v ročním průměru 7. pětiletky snížily proti skutečnosti 6. pětiletky o více než desetinu při deseti procentním nárůstu výroby. To představuje relativní snížení její spotřeby o 15,3 %.

Zlepšilo se finanční hospodaření organizací ZPoK. Proti průměru 6. pětiletky se v 7. pětiletce zvýšily upravené vlastní výkony o 29,5 % a zisk o 38 %. Zisk v roce 1984 dosáhl 22,4 mld Kčs, což je o 8 mld Kčs více než průměr 6. pětiletky (v roce 1982 bylo zapracováno do úprav ekonomických nástrojů v zemědělství zvýšení úhrady z celospolečenských zdrojů o 2,9 mld Kčs). Zlepšila se důchodová situace zemědělských podniků a zvýšila se investiční aktivita při stagnaci úvěrového zatížení a při současném posilování podnikových fondů.

Při stabilizaci trhu potravin bylo v podstatě dosaženo soběstačnosti u všech základních potravin a v posledním roce i u obilovin. Dovozy obilovin zhruba odpovídají vývozu sladu. To přineslo podstatné zlepšení vztahu zemědělsko-potravinářského komplexu k zahraničnímu obchodu. Saldo tohoto vztahu v přepočtu na 1 obyvatele se zlepšilo o 15 %.

Jak konstatovalo 11. zasedání ÚV KSČ, k pozitivním výsledkům významně přispěla opatření přijatá 4. zasedáním ÚV KSČ ke zdokonalení soustavy plánovitého řízení. Přínos však mohl být ještě větší, kdyby tato opatření byla realizována v plném rozsahu.

Opatření předpokládala vedle zdokonalení plánování na úrovni centra podstatné zvýšení kvalitativní úrovně plánovacích prací a postupů po celé vertikále řízení. Šlo především o prohloubení funkce dodavatelsko-odběratelských vztahů v plánovacím procesu a v této souvislosti i o prosazení vyšší zodpovědnosti podniků při tvorbě a realizaci plánu.

Tento záměr však nebyl důsledně všemi články řízení pochopen a v řídící praxi není zatím respektován. Výjimkou nejsou ani případy prosazování aktů tzv. „operativního řízení“ bez přihlednutí k širším ekonomickým souvislostem. Mimo jiné i z těchto důvodů přetrvává nízká zainteresovanost a odpovědnost prvovýroby i zpracovatelů na vytváření strukturálního souladu mezi produkcí a potřebou a tím i předpokladů pro celospolečensky efektivní zhodnocení zdrojů.

Úpravou ekonomických nástrojů a částečným posílením úhrady do zemědělství bylo zvýšeno chozrasčotní postavení podniků. Jen v omezeném rozsahu však došlo k prohloubení a upevnění chozrasčotních principů uvnitř samotných podniků. Velice úzce je tento nedostatek spojen s nedostatečným zvládnutím otázek vnitropodnikové organizace a řízení. Tím byla do značné míry oslabena i účinnost jednotlivých opatření v soustavě ekonomických nástrojů, směřující zejména ke zvyšování efektivnosti vynakládaných materiálových nákladů. S výjimkou roku 1983 dynamika materiálových nákladů předstihovala růst výkonů a snižovala tak účast zemědělství na tvorbě národního důchodu.

Uplatněné principy hmotné zainteresovanosti, zvláště pak vazba růstu mezd a odměn na celkové výkony, neúčelné úpravy těchto výkonů pro účely odměňování a nepojistitelné škody, rovněž nevytvářely dostatečný tlak a zájem podniků na co nejrationálnějším hospodaření.

Z hodnocení vyplývá, že přes řadu problémů a nedostatků došlo v rozvoji výroby potravin k zásadním kvalitativním změnám. Základním úkolem pro období 8. pětiletky je udržet a dále rozvíjet pozitivní tendence, vyřešit existující problémy a odstranit stávající nedostatky tak, aby výroba potravin byla i nadále stabilizujícím faktorem národního hospodářství.

Jak zdůraznilo 11. zasedání ÚV KSČ, zůstávají základní cíle výživové politiky strany v kontextu s linií výstavby rozvinuté socialistické společnosti vytyčené XIV. a dále rozvinuté XV. a XVI. sjezdem KSČ. Jde o zabezpečení racionální výživy obyvatelstva, zajištění stability trhu potravin a souladu nabídky a poptávky po potravinách. Současně je nutno zvyšovat soběstačnost v zemědělských výrobcích a potravinách, které je možné při únosných společenských nákladech vyrábět v našich půdních a klimatických podmínkách. Strategie i taktika realizace těchto cílů je rozpracována v Dlouhodobém programu rozvoje zemědělství a dalších odvětví zabezpečujících výživu lidu.

Úspěšné plnění a pokračování záměrů 7. pětiletky vytváří novou výchozí základnu pro příští období. Zásadní změnou je v podstatě dosažení kvantitativní nasycenosti vnitřního trhu potravin. Pro příští období vystupuje do popředí struktura, kvalita a efektivnost výroby potravin. Tato zásadní změna vyžaduje i odpovídající změnu v nástrojích řízení.

Směry přípravy 8. pětiletého plánu jasně vytyčilo 15. a 16. zasedání ÚV KSČ. Základním cílem je zajištění plánovitého, dynamického rozvoje národního hospodářství, umožňujícího další zvýšení životní úrovně lidu,

upevnění jeho životních a sociálních jistot.¹ Naplnění tohoto cíle vychází z rozhodnější a rychlejší intenzifikace ekonomiky, zvyšování efektivnosti, společenské produktivity a kvality práce. Zabezpečení úkolů v sociálně ekonomické oblasti předpokládá dosažení ročního přírůstku národního důchodu minimálně 3,5 %.

Zásadně se mění cesty zajištění ekonomického rozvoje. V předchozích obdobích bylo růstu národního důchodu dosahováno při vyšší dynamice společenského produktu a výrobní spotřeby, tedy cestou s převažujícími prvky extenzity. Omezenost zdrojů surovin, materiálů, paliv a energie vyžaduje přechod na efektivní intenzifikaci celého národního hospodářství. Znamená to zvyšovat národní důchod výrazným snižováním výrobní spotřeby na jednotku produkce i při pomalejší dynamice růstu společenského produktu.

Jde o kvalitativně nový přístup k usměrňování rozvoje národního hospodářství. Jde však o jediný možný přístup v příštím období. Co platí obecně pro celou ekonomiku, platí v nezmenšeném rozsahu i pro výrobu potravin. Je jisté v pořádku, trváme-li na tom, aby potřeby výrobních prostředků pro výrobu potravin byly v souladu s možnostmi národního hospodářství plně pokryty. Ještě důrazněji však musíme trvat na tom, aby vydělené zdroje byly maximálně, s nejvyšším přínosem a efektivností využity.

Do centra pozornosti jak v národním hospodářství jako celku, tak v jeho jednotlivých odvětvích se tedy stále více dostávají otázky ekonomické efektivnosti, a to zejména vynakládaných materiálových nákladů. Pro zemědělství a potravinářský průmysl byl zatím charakteristický rychlejší růst materiálových nákladů než celkových výkonů, tedy snižování ekonomické efektivnosti jejich využití. Dosažení obratu představuje proto jeden z nejnáročnějších úkolů 8. pětiletky.

Nutným požadavkem je i zvýšení efektivnosti reprodukce základních prostředků. Popravdě řečeno, v minulém období se poměrně často investovalo bez podrobnějších analýz efektivnosti. Nebylo výjimkou pořizování i poměrně drahých strojů a zařízení, jejichž využití bylo jen velmi omezené. Při výstavbě řady kapacit se ani neuvažovalo s více než jednosměnným provozem a v současné době je vyšší využití omezeno např. i malou kapacitou pomocných a obslužných provozů (platí to např. o dílnách, opravnách apod.). Na jedné straně jsou nákladná zařízení využívána s malou efektivností, na druhé straně se však nedostatkem kapacit zdůvodňuje požadavek na nové investice.

Při již zmíněných problémech, které jsou v odbytě potravin na vnitřním trhu, výrazně roste náročnost úkolů zpracovatelského průmyslu. Skončila doba, kdy trh byl schopen a ochoten přijmout strukturu, kvalitu a objem dodávek tak, jak byly nabídnuty výrobcem. Růst životní úrovně obyvatelstva přináší i kvalitativní změny v požadavcích na kvalitu a strukturu výživy lidu. Tento fakt je doposud značně přehlížen a reakce na změnu podmínek je velmi pomalá.

OPATŘENÍ K ROZVOJI SOUSTAVY PLÁNOVITÉHO ŘÍZENÍ ZPŮK PRO 8. PĚTILETKU

Poměrně obsáhlá charakteristika současné úrovně výroby potravin a tendence jejího rozvoje v 8. pětiletce jsou nutné k ujasnění filozofie opatření pro příští pětiletku. Je nesporné, že na dosavadních kladných výsledcích se významně podílelo působení soustavy plánovitého řízení, platné do roku 1982. Je tedy možné pro příští období vycházet především z jejích principů. Je však

samozřejmě nutné reagovat na již zmíněné nedostatky dosavadní realizace a současně i na vzniklou situaci a záměry dalšího rozvoje.

Jak již bylo uvedeno, hlavní nedostatky dosavadní realizace jsou v oblasti plánování a v nedostatečné stimulaci růstu efektivnosti. Na formulaci opatření významně působilo i dosažení kvantitativní nasycenosti vnitřního trhu potravinami a z toho vyplývající potřeba preference kvalitativních prvků dalšího rozvoje před kvantitativními. V zájmu komplexnosti rozvoje výroby potravin se postupně prosazují prvky integrující soustavy plánovitého řízení zemědělství a potravinářského průmyslu.

Jak je z předchozího zřejmé, značný důraz je kladen na opatření v oblasti plánování. Opatření rozvíjejí soustavu ve dvou základních polohách — v oblasti plánování v rámci zemědělsko-průmyslového komplexu a specifická opatření k plánování uvnitř zemědělsko-potravinářského komplexu.

Obecně je v plánování národního hospodářství zřejmá tendence od v současné době převládající kombinace průřezového a odvětvového plánování ke komplexnímu plánování národohospodářských komplexů. Složitost vztahů uvnitř zemědělsko-průmyslového komplexu vyžaduje použití této metody v první řadě v této oblasti. Při uplatnění komplexního plánování rozvoje zemědělsko-průmyslového komplexu jde zejména o kvantitativní a kvalitativní sladění plánovaných proporcí růstu jeho jednotlivých částí při odstranění, respektive překonání stávajících resortních a odvětvových bariér. Základním cílem je plné zajištění úkolů v zabezpečení výživy lidu, základním kritériem je společenská efektivnost zajišťování těchto cílů.

Rozhodujícím faktorem dalšího rozvoje celého národního hospodářství, a tedy i výroby potravin je uplatňování poznatků vědy a techniky. Platí to především o dosažení cílů v efektivnosti jejich výroby. Dosavadní slabinou na tomto úseku byla nízká úroveň komplexnosti a systémovosti řízení vědeckotechnického rozvoje a využívání jeho výsledků. Do značné míry převládala nahodilost při vytyčování cílů, mnohakolejnost jejich řešení i nedůslednost při plošné realizaci výsledků. Pro příští období je proto zpracován a bude realizován jednotný plán rozvoje vědy a techniky zemědělsko-průmyslového komplexu. Již v jeho přípravě byla v první fázi uplatněna systémová analýza současného stavu, jejímž cílem byla formulace záměrů rozvoje vědy a techniky při soustředění sil a prostředků na řešení rozhodujících problémů rozvoje výroby potravin v příštím období. V dalších fázích byly vymezeny řešitelské a realizační kapacity a časový a věcný postup řešení. Jak je zřejmé již z názvu, jednotný plán zahrnuje řešitelské i realizační kapacity celého zemědělsko-průmyslového komplexu vč. výzkumu základního a vědeckovýzkumných kapacit vysokých škol.

Uvnitř zemědělsko-potravinářského komplexu se opatření soustřeďují na posílení úlohy dodavatelsko-odběratelských vztahů v plánovacím procesu. Ukazuje se, že za současného stupně rozvoje výroby potravin není účelné ani možné z centra rozhodovat o každém detailu struktury a úrovně zemědělské výroby, a to především ve vztahu k zajištění optimálního rozvoje z hlediska věcného i z hlediska efektivnosti. To vyžaduje zvýšit samostatnost podnikové sféry (jako základního článku řízení) při rozhodování o struktuře výroby a jejího užití. S tím však samozřejmě úzce souvisí i adekvátní zvýšení jejich odpovědnosti za dosažené výsledky a realizaci produkce. Uplatnění těchto principů si v první řadě vyžádalo změnu vyhlášky o základních podmínkách dodávek zemědělských výrobků a zemědělských potřeb (dosavadní vyhláška FMZVž č. 123/1976 Sb.).

Nová vyhláška FMZVž č. 73/1985 Sb. výrazně zjednodušuje vztahy mezi zemědělskou prvovýrobou a odběratelskými organizacemi. Do nové polohy se tak dostává význam hospodářské smlouvy, která jako zásadní dokument určuje podmínky realizace zemědělských výrobků vč. jejich množství, jakosti a časovosti dodávek. V zájmu dosažení souladu mezi potřebami a rozvojem výroby není nadále uplňována ani dosavadní ochrana zemědělského podniku při rychlejším rozvoji výroby ve srovnání s potřebami. U většiny výrobků (mimo obiloviny) byla omezena, resp. zrušena záruka mimosmluvního a nad-smluvního odběru zemědělské produkce. Tato změna zdůrazňuje význam hospo-dářské smlouvy (a garancí odbytu produkce při jejím uzavření) a současně zvyšuje spoluodpovědnost a spoluúčast zemědělských podniků při nerespekto-vání potřeb vyjádřených hospodářskou smlouvou.

Těmto změnám se přizpůsobují i mechanismus plánování a plánovací cesty. V části plánu zemědělská výroba a nákup se omezuje počet ukazatelů na dva – nákup obilovin a jatečných zvířat bez drůbeže do státních fondů. Tyto ukazatele budou (spolu s dalšími úkoly a limity v dalších částech plánu) dováděny do podnikové sféry po linii řízení. Ostatní společenské požadavky na nákup zemědělských výrobků budou transformovány prostřednictvím odběratelských organizací. V zájmu zachování žádoucích proporcí a plného využití existujícího výrobního potenciálu zemědělských podniků se na jednotlivých stupních státního hospodářského řízení uplatňuje princip sladění a odsouhlasení záměrů odběratelů (odsouhlasení příslušnou krajskou a okresní zemědělskou správou). Tento krok je nutný mj. i pro sladění požadavků na produkci s omezenými zdroji dodávek výrobních prostředků.

Základní změny v soustavě ekonomických nástrojů se soustřeďují na další omezení intervencí cen výrobních prostředků a opatření ke zvýšení stability ekonomických výsledků. Omezování intervencí je základní podmínkou pro zvýšení účinnosti působení hodnotových vztahů ve výrobě potravin a tím pro zvýšení tlaku na zvyšování efektivity jejich výroby. Doposud přes řadu úprav v uplynulých letech se intervence významnou měrou podílely na úhradě dodávaných výrobních prostředků (v roce 1985 cca 3,5 mld Kčs). Počínaje rokem 1986 se jejich rozsah omezuje zhruba na jednu pětinu tohoto rozsahu. Vybílané prostředky jsou částečně použity k posílení ostatních ekono-mických nástrojů (státní fond pro zúrodnění půdy, fond intenzifikace, sou-stavová rezerva MZVž a integrační fondy). Celková suma úhrady do země-dělství zůstává zachována.

Rizikovitost zemědělské výroby ovlivňovaná především povětrnostními podmínkami měla doposud značné dopady na stabilitu ekonomického vývoje zemědělských podniků. Používání neúčtních úprav výsledků sice omezovalo sankční dopady vyplývající z neplnění plánu, neřešilo však finanční zdroje podniků. Zvýšení odpovědnosti podniků za rozvoj finančních zdrojů vyžaduje rovněž zvýšení jejich jistot ve finančním hospodaření a vyloučení (resp. omezení) objektivních vlivů na výsledky, které nemají přímou spojitost s úrovní řízení a s hospodařením podniku. Základem tohoto řešení je uplatnění povinného komplexního pojištění úrody. Principy byly ověřeny v minulých letech v rámci experimentů komplexního pojištění. Od jeho uplatnění, přestože významně zvyšuje finanční náklady zemědělských podniků, lze očekávat výrazné zvýšení stability finančního hospodaření.

Základní změnou v regulaci mzdového vývoje a hmotné zainteresovanosti je přechod na upravené vlastní výkony jako rozhodující regulativ pro tvorbu mzdových prostředků. Doposud uplatňovaná vazba na výkony (vč. mimořád-

ných výnosů) jednoznačně preferovala kvantitativní rozvoj zemědělských podniků a málo stimulovala zvyšování efektivity reprodukčního procesu. Až doposud byla možnost uplatnění upravených vlastních výkonů do značné míry omezena vysokou variabilitou tohoto ukazatele. Po zavedení komplexního pojištění se však vliv negativních objektivních vlivů do značné míry eliminuje. To umožňuje shodně s celým národním hospodářstvím uplatnit i v zemědělství tento kvalitativní ukazatel, vyjadřující přínos podniku k nově vytvořené hodnotě. Zvláštnosti zemědělství se promítají do řady aplikovaných specifík (zahrnutí mimořádných výnosů, uplatnění specifických připočitatelných a odpočitatelných položek apod.).

ZÁVĚRY

Opatření k rozvoji soustavy plánovitého řízení představují další významný krok ve zdokonalování ekonomického mechanismu řízení výroby potravin. Jak vývoj a jeho potřeby ukazují, bude nutné bezprostředně po jejich zavedení podrobně analyzovat působení a vliv na další rozvoj a jeho efektivnost a na základě této analýzy připravit zásady a principy soustavy plánovitého řízení pro další období.

Podrobněji bude nutné analyzovat a řešit otázky organizace, řízení a institucionálního uspořádání zemědělsko-potravinářského komplexu. Tyto otázky byly v předcházejícím období řešeny jen částečně a tato dílčí řešení nepřinesla žádoucí efekty. Nemá-li však dojít k závažným chybám, je nutné problematiku podrobněji rozpracovat teoreticky a základní principy důsledně experimentálně ověřit v praxi. Předmětem řešení přitom musí být jak otázky struktury a funkcí orgánů nadpodnikového řízení, tak i podniková a vnitropodniková organizace a řízení.

Další oblastí je postupné propojování soustav plánovitého řízení zemědělství a navazujících odvětví, především služeb pro zemědělství a zpracovatelského průmyslu. Jednotnost cílů těchto odvětví vyžaduje i sladění jejich zájmů a tomu odpovídající sjednocení nástrojů plánovitého řízení. Dosavadní relativní oddělenost soustav a uplatňování principiálně odlišných nástrojů a forem je do značné míry retardačním prvkem dalšího rozvoje. V blízké budoucnosti bude proto nutné vytvořit a realizovat vnitřně integrovanou soustavu plánovitého řízení zemědělsko-potravinářského komplexu s využitím a rozvíjením progresivních prvků všech odvětvových soustav.

Řešení těchto rozhodujících koncepčních otázek nemůže samozřejmě potlačit do pozadí nutnost trvalého zdokonalování nástrojů plánovitého řízení v ostatních oblastech a dopracování těch otázek, které zůstávají i po 1. lednu 1986 otevřeny. Jde zejména o řešení vlivu diferenciální renty úpravami v oblasti zemědělské daně a poskytování diferenciálních příplatků. I tyto otázky budou v průběhu 8. pětiletky řešeny.

Došlo 5. 11. 1985

CHALUPA S., federální ministerstvo zemědělství a výživy, Těšnov 17, 110 06 Praha 1

Soustava plánovitého řízení ZPoK pro 8. pětiletku

Zeměd. Ekon., 32, 1986, č. 2, 83-90. — res. čes., rus., angl., něm.

ZPoK, plánování, řízení, soustava plánovitého řízení

Soustava plánovitého řízení je základním nástrojem realizace hospodářské politiky. Stat. objasňuje principy a východiska nástrojů soustavy plánovitého řízení ZPoK pro období po roce 1985 a nastiňuje hlavní směry rozvoje soustavy plánovitého řízení pro další období.

ХАЛУПА С., Федеральное министерство сельского хозяйства и продовольствия, Тешнов 17, 110 06 Прага 1

Система планового управления в 8-ой пятилетке

Zeměd. Ekon., 32, 1986, № 2, с. 83—90. — рез. чешск., русск., англ., нем.

АПДК, планирование, система планового управления

Система планового управления — основное средство реализации экономической политики. Статья содержит правила и исходные пункты рычагов управления АПДК на период после 1985 г., главные линии развития этой системы на дальнейший период.

CHALUPA S., Federal Ministry of Agriculture and Food, Těšnov 17, 110 06 Praha 1

The System of Planned Management for the Period of the 8th Five-Year Plan

Zeměd. Ekon., 32, 1986, No. 2, pp. 83—90. — summaries in cs, ru, en, de

agricultural and food production complex, planning, management, planned management system

The planned management system is a basic tool for the implementation of the economic policy. The principles of the tools of the system of the planned management of the agricultural and food production complex for the period after 1985 are explained and the main directions of the development of the planned management system for the future period are outlined.

CHALUPA S., Föderales Ministerium für Landwirtschaft und Ernährung, Těšnov 17, 110 06 Praha 1

System der planmäßigen Leitung für den 8. Fünfjahrplan

Zeměd. Ekon., 32, 1986, Nr. 2, S. 83—90. — Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtsch.

AIK, Planung, Leitung, System der planm. Leitung

Das System der planmäßigen Leitung ist das Hauptinstrument zur Realisierung der Wirtschaftspolitik. Der Beitrag erläutert die Prinzipien und Ausgangspunkte der Instrumente des Systems der planmäßigen Leitung des AIK für den Zeitraum nach 1985 und zeigt die Hauptrichtungen auf für die weitere Entwicklung des Systems im nachfolgenden Abschnitt.

Adresa autora:

Ing. Svatopluk Chalupa, CSc., federální ministerstvo zemědělství a výživy, Těšnov 17, 110 06 Praha 1

V súčasnom období sa v celom národnom hospodárstve zdôrazňuje potreba cieľavedomejšieho presadzovania princípov zásluhovosti a diferenciácie v odmeňovaní.

Z týchto hľadísk sa zvlášť účinnou ukazuje brigádna forma organizácie práce a odmeňovania, ktorá už v priebehu krátkeho obdobia overovania aj u nás potvrdila, že má pevné miesto v našej mzdovej sústave. Túto perspektívu treba vidieť v historickej kontinuite vývoja mzdovej sústavy, u ktorej sa v súčasných podmienkach javí potreba postupného prechodu od individuálnych foriem odmeňovania ku kolektívnym. Overovanie týchto foriem potvrdilo, že vo výrobných podnikoch pôsobia motivačne nielen pri zvyšovaní výroby a pracovnej výkonnosti a hospodárnosti výrobného procesu, ale aj v rozvoji iniciatívy a pracovnej aktivity.

Možno povedať, že pri brigádnej forme organizácie práce a odmeňovania sú výsledky značne ovplyvňované používaným systémom hmotnej stimulácie. Kde vystupujú do popredia progresívnejšie formy odmeňovania, tam sú spravidla aj lepšie výrobné a ekonomické výsledky. Brigádny spôsob odmeňovania slúži v chozrasčotnom systéme hospodárenia nielen ako podklad k hodnoteniu brigádnych kolektívov, ale aj k objektívnejšiemu priznávaniu a diferencovaniu odmien v rámci pracovného kolektívu.

NIEKTORÉ VÝSLEDKY Z DOTERAJŠIEHO UPLATŇOVANIA BRIGÁDNYCH FORIEM ODMEŇOVANIA

Vyhodnotenie 50 brigád v SSR ukazuje, že poľnohospodárske podniky, ktoré začali s overovaním brigádnej formy organizácie práce a odmeňovania (BFOPO), dosiahli v roku 1984 pozoruhodné výsledky nielen pri zvyšovaní výroby, ale aj pri jej zhospodárňovaní. V brigádach došlo k priemernému zvýšeniu výkonov o 8,5 % a zisku o 7,3 % oproti plánu. Zefektívnenie výroby sa prejavilo aj vo zvýšení objemu mzdových prostriedkov o 2,4 %, pričom priemerná odmena na člena brigády sa aj v dôsledku zníženia počtu pracovníkov zvýšila až o 5 %. V sovietskych brigádach, ktoré plánujú a hodnotia za celú päťročnicu, sú prírastky ešte vyššie. V brigáde s. Pervického bola zvýšená výroba z 1 ha u kukurice o 1,5 t, pšenice o 1 t, sóje o 0,5 t, cukrovej repy o 3 t, čo sa prejavilo aj v odmenách, ktoré sa zvýšili až o 19 %. Podľa celoštátneho hodnotenia BFOPO sa obdobné výsledky dosiahli aj v ostatných rezortoch národného hospodárstva.

Výsledky z overovania ukazujú, že aj napriek niektorým nepriaznivým podmienkam u špeciálnych plodín možno jednoznačne konštatovať, že v brigádnych kolektívoch boli dosiahnuté lepšie výrobné a ekonomické výsledky ako v tých kolektívoch, ktoré ešte nevyužívajú brigádnú formu hospodárenia.

Koncom roku 1984 bolo ukončené overovanie brigádnych foriem organizácie práce a odmeňovania. Pochopiteľne ešte mnohé zo 400 brigád v poľnohospodárstve, ktoré boli vytvorené len formálne, nespĺnili plánované úlohy a nemohli uspokojiť ani svojich členov. Vo väčšine brigád sme v rozvoji pracovnej iniciatívy v období overovania získali mnohé cenné skúsenosti, ktoré by nemali zostať nevyužité hlavne v tých brigádnych kolektívoch, ktoré ešte túto progresívnu formu vnútropodnikového riadenia dostatočne nevyužívali. Takmer všetky skúmané organizácie sa snažili zlepšiť systém hmotnej stimulácie tým, že odmenu začali viazať viac na dosahované výrobné a ekonomické výsledky. V prvom roku overovania túto kvalitatívnu zmenu väčšina brigád uplatňovala pri zavedení alebo rozšírení výsledkových prémie a ďalších pobádacích zložiek odmeny.

Menšia pozornosť bola venovaná rozpracovaniu niektorých progresívnejších foriem základných odmien, ktoré môžu dosahované výsledky ovplyvňovať podstatnejšou mierou a pritom lepšie diferencovať pracovníkov.

V základných odmenách je najviac rozpracovaná podielová forma hmotnej stimulácie, hlavne u špecializovaných plodín (ako napr. ovocie, zelenina), kde ju uplatnilo 10 organizácií. V niektorých podnikoch chápali uplatňovanie podielovej formy odmeny dosť jednostranne, len pri plnení alebo prekračovaní plánovanej realizácie. Pri jej neplnení sa prešlo na časovú alebo zmiešanú formu odmeny, čím takto jednostranné chápanie prestalo plniť funkčnosť a stimulačnosť tejto odmeny.

Z hodnotenia vyplýva, že mnohé poľnohospodárske podniky, ktoré zaviedli BFOPO, pri rozdeľovaní výsledkových odmien nemali ešte dostatok odvahy diferencovať pracovné kolektívy a jednotlivcov v rámci brigádneho kolektívu podľa pracovných zásluh, ale často aj zo subjektívnych príčin pristúpili na rovnostársky systém odmeňovania.

V rastlinnej výrobe sa brigádna forma organizácie práce a odmeňovania začala uplatňovať u vybraných plodín buď jednotlivo, alebo na celý oševný postup. Išlo najmä o kukuricu, zemiaky a špeciálne plodiny, tabak, ovocie, zeleninu. V dvoch prípadoch (na ŠM Senec a v JRD Kvakovce) brigádnú formu uplatňovali na celom osevnom postupe strediska. V hmotnej stimulácii sa najviac uplatňoval úkolový systém odmeňovania, zameraný na hodnotenie denných pracovných výkonov. V menšej miere sa využívala u niektorých plodín a prác akordne-úkolová, zmiešaná a časová odmena. Pri širšom sortimente výroby (celý oševný postup) sa využívala úkolová odmena prepočítaná na produciu a podielová odmena z fiktívnych výkonov (JRD Kvakovce). U špeciálnych plodín sa využívala podielová odmena, ktorá vychádzala z úrovne realizácie a normatívnych mzdových nákladov.

V živočíšnej výrobe sa vo väčšine prípadov uplatňovala úkolová forma odmeny, prepočítaná na produciu. Viacej ako v rastlinnej výrobe sa používala aj kolektívna forma hmotnej stimulácie, hlavne vo veľkokapacitných maštaloch. V niektorých prípadoch pri menších koncentráciách sa dojivosť u kráv merala individuálne (podľa kráv a ošetrovateľov) a tieto výsledky sa využívali aj na rozdelenie kolektívneho zárobku na jednotlivca (ŠM D. Klatov). Pri výrobe mäsa sa najviac využívala podielová forma odmeňovania.

AKO ZDOKONALOVAŤ A UPLATŇOVAŤ RACIONÁLNEJŠI SYSTÉM ODMEŇOVANIA

Už predchádzajúce výsledky výskumu ukázali, že zaužívané formy odmeny nie sú v každom období a na každom výrobnom úseku rovnako účinné a efektívne, pritom aj rozdielnou mierou prispievajú k plneniu podnikových a celospoločenských zámerov. To pochopiteľne v plnej miere platí aj v brigádnej forme organizácie práce a odmeňovania, kde systém kolektívnej práce vytvára ešte lepšie predpoklady k uplatneniu progresívnejšieho spôsobu odmeňovania.

V poľnohospodárskej výrobe sa z hľadiska zvyšovania efektívnosti a zmenšovania evidenčnej práce v bežnom poľnohospodárskom podniku s úsekom rastlinnej, živočíšnej a pomocnej výroby ukazuje predpoklad k vytvoreniu 7–11 typov brigád, v ktorých systém stimulácie by z hľadiska funkčnosti a účelnosti mal účinnejšie zabezpečovať zvyšovanie produktivity práce a efektívnosti výroby.

V rastlinnej výrobe by sa spravidla mali vytvárať tri typy výrobných brigád:

- brigády pre pestovanie plodín v rámci osevného postupu,
- brigády pre pestovanie jednej plodiny alebo skupiny plodín prevažne trhového charakteru, ako sú tabak, liečivé rastliny, olejniný, technické plodiny, ovocie, zelenina, hrozno a pod.,
- dočasné brigády v RV na etapu prác, ktoré sa tvoria najmä pre zberové práce z krmovín (komplexné linky), obilnín a pod.

V živočíšnej výrobe prichádza do úvahy 5–6 typov brigád:

- v chove dojníc pri výrobe mlieka a vo výkrme pri výrobe mäsa (kde sú výrobky určené prevažne na predaj),
- v chove jalovíc a teliat,
- v chove prasníc a vo výkrme ošípaných,
- v chove oviec (vlna, syr),
- v chove hydiny (vajcia, mäso).

Brigády v ostatnej výrobnej a nevýrobnej činnosti:

- v pridruženej výrobe (podľa jednotlivých činností),
- v ostatnej nevýrobnej (pomocnej) činnosti, ako je opravárenská, stavebná, povoznícka a prípadne ďalšie činnosti.

V systéme uplatňovania brigádnej formy organizácie práce a odmeňovania sa ukazujú z hľadiska účinnosti a funkčnosti ako najvhodnejšie tri rôzne typy mzdových foriem, resp. ich kombinácie, ktoré v úkolovej forme odmeny prepočítanej na produkciu a v podielovej, prípadne zmiešanej forme odmeny nadobúdajú tieto modifikácie:

– V úkolovej odmene sa rozčleňujú na hrubú produkciu alebo združený úkol do akordu základnej a pobádacej zložky, pričom zlúčením môže aj táto forma vystupovať ako jednozložková odmena.

– V podielovej odmene sa mení podľa výrobného charakteru len výsledný hodnotový ukazovateľ (výkony, tržby, zisk). Spojením základnej a účinne zameranej pobádacej časti môže aj táto forma nadobudnúť charakter jednozložkovej odmeny.

– Zmiešaná odmena, ktorá vzniká hlavne zlúčením úkolovej a časovej mzdy tam, kde výrobný charakter neumožňuje objektívne uplatniť výrobné alebo hodnotové ukazovatele.

Úkolová forma sa ukazuje ako účinná hlavne vtedy, keď je prepočítaná na jednotku výrobku alebo na celkovú produkciu. Za účelom zmenšenia evidenčnej práce je účelné zlučovanie pracovných postupov a operácií do akordu.

Výsledným ukazovateľom pre priznávanie miezd a odmien je normatívny mzdový náklad na 1 t výrobku (alebo 100 Kčs hrubej produkcie), ktorý sa pri prekročení plánu zvyšuje v pomere 1 : 1 alebo znižuje do 20 %. Do pobádačej zložky odmeny sa zahrňujú kvalitatívne, hospodárnostné a výsledkové prémie a podiely, ktoré spolu so základnou odmenou a príplatkami môžeme zlúčiť do jednozložkovej odmeny.

Využitie tejto formy odmeny prichádza do úvahy v rastlinnej výrobe u trvalých brigád na celý oševný postup a u dočasných, ktoré sú zamerané na etapu prác (zber), v živočíšnej výrobe pri odchove chovného materiálu (teliec), jalovic, prasníc, oviec a pod.

Podielová forma odmeny je progresívna a účinná u tých výrobkov, kde prevláda charakter manuálnej výroby, v rastlinnej výrobe u špeciálnych plodín ako sú technické plodiny, olejiny, ovocie, zelenina a pod., v živočíšnej výrobe pri výrobe mlieka a mäsa (hovädzie, bravčové).

Hodnotiacim ukazovateľom pre priznanie odmeny sú dosahované tržby a normatívne stanovené odmeny, mzdy. Pomerom mzdových nákladov k tržbám sa vypočíta koeficient pripadajúci na odmeny, ktorý sa pri prekročení plánu môže progresívne zvyšovať až do 20 % (len v tom prípade, ak prémie za prekročenie plánu nezahrnieme do stanoveného koeficientu). Doplnkovou formou odmeny môžu byť ešte jednorazové prémie, ktoré sa zameriavajú na problémy nepokryté základnou odmenou. V niektorých prípadoch, aj pri výrobe mäsa, kde ešte nie sú dostatočné skúsenosti z normatívnej a plánovacej praxe, môže byť pri využívaní pobádačej zložky odmeny účinná aj odmena za produkciu.

Zmiešaná forma odmeny môže byť účinná hlavne na pracoviskách, kde pracovné a hospodárske výsledky sú popri výkonoch členov závislé od ďalších okolností, ktorých pôsobenie nemožno spoľahlivo predvídať, alebo charakter práce neumožňuje stanoviť objektívne normy spotreby práce. Zmiešanú podielovú odmenu možno uplatniť na pracoviskách, kde sú splnené podmienky pre uplatnenie podielovej odmeny, avšak v záujme vytvárania ekonomicky odôvodnených relácií v odmenách sa má zárobok zvyšovať pomalšie ako výkon. Opodstatnenosť sa ukazuje hlavne v horších rokoch, keď sa nedostaťtočne zabezpečí kŕmny plán, prípadne pri výskyte živelných škôd, chorôb, alebo z ďalších už uvedených dôvodov.

NIKTORÉ PROGRESÍVNEJŠIE FORMY ODMEŇOVANIA BRIGÁDNYCH KOLEKTIVOV

Efektívnym nielen z hľadiska hospodárnosti a pracovnej aktivity, ale aj z hľadiska potreby evidencie práce sa ukazuje tzv. pevný zálohový systém odmeňovania, ktorý by vychádzal počas roka z priznaných tarifných tried jednotlivých pracovníkov s doúčtovaním v RV až po zbere úrody podľa dosiahnutých výsledkov. V ŽV je zavedenie tohoto spôsobu priznávania a rozdeľovania základných odmien jednoduchšie, nakoľko množstvo výroby sa zisťuje v kratších časových intervaloch (mesiac, štvrtrok). Tento spôsob rozdeľovania prostriedkov na pracovné kolektívy je možný pri prepočítaní mzdových nákladov na tonu výrobku aj bez denného zúčtovávania vykonanej práce. Poskytovanie zálohy vo výške 80 % z celkovej odmeny by sa vykonalo tak, že z celkových odmien sa budú mesačne uvoľňovať prostriedky podľa

ukončenia jednotlivých etáp prác, na ktoré by boli celkové odmeny v % rozpočítané (príprava pôdy, seja, ošetrovanie, zber a pozberová úprava), alebo v druhom prípade stanovením pevných 80% záloh z úrovne priznaných kvalifikačných tried, tak ako sa to praktizuje u niektorých brigád v ZSSR, kde týmto odpadá denné meranie vykonanej práce.

V posledných rokoch patrí v ZSSR medzi priekopníkov BFOPO aj hrdina socialistickej práce V. J. Pervický v Krasnodarskom kraji, ktorého brigáda viac ako 20 rokov dosahuje vynikajúce výrobné výsledky. Ešte sa nestalo, aby brigáda nesplnila svoj záväzok plnenia výrobných úloh, zakotvený v zmluve s vedením sovetu. Brigáda vysoko prekračuje plánovanú produkciu. Od plnenia plánovaných úloh je odvodený aj systém odmeňovania.

V brigáde sa spočiatku pracovalo v úkolovej mzde, v ktorej každá práca bola denne meraná a inak platená, čo sa zákonite prejavovalo v honbe za hektármi, pričom úroda a kvalita práce traktoristov zostávala v pozadí. V záujme odstránenia týchto nedostatkov vznikla odmena, ktorá má počas roka charakter zálohy. Odmena sa vytvára z prepočtov združených noriem času na pestovanie jednotlivých plodín a platnej tarifikácie, prepočítaná na tonu výrobku. Počas roka sa vypláca len 80 % základnej tarifnej zložky odmeny a pohyblivá časť sa poskytuje až po zbere úrody spolu s nadzáróbkami. Podľa ich skúseností práve úrodou bloková zložka odmeny najviac stimuluje pracovníkov, aby vyvinuli maximálne úsilie nielen za splnenie plánu, ale aj za jeho prekročenie. Pohyblivá zložka sa tvorí podielom z hodnoty nadproduktu a z ušetrených nákladov na výrobu.

V kolektívne brigády sa vynakladá úsilie vytvoriť rovnaké podmienky pre starších i mladších pracovníkov. Noví pracovníci majú napríklad takú istú odmenu ako dlhoroční, pričom skúsenosti starších a vynikajúcich sú preferované. Napr. za priznanie kvalifikácie majstra prvej triedy je príplatok k základnej mzde 20 % a k tomu jednopercentný príplatok za každý odpracovaný rok.

V brigáde sa považuje za základný predpoklad dobrých výsledkov vysoká pracovná disciplína, z ktorej sa odvíja aj technologická a nezištná spolupráca. Za porušenie disciplíny platia v brigáde tvrdé sankcie v krátení odmeny vo výške 1–5-denného zárobku.

Takýto postup vyžaduje kolektívny prístup k práci, zmenu organizácie práce, vyrovnanosť kolektívu a skupinové nasadenie strojov, pracovníkov a samokontrolu kvality práce.

V brigádnej forme organizácie práce a odmeňovania patrí účinná a objektívna forma odmeňovania medzi základné predpoklady zvyšovania a zhospodárňovania výroby. Preto už v základnej odmene je potrebné uplatňovať taký systém, ktorý by viac rozlišoval nielen pracovný výkon, ale aj dosahované výrobné výsledky, podľa ktorých by pracovníkov v odmene aj hodnotil. Tejto požiadavke sa najviac približuje kolektívna forma úkolovo-akordnej a podielovej odmeny zameranej na dosahované výsledky.

Pri týchto formách odmeňovania, kde kritériá tvorby a rozdeľovania prostriedkov sú zamerané na výrobné alebo ekonomické výsledky, nepovažujeme formu osobného ohodnotenia u radových pracovníkov za funkčnú a potrebnú. Preto (nevyužívala ju ani jedna brigáda) s touto formou pri využívaní odmeny za výrobky počas roka nepočítame. Ako doplnok k základnej odmene sa nám ukazujú funkčnejšie využívanie pobádacích zložiek odmeny, zameraných na menovité úlohy. V brigádnej forme organizácie práce a hmotnej stimulácie považujeme za účelné a potrebné využívať osobné ohodnotenie pri rozdeľovaní brigádneho nadzáróbk. V niektorých typoch brigád, hlavne v pomocnej

činnosti a chovateľstve, kde sa nedá objektívne uplatniť odmeňovanie za výsledky, bude potrebné využívať aj subjektívne činitele hodnotenia, ako je osobné ohodnotenie.

SYSTÉM PLÁNOVANIA A PRIZNÁVANIA ZÁKLADNÝCH A POBÁDACÍCH ZLOŽIEK ODMENY

Úlohou hmotnej zainteresovanosti aj v brigádnej forme je zvyšovať produktivitu práce, efektívnosť výroby a rozvíjať pracovnú iniciatívu. Preto aj pri ukladaní úloh by mala platiť zásada, že brigádne kolektívy treba zainteresovať na takých ukazovateľoch, ktoré svojou činnosťou môžu priamo ovplyvňovať.

Je len samozrejmé, že na vnútro podnikové organizačné útvary nemožno ekonomickým rozpisom plánu — limitov mzdových prostriedkov — rozpísať viacej prostriedkov než má podnik vcelku.

Najčastejšie používanou metódou je operatívny rozpis plánu, vychádzajúci zo sortimentnej náplne a spravidla určený v technických jednotkách. V tomto prípade sa môžu plne využiť normy a normatívny spotreby práce a technologických kariet a individuálne kalkulácie a (s prihliadnutím na nejednotnú situáciu v normách spotreby práce) výsledky získané za dlhšie časové obdobie 3 až 5 rokov.

Výpočet mzdových prostriedkov, pokiaľ ide o kolektívnu odmenu (mzdu), sa vytvára v pláne i v skutočnosti zo súhrnnej normy spotreby práce na počet plánovaných výrobkov. Podkladom určenia miezd sú normohodiny a príslušné tarifné triedy a ich sadzby. Z toho vyplýva, že tvorba mzdových prostriedkov vychádza z jednicových plánov miezd na jednotku výrobku. Okrem toho sa v paušálnej forme zachovávajú aj ďalšie nadtarifné zložky odmeny, ktoré možno viazať na dosahované zárobky.

Špecifickou metódou v niektorých podnikoch je výrobná kalkulácia, ktorá v podstate plní nielen úlohy operatívneho plánu, ale aj detailne určuje objem mzdových prostriedkov pre brigádu.

Z hľadiska zvýšenia stimulačného účinku je potrebné, aby brigádnym kolektívom bola spolu s rozpisom výrobných a ekonomických úloh podnikového plánu určená aj výška prostriedkov na pobádacie zložky odmeny. Celkovú sumu prostriedkov určených na pobádacie zložky za podnik ako celok možno odporučiť rozdeľovať v súčasných podmienkach, keď jednotlivé brigádne kolektívy môžu dosahovať rozdielnu mieru rentability, medzi brigády podľa koeficientu vypočítaného z pomeru celkovej sumy prostriedkov určených na pobádacie zložky za podniky ako celok a celkových základných odmien podniku.

Pri určovaní brigádneho nadzárobku (ktorý vznikne z doúčtovania a pobádacích zložiek odmeny vrátane podielov) pre jednotlivé brigády z nadplánovaného výsledku odporúčame vychádzať zo skutočných výsledkov každej brigády.

Tento spôsob plánovania a rozdeľovania mzdových prostriedkov medzi brigádou a podnikom predpokladá nevytvárať podmienky k ich vysokému prekračovaniu, prípadne neplneniu. Ak by sa predsa takýto prípad vyskytol, a to v dôsledku pôsobenia objektívnych faktorov, odporúča sa, aby tieto vplyvy (pokiaľ sa dajú zmerať) boli kvantifikované a primerane k nim boli počas roka upravené a upresnené aj plánované úlohy brigádnych kolektívov.

V poľnohospodárskych podnikoch, ktoré v hodnotových vzťahoch medzi

brigádnyhmi kolektívami využívajú objektívne vnútropodnikové ceny zohľadňujúce kvalitu vzájomne si poskytovaných výrobkov, prác a služieb, nie je účelné viazať sa na poskytovanie výsledkových prémie a podielov na výsledky iných brigád.

Pri splnení plánovaných ukazovateľov odporúčame rozdeľovať výsledkové odmeny na jednotlivé skupiny podľa koeficientu vypočítaného z údajov na celú brigádu, alebo tento rozdeliť podľa výsledkov jednotlivých skupín. Ak sú brigády zainteresované na dvoch ukazovateľoch a jeden z nich nesplnia, potom je potrebné krátiť podiely o 50 %. Pri nesplnení oboch ukazovateľov sa výsledkové odmeny nepriznávajú.

Mzdové prostriedky brigády sa plánujú a evidujú za celý kolektív (v prípade členenia brigády na skupiny sa vykoná rozpis v celkovej čiastke aj na kolektívny skupín). Nárok na výsledkovú prémie sa uplatňuje len v skupine, resp. čate a vzniká za predpokladu, že kvalita práce je vyššia než je stanovená úroveň, a naopak odporúčame postih za menej kvalitnú prácu.

Napriek tomu, že brigády majú ešte v oblasti plánovania malé skúsenosti, predpokladáme, že viazanie výsledkových prémie alebo brigádneho nadzárobku na prekročenie plánovaných úloh nemusí byť vždy dostatočne objektívne (hlavne pri nereálnom pláne). Preto sa domnievame, že by bolo účinnejšie a jednoduchšie viazať celý nadzárobok na prírastok výroby oproti skutočnosti za posledných 3–5 rokov tak, ako sa to uplatňuje v ZSSR.

ROZDELOVANIE KOLEKTÍVNEHO NADZÁROBKU V RÁMCI BRIGÁDY

Pri rozdeľovaní kolektívneho zárobku brigády jednotlivým členom je možné používať priame i nepriame spôsoby rozdeľovania.

Priame rozdeľovanie sa uskutočňuje pomocou osvedčených mzdových foriem, ktoré sú viazané na výrobné výsledky. Uplatňuje sa všade tam, kde existuje sústava merateľných výsledkových ukazovateľov a presné normy spotreby práce. Pomocou týchto ukazovateľov možno dosť presne merať účasť i zásluhy jednotlivých členov kolektívu na dosiahnutých výsledkoch.

Nepriame rozdeľovanie kolektívneho zárobku na jednotlivcov sa uplatňuje všade tam, kde nie je možné použiť priame rozdeľovanie, t.j. kde neexistujú presné ukazovatele, normy na meranie prínosov a zásluh jednotlivcov na celkových výsledkoch kolektívu. Taktiež ho možno použiť tam, kde by ich zisťovanie bolo veľmi ťažké, práce a pod. Charakteristické pre nepriame rozdeľovanie kolektívneho zárobku je, že sa opiera o odpracovaný čas, tarifu vykonávanej triedy práce alebo osobnej triedy.

Celkový kolektívny úkolový alebo podielový zárobok odporúčame rozdeľovať medzi pracovníkov brigády podľa odpracovaného času a miery ich zásluh na výsledkoch, čo sa zisťuje podľa vopred určených kritérií – ukazovateľov a noriem. Ak nie je možné mieru zásluh jednotlivých pracovníkov presne zistiť, rozdeľujeme stanovenú čiastku, najmenej však 80 % z celkového kolektívneho zárobku, jednotlivým pracovníkom podľa odpracovaného času a mzdovej tarifikácie vykonávanej práce alebo osobnej triedy. Zvyšok rozdelí bezprostredný vedúci podľa pracovnej účasti alebo osobného ohodnotenia a zásluh jednotlivcov na dosiahnutom spoločnom zárobku. Podobné rozdeľovanie sa uskutočňuje aj pri uplatňovaní úkolovej alebo akordnej mzdy.

Z hľadiska zmenšovania evidenčnej práce a zväčšovania záujmu o dosa-

hovaný výsledok na pracovisku sa v sovietskych brigádach osvedčuje v rastlinnej výrobe systém pevných mesačných plátov v 80% výške z tarifných odmien s konečným zúčtovaním až po zbere úrody. Takýto spôsob sa potom stáva hybnou silou pri zvyšovaní výroby a brigádnej aktivity.

ROZDELOVANIE BRIGÁDNEHO NADZÁROBKU PODĽA KOEFICIENTU PRACOVNEJ ÚČASTI

Koeficient pracovnej účasti (KPÚ) je forma kvantitatívneho vyjadrenia prínosu jednotlivých pracovníkov k celkovým (konečným) výsledkom práce výrobného kolektívu (brigády).

Pomocou KPÚ sa uskutočňuje nepriame rozdeľovanie kolektívneho zárobku medzi členov kolektívu podľa ich individuálneho prínosu. Pri jeho konštrukcii odporúčame hodnotiť zásluhy jednotlivých členov na výsledkoch brigády pomocou ukazovateľov z viacerých hľadísk. Ich zameranie sa musí orientovať najmä na ekonomickú činnosť. Ide hlavne o tieto hľadiská a ukazovatele:

- a) výkonnosť,
- b) kvalita výroby a práce,
- c) hospodárnosť,
- d) pracovná disciplína a iniciatíva

Pri určovaní ukazovateľov (hľadísk) treba brať zreteľ na to, aby ich nebolo príliš veľa a mali patričnú funkčnosť, ako napr. jednoduchosť, kontrolovateľnosť a merateľnosť a pod.

Pri vyhodnotení uvedených hľadísk sa za každé hľadisko prizná počet bodov, napr. 0–5. Potom sa KPÚ vypočíta pre každého člena brigády ako súčet bodov priznaných za jednotlivé hľadiská. Základ sa rovná vždy 1, môže sa korigovať smerom dole alebo hore, podľa stanovených podnikových pravidiel.

Pri stanovení KPÚ môžeme použiť dve stupnice:

– rovnakú stupnicu, t.j. lineárnu – pre všetky hľadiská sa priznáva rovnaký počet bodov, napr. 0–5 bodov za každé hľadisko;

– maticovú stupnicu, charakteristickú tým, že za každé hľadisko sa priznáva iný počet bodov, čím dávame každému hľadisku inú váhu. Táto stupnica sa ukazuje objektívnejšia a z hľadiska funkčnosti aj účinnejšia.

Koeficient pracovnej účasti možno určovať dopredu, a to na dlhšie časové obdobie (štvrtrok alebo polrok) s možnosťou mesačného korigovania podľa dosiahnutých výsledkov.

Dôležitým momentom hodnotenia je presné vedenie prvotnej evidencie. Osvedčujú sa denné záznamy brigád, v ktorých sa zachytávajú najmä merateľné plnenia – neplnenia, klady a nedostatky jednotlivých členov, porušovanie pracovnej disciplíny atď. Takto podchytené javy sú dobrým podkladom pre vykonanie komplexného zhodnotenia jednotlivých členov brigády a pre stanovenie, príp. korigovanie KPÚ.

Okrem takto stanoveného KPÚ je možné pre účely rozdeľovania spoločného zárobku alebo jeho častí použiť aj iný spôsob. Rozdiel spočíva v podstate v tom, že jednotlivé čiastkové kritéria (t.j. kvalifikácia, odpracovaný čas v podniku, stupeň namáhavosti vykonávanej práce, dodržiavanie pracovnej a technologickej disciplíny, vaeľprofesnosť, pracovná angažovanosť atď.) sa hodnotia samostatne v rozmedzí od 10 do 200 bodov podľa stupňa (kvality) plnenia jednotlivých hľadísk.

KPŮ sa potom stanoví podľa zvolených pásiem súčtu bodov, priznaných jednotlivým pracovníkom za splnenie určených hľadísk (kritérií): 250 bodov je KPŮ 0,7; od 251 do 300 0,8; od 301 do 350 0,9; od 351 do 400 1,0; od 401 do 450 1,1 atď. (Ferkov 1984, č. 6).

Tento spôsob určovania KPŮ má však nevýhodu v tom, že stačí jeden bod navyše alebo menej a pracovník má o jednu desatinu nižší alebo vyšší stupeň ohodnotenia.

Pri rozdeľovaní kolektívneho zárobku sa KPŮ uplatňuje tak, že nadväzuje na základné delenie pomocou tarifnej mzdy a odpracovaného času.

VARIANTY VYČÍSLENIA PODIELU JEDNOTLIVÝCH PRACOVNÍKOV NA KOLEKTÍVNOU ZÁROBKU

K variantom vyčísľovania podielov jednotlivých pracovníkov na kolektívnom zárobku s použitím KPŮ patrí rozdelenie kolektívneho zárobku pomocou opravného koeficientu, a to tak, že plánovaná (kalkulovaná) kolektívna časť mzdy každého člena sa vynásobí stanoveným KPŮ, čím sa dostane prepočítaná prémie.

Opravný koeficient sa vypočíta tak, že sa súčet plánovaných prémie delí súčtom výsledných prémie. Takto vypočítaným opravným koeficientom potom násobíme prepočítanú prémie a dostaneme výslednú prémie každého člena kolektívu.

Ako ďalší variant sa používa rozdelenie kolektívneho zárobku pomocou koeficientu podielu prémie na 1 Kčs tarifných miezd, ktorý sa vypočíta tak, že sa kolektívna prémie delí prepočítanými tarifnými mzdami.

Druhý variant rozdeľovania v brigádnych kolektívoch sa ukazuje oveľa jednoduchším a objektívnejším, hlavne vtedy, keď sa práce merajú denne a dodržia sa smenové výkonové normy. Tento systém rozdeľovania nadzárobku alebo prémie má prednosti nielen v jednoduchosti, ale aj v tom, že sa najviac približuje k odmene za dosahované výsledky. Hlavne v tom, že priznanie odmeny nevychádza z rôznych subjektívnych kritérií, ale nadväzuje na denné hodnotenie pracovných výkonov alebo dosahovaných výsledkov.

V osobnom hodnotení pracovníkov sa na základe zhodnotenia ich odborných predpokladov, osobných schopností a vlastností a dlhodobu dosahovaných výsledkov práce odporúča použiť tieto kritériá:

a) osobné schopnosti, odborné predpoklady pracovníka rozhodujúce pre úspešné vykonávanie pracovnej funkcie a iniciatívny prístup k plneniu riadnych a mimoriadnych úloh;

b) dlhodobá výkonnosť.

Systém hodnotenia účasti podľa koeficientov (KPŮ), ktorý sa v niektorých metodických materiáloch odporúča používať a je zaužívaný v ZSSR, je pre svoju administratívnu náročnosť a subjektívnosť v poľnohospodárskych podnikoch dosť ťažko použiteľný. Jeho dôsledné uplatnenie, hlavne v rastlinnej výrobe, by vyžadovalo hodnotiť (alebo bodovať) kvalitu každej práce a operácie u každého pracovníka a priznávať mu plus alebo mínus body. V poľnohospodárstve sa vyskytuje viac druhov prác, u ktorých nie je možné denne hodnotiť kvalitu práce, napr. pri sejbách alebo ochranných postrekoch. Objektívne ich možno vyhodnotiť až s odstupom času (napr. po vzídení osevu). Preto sa domnievame, že systém tzv. koeficientov pracovnej účasti, ktorý sa odporúča pre ostatné odvetvia národného hospodárstva, by bol v poľnohospodárstve

prácny a málo objektívny a z uvedených dôvodov aj dosť ťažko uskutočniteľný. Jeho využitie prichádza do úvahy hlavne na úsekoch pomocnej, riadiacej a doplnkovej činnosti, kde sa práca dá ťažko normovať a odmena za dosahované naturálne alebo hodnotové výsledky by nebola dostatočne funkčná.

V brigádnych kolektívoch v poľnohospodárstve odporúčame uplatňovať kombinovaný systém rozdeľovania podľa pracovnej účasti a zárobku pracovníka, ktorý vychádza zo spotreby práce za odpracované dni alebo hodiny a za triedenia pracovníka alebo práce a nevyžaduje rozširovať doterajšiu evidenčnú prácu.

Rozdeľovanie kolektívnych odmien z nadzárobku v rámci pracovného kolektívu by malo prebiehať tak, že 70 % výsledných odmien sa rozdelí koeficientom podľa úrovne základných odmien a 30 % podľa osobného hodnotenia. Osobné ohodnotenie sa vykonáva v rámci brigádneho kolektívu tak, že vedúci brigády ohodnotí každého pracovníka bodmi alebo percentami podľa odporúčaných kritérií. Možno predpokladať, že tento spôsob najlepšie vystihuje pracovnú účasť a iniciatívu každého jednotlivca pri vytváraní podnikových a celospoločenských hodnôt.

SÚHRN

Pracovná iniciatíva pri zvyšovaní a zefektívňovaní výroby má významné miesto nielen v poľnohospodárskych podnikoch, ale aj v ich vnútropodnikových jednotkách, ktoré sa na zvyšovaní a zhospodárňovaní výroby podieľajú rozhodujúcou mierou.

Ešte stále sme svedkami toho, že socialistické zásady odmeňovania sa nedostatočne využívajú. Pri hodnotení práce stále prevládajú kvantitatívne ukazovatele nad kvalitatívnymi, bez prihliadnutia na dosahované výrobné alebo ekonomické výsledky. Takto zameraný systém hmotnej zainteresovanosti pochopiteľne nedáva veľké možnosti k zvýhodňovaniu dobrých pracovníkov a postihovaniu zlých, ale skôr vedie k rovnostárstvu, čím sa otupuje pracovná iniciatíva a schopnosti najprogressívnejšej skupiny pracovníkov, ktorí sa na výrobe a jej ekonomike podieľajú rozhodujúcou mierou.

Vzhľadom na relatívne malú účinnosť odmeny na kvalitu a efektívnosť poľnohospodárskej výroby a stúpajúci nivelizačný trend sa ukazujú účinné, tie formy odmeny, ktoré tieto nežiadúce tendencie odmeňovania obmedzujú. Medzi takého formy patrí aj brigádna forma organizácie práce a odmeňovania, v ktorej odmena je zameraná na dosahované výrobné alebo ekonomické výsledky, čím vytvára dostatočný priestor k rozvoju pracovnej iniciatívy a účasti pracujúcich na riadení.

Literatúra

PEKÁR, J.: Zdokonaľovanie foriem odmeňovania v živočíšnej výrobe. [Záverečná správa] Bratislava, VÚEPP 1983.

PEKÁR, J.: Zdokonaľovanie odmeňovania v poľnohospodárskych podnikoch s dôrazom na brigádne formy organizácie práce a odmeňovania. [Záverečná správa] Bratislava, VÚEPP 1984.

FERKOV, P.: Tvorba a rozdeľovanie mzdových prostriedkov v brigádnych kolektívoch.

Práce a mzdy, 1984, č. 2, 3 a 6.

Zásady pre experimentálne overovanie BFOPO. Praha, FMPSV 1982.

Došlo 18. 2. 1985

PEKÁR J., Výskumný ústav ekonomiky a poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava

Ako zdokonaľovať brigádne formy odmeňovania v poľnohospodárskych podnikoch

Zeměd. Ekon., 32, 1986, č. 2, s. 91—102. — lit. 4, res. čes., rus., angl., něm.

organizace práce, brigádní forma organizace práce, plánování, odměňování, evidence, zainteresovanost hmotná, koeficient pracovní účasti, výsledky výzkumu

Brigádna forma organizácie práce a odmeňovania je dôležitým nástrojom zvyšovania pracovnej aktivity vnútropodnikových kolektívov. Vhodnou a účinnou formou odmeny efektívne pôsobí pri zvyšovaní a z hospodárňovaní výroby a pri znižovaní evidenčnej práce. Autor vo svojom príspevku vychádza z poznatkov a skúseností, ktoré získal počas viacročného overovania brigádnych a ostatných foriem odmeňovania. Na tomto základe sa snaží zdokonaľovať jednotlivé typy brigád a rozpracovať niektoré progresívnejšie formy odmeňovania a rozdeľovania mzdových prostriedkov v rámci brigádnych kolektívov v poľnohospodárskych podnikoch.

ПЕКАР Й., Научно-исследовательский институт экономики, сельского хозяйства и продовольствия, Тренчианска 55, 824 80 Братислава

Каким образом улучшать бригадные формы оплаты труда на сельскохозяйственных предприятиях

Zeměd. Ekon., 32, 1986, № 2, с. 91—102. — лит. 4, рез. чешск., русск., англ., нем.

организация труда, бригадная форма организации труда, планирование, оплата труда, учет, материальная заинтересованность, коэффициент трудового участия, результаты разработок

Бригадная форма организации труда и оплата труда — важное средство повышения трудовой активности у внутрихозяйственных коллективов. С помощью подходящей и действенной формы оплаты труда такая его организация ведет к росту и экономности производства, сокращению учетного делопроизводства. Автор исходит из опыта и сведений, приобретенных в ходе многолетней проверки бригадных и остальных форм оплаты. Именно на этой базе он пытается совершенствовать отдельные типы бригад, разрабатывать некоторые передовые формы оплаты труда и распределения средств в рамках бригадных коллективов на сельхозпредприятиях.

PEKÁR J., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava

How to Improve the Brigade Forms of Remuneration on Farms

Zeměd. Ekon., 32, 1986, No. 2, pp. 91—102. — refs 4, summaries in cs, ru, en, de

labour organization, brigade form of labour organization, planning, remuneration, records, material interest, coefficient of participation in work process, results of research

The brigade form of labour organization and remuneration is an important instrument of increasing the working activity of farm collectives. Through an appropriate and efficient form of remuneration, the brigade system encourages efforts for higher outputs and effective production; it also helps to reduce the volume of records. The author uses the findings and experience obtained during several years' verification of the brigade and other forms of remuneration. On this basis he tries to improve different types of brigades and elaborate some progressive forms of remuneration and wage-fund distribution within the brigade collectives on farms.

PEKÁR J., Forschungsinstitut für Ökonomik der Land und Nahrungsgüterwirtschaft,
Trenčianska 55 824 80 Bratislava

Zur Vervollkommnung der Brigadeform der Vergütung in den Landwirtschaftsbetrieben

Zeměd. Ekon., 32, 1986, Nr. 2, S. 91–102. — Lit. 4, Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtech.

Arbeitsorganisation, Brigadeform der Arbeitsorganisation, Planung, Vergütung, Registratur,
mat. Interessiertheit, Koeffizient der Arbeitsbeteiligung, Forschungsergebnisse

Die Brigadeform der Organisation der Arbeit und der Vergütung ist ein wichtiges Instrument zur Steigerung der Arbeitsaktivität der Kollektive im Betrieb. Entsprechende Formen der Vergütung tragen wirksam zur Steigerung der Produktion und zu Einsparungen der Registraturarbeiten bei. Der Autor geht von Erkenntnissen und Erfahrungen aus, die er bei mehrjährigen Untersuchungen der Brigade- und anderer Formen der Vergütung gewonnen hat. Er unterbreitet Vorschläge zur Vervollkommnung der einzelnen Brigade- und Vergütungsformen sowie der Aufteilung des Lohnfonds im Rahmen der Brigadekollektive in der Landwirtschaft.

Adresa autora:

Josef Pekár, Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55,
824 80 Bratislava

XVI. sjezd KSČ potvrdil nutnost dalšího prohlubování koncentrace a specializace zemědělské výroby a rozvoje účelných forem mezipodnikové spolupráce v zemědělsko-potravinářském komplexu. Na 4. zasedání ÚV KSČ ve zprávě předsednictva ÚV KSČ přednesené soudruhům Pitrou byla zdůrazněna nutnost „prohloubit spolupráci uvnitř ZPoK s cílem, aby všechno co se urodí bylo nejen s minimálními ztrátami sklizeno, ale také dobře uskladněno a kvalitně zpracováno“.

V centrální sféře řízení se vytvářejí podmínky k účinnějšímu seřízení zájmu všech oborů, které se podílejí na zabezpečování výživy obyvatelstva. V této souvislosti bylo přijato i opatření k prohloubení integračních vztahů v okrese Kroměříž s cílem ověřit v podmínkách okresu některé nové prvky a pojetí dodavatelsko-odběratelských vztahů (DOV) jako nedílné součásti plánovacího procesu.

Než bude přistoupeno ke konkrétnějšímu vymezení modelu a získaných poznatku, bude účelné alespoň v nástinu charakterizovat některé klíčové pojmy.

STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA ZÁKLADNÍCH VZTAHŮ

Vertikální kooperační a integrační vztahy přispívají k rostoucí proporcionalitě jednotlivých článků výrobních vertikál. Základem koncepce jednotného plánovitého řízení výrobních vertikál, jejichž navrhovatelem je Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy v Praze (Brunecík a Smetana 1982), je takový systém řízení, v němž funkci integrátora přejímá organizace zabezpečující nákup a zpracování.

Pojem dodavatelsko-odběratelské vztahy bývá různě chápán. V modelovém pojetí na okrese Kroměříž jsou DOV chápány podle Chomy (1980) jako vzájemná, obsahově i formami rozmanitá spolupráce, zahrnující dodávky výrobků, prací, výkonů, poskytování rozmanitých odborných, poradenských i jiných služeb hmotného i nehmotného charakteru a dále sdružování prostředků ke společné činnosti a rozvoj kooperačních a integračních vztahů v nejširším smyslu.

DOV mezi socialistickými organizacemi i mezi orgány hospodářského řízení na všech úrovních a ve všech fázích reprodukčního procesu jsou plánovitě řízeny, organizovány, koordinovány, usměrňovány a kontrolovány tak, aby výsledkem takové spolupráce byly výsledky v souladu se společenskými potřebami. V podstatě jde o to, aby konečné užité hodnoty byly vyráběny v souladu s reálnými potřebami a možnostmi socialistické společnosti.

Obsah právních vztahů vzájemné spolupráce socialistických organizací je určován ekonomickými vztahy. Ekonomické vztahy a jejich právní formu

však nelze ztotožňovat. Právní vztahy mají svůj relativně samostatný vývoj a mohou proto zpětně působit i na samotný obsah ekonomických vztahů, a to kladně nebo záporně. Proto má právní úprava DOV značný význam.

Z plánovací funkce DOV vyplývá, že musí napomáhat, aby cíle a úkoly obsažené ve státních a hospodářských plánech odpovídaly skutečným společenským potřebám a reálným možnostem společnosti. Avšak ani sebedokonalější soustava státních a hospodářských plánů stanovených centrálními orgány nemůže do detailů stanovit skutečné společenské potřeby a možnosti, prostředky, cesty a způsoby jejich zabezpečení. Nelze pouze na úrovni centra poznat a řešit všechny složité vztahy a souvislosti, které se v reprodukčním procesu prosazují.

Z těchto principů vycházejí i Zásady zdokonalené soustavy plánovitého řízení zemědělství na rok 1982 a další léta 7. pětiletky. S posílením pravomoci a odpovědnosti socialistických organizací v oblasti plánování i v oblasti DOV zvýrazňují odpovědnost orgánů státního hospodářského řízení a výrobně hospodářských jednotek za naplnění společenské potřeby zemědělských výrobků v plánech zemědělských socialistických organizací a ve smluvním zabezpečení jejich výroby a dodávek. Zásady též předpokládají, že k realizaci této odpovědnosti budou orgány státního řízení zemědělství vybaveny pravomocemi, a současně že zejména odběratelské VHJ budou mít k dispozici určité nástroje, kterými budou moci působit na zemědělské organizace a motivovat je k žádoucímu zabezpečování společenských potřeb.

TVORBA MODELOVÉ INTEGRACE ZEMĚDĚLSTVÍ S POTRAVINÁŘSKÝM PRŮMYSEM NA OKRESE KROMĚŘÍŽ

Integrace zemědělství s potravinářským průmyslem byla zahrnuta do tvorby a realizace modelu dlouhodobého rozvoje zemědělství okresu Kroměříž, jehož cílem bylo zjistit produkční a ekonomické přínosy plošně koncentrované realizace výsledku vědeckotechnického rozvoje a ověřit na území tohoto okresu potenciální možnosti efektivní intenzifikace zemědělské výroby při plném zabezpečování společenských potřeb.

Metodologický a věcný záměr tvorby a aplikace modelu byl zaměřován tak, aby poznatky z řešení věcných problémů, ale i z organizace postupu prací na jednotlivých dílčích projektech modelu a na modelu jako celku mohly být využity pro zdokonalení a zvýšení účinnosti dlouhodobého rozvoje zemědělství v územních dimenzích jednotlivých okresů.

Dílčí projekty byly základem technicko-ekonomických řešení a východiskem pro postup realizace v dlouhodobém plánu, v plánech 7. a 8. pětiletky a v prováděcích plánech OZS Kroměříž a jednotlivých organizací ZPoK, zúčastněných na transferu VTR a na zabezpečování reprodukčního procesu v okrese Kroměříž.

Východiskem věcného řešení modelu rozvoje zemědělské výroby v okrese Kroměříž bylo zabezpečit optimalizované strukturální změny rostlinné a živočišné výroby v rámci okresu a jednotlivých podniků zejména k dosažení stanovených parametrů výsledné intenzity jednotlivých zemědělských výrob a využití finální zemědělské produkce a produkce meziprojektu v ZPoK v rámci okresu.

Souběžně bylo základním východiskem modelových prací úsilí o organické skloubení modelových struktur zemědělské výroby okresu s modelovými strukturami zemědělské výroby celého Jihomoravského kraje.

Racionální fungování a realizace celého modelu byly závislé především na komplexním, sladěném a vzájemně vyváženém státním a hospodářském plánu všech zúčastněných organizací (po linii vertikální).

Státní hospodářský plán a jeho rozpis na podniky však nemohl do všech podrobností postihnout všechny úkoly a vazby, které při zajišťování realizace plánů mezi jednotlivými organizacemi vznikají (po linii horizontální). V zájmu dosažení efektivního konečného výsledku bylo nutno doplnit plánovité řízení soustavou vícestranných smluvních vztahů mezi jednotlivými články, které se svými vstupy a výstupy podílejí na dosažení konečného výsledku — užité hodnoty.

Na základě provedené analýzy a v souladu se stanoveným harmonogramem vypracoval v letech 1982–1983 Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy v Praze jako autor podkladu pro tvorbu modelu zemědělství a výživy v okrese Kroměříž mj. postup pro projednání DŮV a vzory dlouhodobých vícestranných přípravných smluv v souladu se Zásadami zdokonalené soustavy plánovitého řízení zemědělství na rok 1982 a další léta 7. pětiletky. Tento postup byl projednán s MZVŽ ČSR, KZS Brno, OZS Kroměříž a s jednotlivými VHJ potravinářského průmyslu a služeb.

Pozitivní vliv na další rozvíjení a prohlubování kooperačního modelu a integračních vazeb v rámci ZPoK, a to i pro okres Kroměříž, měla též Směrnice MZVŽ ČSR (č. j. 1202/82 — 223 o stimulaci rozvoje integračních a kooperačních vztahů mezi potravinářským průmyslem a zemědělskými organizacemi), která byla vydána v roce 1982. Tato směrnice stanovila, že pro účinnější uplatňování kooperačních a integračních vazeb se ve vybraných VHJ potravinářského průmyslu vytvářejí účelové finanční prostředky v integračních fondech pro oblast provozní a ve fondech rozvoje pro oblast investiční.

Podle této směrnice mělo být opatření v integračních vztazích mezi potravinářským průmyslem a zemědělskými organizacemi zaměřeno především na:

- a) postupné vytváření podmínek pro zkvalitnění dodávaných surovin a rozvoje jejich výroby;
- b) zajišťování výkonného genetického materiálu;
- c) sklizeň, posklizňovou a předvýrobní úpravu zemědělských výrobků, skladování a manipulaci;
- d) úpravu technologií, technologických postupů, rekonstrukcí a modernizací, výstavbu a dostavbu objektu a zařízení včetně projektových služeb s cílem zabezpečovat surovinové potřeby zpracovatelů, snižovat spotřebu energie, krmiv, dalších materiálů, živé práce a minimalizovat manipulační, skladové a dopravní náklady;
- e) maximální využití odpadových surovin z potravinářské výroby ke krmným účelům a hnojení;
- f) rozvoj agrotechnické, zootechnické, servisní a poradenské služby.

Konkretizace naznačených směrů byla obsažena v Realizačních opatřeních k zabezpečení prováděcího státního plánu a rozpočtu a v opatřeních k uplatnění zdokonalené soustavy plánovitého řízení zemědělství.

Do ověřování na okrese Kroměříž byly zařazeny vztahy mezi zemědělskou prvovýrobou a VHJ masného, mlékárenského, drůbežářského a cukrovarnického průmyslu i zemědělského zásobování a nákupu, který je největším partnerem a odběratelem zemědělských produktů. Kromě masa, mléka, vajec a cukru byl jako vzor vybrán sladovnický ječmen, který navazuje na koncepci rozvoje VHJ pivovarů a sladoven.

Do dohod byly zapojeny VHJ technických a biologických služeb s účastí

na ekonomickém výsledku výrobce příslušné suroviny. Zvláště obtížné bylo zapojení Státní veterinární správy, která je rozpočtovou organizací a přitom podstatně ovlivňuje, vedle VHJ Státní plemenářské podniky, výsledky v živočišné výrobě.

VÝSLEDKY ÚROVNĚ SMLUVNÍCH VZTAHŮ Z HLEDISKA UPLATNĚNÍ ZDOKONALENÉ SOUSTAVY PLÁNOVÁNÍ PŘI REALIZACI MODELU DLOUHODOBÉHO ROZVOJE ZEMĚDĚLSTVÍ A VÝŽIVY NA OKRESE KROMĚŘÍŽ

MTZV ČSR ve spolupráci s VÚEZV a ostatními zainteresovanými orgány a organizacemi průběžně hodnotilo zkušenosti z oblasti smluvních vztahů a spolupráce jednotlivých článků ZPoK na okrese Kroměříž.

V rámci přijímaných opatření k rychlejšímu rozvoji spolupráce v tomto okrese byla počátkem roku 1984 navržena zmíněnými orgány tato smluvní soustava:

— V prvním stupni plánovacího procesu bude OZS Kroměříž s generálními ředitelstvími VHJ odběratelských organizací nebo služeb uzavírat dlouhodobé dohody o spolupráci (integraci) k zajištění výroby zemědělské suroviny na základě vyhlášky č. 48/1980 Sb. o hmotném bilancování a projednávání DOV v plánovacím procesu. Dohodu měla schválit KZS Brno.

— Ve druhém stupni budou uzavírat smlouvy o spolupráci zemědělské organizace prvovýroby s VHJ příp. pověřeným zpracovatelským podnikem na podkladě dohody o spolupráci mezi VHJ a OZS Kroměříž. Smlouvy se zemědělskými organizacemi o spolupráci by schvalovala OZS Kroměříž.

Analýza smluvních vztahů z pohledu uplatnění zdokonalené soustavy plánování v podmínkách realizace projektu dlouhodobého rozvoje zemědělství a výživy na okrese Kroměříž, provedená počátkem roku 1985 (který je cílovým rokem 7. pětiletky) ukázala, že nebyla v dostatečné míře uplatněna zásada dlouhodobosti a vícestrannosti v těchto vztazích a nebyla docílena jednotnost v přístupu k procesu DOV ze strany zemědělských a zpracovatelských podniků; zemědělské podniky považovaly vztahy spolupráce zejména za zdroj zlepšení vlastní finanční situace, zatímco odběratelské organizace přistupovaly k novému pojetí v oblasti DOV jako k úkolu stanovenému z centra.

Uvedená úroveň smluvních vztahů, která byla zjištěna průzkumem obsahu uzavřených smluv, souvisí nesporně s tím, že nové pojetí úlohy smluvních vztahů v plánovacím procesu se postupně vyhranilo a plně se promítlo až v posledních letech 7. pětiletky. Realizovaný proces DOV v okrese Kroměříž byl z hlediska pojetí vzájemných vztahů přece jen výraznou změnou, a to zejména pokud jde o úlohu odběratele. Z počátku se přístup odběratelských organizací vyznačoval určitým formalismem, i když podle jednotlivých VHJ byl značně diferencován. Současné byla účinnost smluvních vztahů do značné míry omezena některými věcnými faktory (možnostmi v MTZ, nedostatkem strojů apod.) a ekonomickými podmínkami (použitelné zdroje finančních prostředků investičního a neinvestičního charakteru, postupné tvoření integračních fondů VHJ apod.), kterými měl odběratel působit na organizace zemědělské prvovýroby.

Z hlediska širšího uplatnění DOV zejména v období 8. pětiletky ukázaly zkušenosti získané analýzou vztahů v okrese Kroměříž, že při určování základních vazeb mezi vertikálně řízenými organizacemi (zpracovatelský průmysl a služby) a zemědělskou výrobou je nutno počítat se vztahy na úrovni VHJ a KZS. Vztahy s OZS bude účelné zabezpečovat prostřednictvím podniků

těchto ústředně řízených organizací a vztahy k zemědělským podnikům by měly být realizovány s příslušnými závody odběratelských a dalších organizací, které by měly patřičné zmocnění vstupovat do těchto smluvních vztahů. Při nedodržení těchto zásad by v oblasti vzájemných vztahů převažovala nepružná a složitá forma spolupráce na úkor věcného řešení.

Modelové pojetí DOV v okrese Kroměříž poskytlo obecné poznatky pro zdokonalování smluvních vztahů v rámci celého ZPoK pro období 8. pětiletky, a to zejména pokud jde o obsah a formy spolupráce všech článků tohoto komplexu. Postupně byla ověřena úloha DOV jako nedílné součásti plánovacího procesu. V souvislosti s tím má prvořadý význam postupné uznávání, a tedy i snaha po neformálním využívání hospodářských smluv jako relativně samostatného ekonomického nástroje soustavy plánovitého řízení.

Pouze při tomto pojetí hospodářských smluv se úspěšně realizuje vzájemná zainteresovanost všech článků ZPoK na zvyšování efektivnosti a kvality produkce a zabezpečuje se přesnější soulad a propojenost jejich činností. Tím, že hospodářská smlouva vystupuje jako efektivní plánovací a ekonomický nástroj a organizačně hospodářský základ nejen plnění, ale především stanovení celospolečenských úkolů, přispívá k vytváření takových ekonomických podmínek, při nichž se nejvíce projevuje samostatnost a tvůrčí iniciativa výrobních kolektivů. V praxi bylo prokázáno, že zmíněné pojetí předpokládá organizační jednotu plánu a hospodářské smlouvy a úzké spojení plánovací a ekonomické činnosti a soustavy smluvních vztahů.

Poznatky získané z analýz jednotlivých zúčastněných odběratelských VHJ a VHJ služeb a na OZS Kroměříž ukázaly, že v případech, kdy byly respektovány oboustranné zájmy smluvních partnerů a k jednotlivým smlouvám bylo přistupováno s vysokou odpovědností, smlouvy aktivně ovlivňovaly proces intenzifikace zemědělské výroby a zhodnocovací proces ve výrobě potravin, což dokazuje zvyšování jakosti surovin a finálních výrobků, snižování ztrát, zrovnoměrnění dodávek apod.

Pro další zdokonalení smluvních vztahů v rámci okresu Kroměříž a v zájmu širšího využití získaných poznatků se ukázalo jako účelné především stanovit návrh dalšího postupu přípravy smluv pro období 8. pětiletky, který by vycházel ze schválených Směrů dalšího zdokonalování plánovitého řízení ZPoK (usn. vlády ČSSR č. 244/1984) vč. stanovení vzorové obsahové náplně smluv uzavíraných mezi jednotlivými partnery v rámci ZPoK. Přitom je nutno vzít v úvahu, že navržený vzor nemůže přesně vystihnout mnohotvárnost vztahů jednotlivých článků v rámci ZPoK a měnící se podmínky, které ovlivňují proces vývoje zemědělské výroby a výroby potravin v jednotlivých krajích a okresech. Naopak je účelné ponechávat jednotlivým orgánům a organizacím v rámci ZPoK dostatek prostoru pro tvůrčí aktivitu při využívání různých forem a závazků ve smluvních vztazích a v integračních vazbách v zájmu naplňování náročných celospolečenských potřeb.

ZÁVĚR

Celková analýza integračních vztahů v modelovém pojetí na okrese Kroměříž prokázala význam zdokonalování smluvních vztahů, což se pozitivně promítlo v užší součinnosti jednotlivých složek ZPoK na území tohoto okresu při zajišťování surovin pro potravinářský průmysl i celkových společenských potřeb ve výrobě potravin.

MEZERA J., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2
Modelové pojetí integrace potravinářského průmyslu a zemědělské prvovýroby v okrese Kroměříž
Zeměd. Ekon., 32, 1986, č. 2, s. 103–108. — res. čes., rus., angl., něm.

ZPoK, zemědělská prvovýroba, potravinářský průmysl, integrace, vztahy dodavatelsko-odběratelské, vztahy smluvní, plánování, model pro okres Kroměříž

Článek uvádí poznatky z integrace potravinářského průmyslu se zemědělskou prvovýrobou v modelovém pojetí na okrese Kroměříž. Získané poznatky ukazují na aktivní úlohu smluvních vztahů v procesu intenzifikace zemědělské výroby a při zajišťování plynulosti a efektivnosti ve výrobě potravin.

МЕЗЕРА Й., Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, ул. Марксова 75, 120 58 Прага 2

Модельное понятие интеграции пищевой промышленности и первичного сельскохозяйственного производства в районе Кромержижа

Земед. Экон., 32, 1986, № 2, с. 103–108. — рез. чешск., русск., англ., нем.

АПДК, первичное с/х производство, пищевая промышленность, интеграция, отношения между поставщиком и потребителем, договорные отношения, планирование, модель для района Кромержижа

Статья приводит данные по интеграции пищевой промышленности с первичным с/х производством в модельном понятии в районе Кромержижа. Полученные данные свидетельствуют об активной роли договорных отношений в процессе интенсификации с/х производства и при обеспечении бесперебойности и эффективности продукции продовольствия.

MEZERA J., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Mánesova 75, 120 58 Praha 2
Model Conception of the Integration of Food Industry and Primary Agricultural Production in the Kroměříž District

Zeměd. Ekon., 32, 1986, No. 2, pp. 103–108. — summaries in cs, rus, en, de

agricultural and food production complex, primary agricultural production, food industry, integration, supplier-purchaser relations, contract relations, planning, model for the Kroměříž district

Findings and experience concerning the integration of the food industry with primary agricultural production are demonstrated on an example of the model conception introduced in the Kroměříž district. As suggested by the findings, an active role is played by the contract relations in the process of intensification of agricultural production and in securing fluency and effectiveness in food production.

MEZERA J., Forschungsinstitut für Ökonomik der Landwirtschaft und Ernährung, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Modellkonzeption für die Integration der Nahrungsgüterindustrie und der landwirtschaftlichen Primärproduktion im Kreis Kroměříž

Zeměd. Ekon., 32, 1986, Nr. 2, S. 103–108. — Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtsch.

AIK, land. Primärproduktion, Nahrungsgüterindustrie, Integration, Lieferant – Abnehmerbeziehungen, Vertragsbeziehungen, Planung, Modell für den Kreis Kroměříž

Im Beitrag werden Erkenntnisse aus der Integration der Nahrungsgüterindustrie mit der landwirtschaftlichen Primärproduktion in modellmäßiger Auffassung im Kreis Kroměříž dargelegt. Die Ergebnisse zeigen die aktive Aufgabe der Vertragsbeziehungen im Prozeß der Intensivierung der landwirtschaftlichen Produktion sowie bei der Sicherung der Kontinuität und Effektivität bei der Nahrungsgüterproduktion.

Adresa autora:

Dr. ing. Josef Mezera, Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Dlhodobou strategickou líniou vytýčenou XIV. a XV. zjazdom KSČ je rozvoj poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu. Základným predpokladom zvyšovania poľnohospodárskej výroby je jej intenzifikácia, spracovanie, koncentrácia a špecializácia. Hlavná pozornosť je venovaná rozvoju rastlinnej výroby ako základnému článku posilnenia sebestačnosti vo výrobe potravín. Okrem zvyšovania výroby obilia, výroby kvalitných krmív, využitia lúk a pasienkov, dosiahnutia zlepšenia vo výrobe zemiakov a technických plodín je nevyhnutným činiteľom ovplyvňujúcim produktivitu práce v RV zdokonaľovanie organizácie a riadenia.

Zvlášť aktuálna je problematika vnútropodnikových organizačných štruktúr, ktorej súčasťou je aj organizačná štruktúra RV. Doterajšie poznatky a výsledky výskumu z oblasti organizácie RV nedávajú odpoveď na otázku, ako postupovať pri formovaní organizačných jednotiek RV, preto sa ukázala potreba riešiť problém tvorby základných organizačných jednotiek RV z hľadiska ich vzniku, veľkosti a vybavenia pracovnými silami.

I. Súbor vybraných ukazovateľov ôsmich poľnohospodárskych podnikov

Názov podniku	Výmera		Zaradené v PPO	Špecializácia v RV
	p.p.	o.p.		
JRD Dobrá Niva	7 154	2 880	P	zemiaky, mak, repka, lúky
ŠM Kroměříž	6 827	5 787	N	cukrová repa
JRD Velké Zálužie	6 127	5 956	N	tabak, koreninová paprika
JRD Majcichov	5 290	5 280	N	kukurica, cibuľa, tabak
ŠM Senec	5 121	4 566	N	krmoviny, kukurica
JRD Šaľa	3 505	3 392	Nt	priem. kukurica
JRD Studenec	2 774	1 459	V	zemiaky, krmoviny na o.p.
JRD Šamorín	2 271	1 950	N	kukurica, repka, cukr. repa, rajčiny

MATERIÁL A METÓDA

Podkladovým materiálom bol súbor vybraných ukazovateľov z ôsmich poľnohospodárskych podnikov (tab. I).

Podklady sme získali formou dotazníkov a riadenými rozhovormi s vedúcimi pracovníkmi poľnohospodárskych podnikov. Pre výpočet spotreby práce sme použili Vzorové technologické karty pre RV a ich využitie v podnikovej praxi. Zborník noriem času pre mechanizované práce v RV I. – IV. a Vzorové pracovné postupy I. a II.

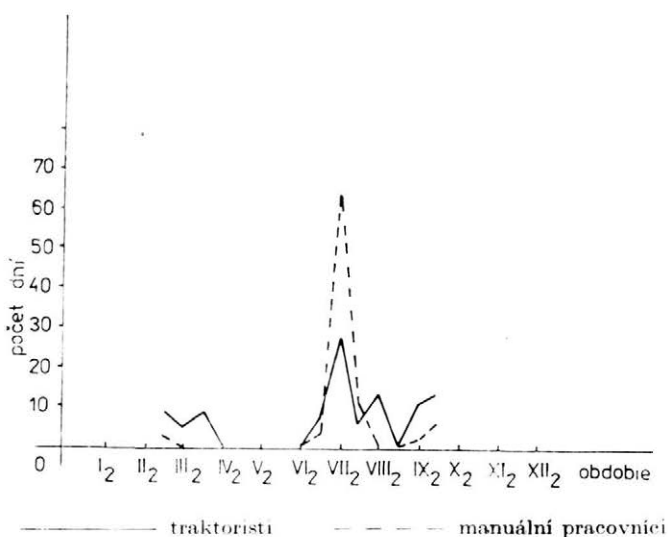
Na základe získaných údajov sme analyzovali pomocou normatívnej spotreby práce pre každú plodinu činitele, ktoré vplyvajú na tvorbu organizačných jednotiek (OJ) v RV.

Získané výsledky umožnili navrhnúť základné organizačné jednotky pre potrebu RV. Pri spracovávaní údajov riešitelia pracovali metódami analýzy, komparácie, triedenia, dedukcie, syntézy a použili metódu grafického zobrazenia.

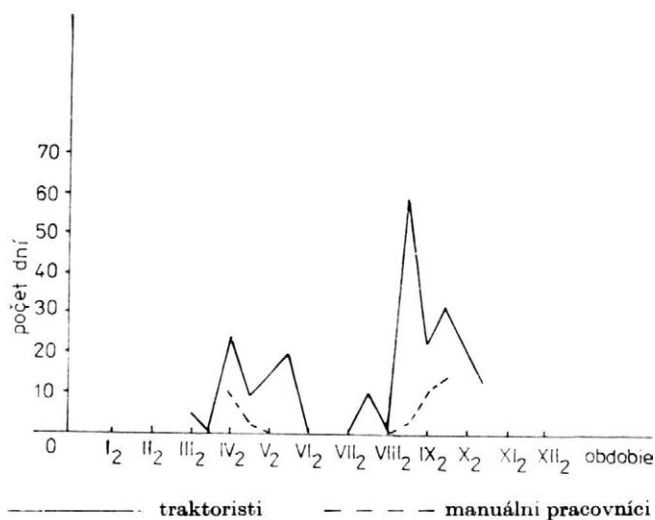
VÝSLEDKY ANALÝZY

Pre posúdenie vplyvu základných činiteľov ovplyvňujúcich tvorbu a veľkosť OJ v RV sme vykonali analýzu normatívnej spotreby mechanizovanej a manuálnej práce nutnej pre zabezpečenie rastlinnej výroby.

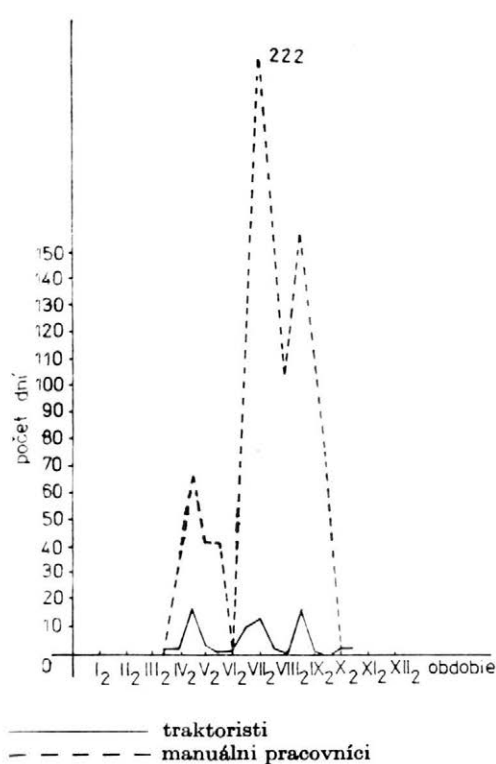
Z analýzy vyplýva, že od štruktúry plodín v podniku priamo závisí celková spotreba a priebeh mechanizovanej i manuálnej práce. Rozdielnosť v celkovej spotrebe a priebehu prác pri pestovaní plodín je podmienená poľnohospodárskymi prírodnými oblasťami a koncentráciou plodín. Každá plodina má rôzne obdobia, v ktorých je malá, stredná a maximálna potreba práce, ako aj obdobia pracovných prestávok, ako to dokumentujú obr. 1 – 4. Pestovanie špeciálnych plodín vyžaduje stále veľký podiel ručnej práce. Veľké rozdiely sú v potrebe

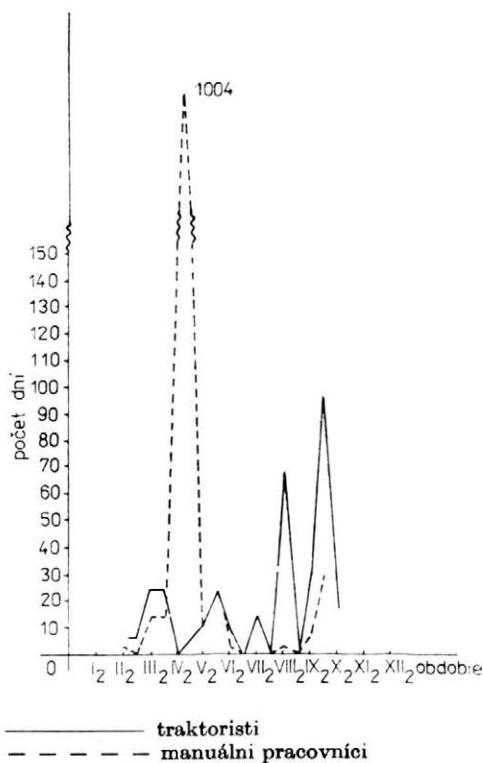
1. Priebeh potreby pracovných dní pri výrobe pšenice

2. Priebeh potreby pracovných dní pri výrobe kukurice na zrno

3. Priebeh potreby pracovných dní pri výrobe tabaku

4. Priebeh potreby pracovných dní pri výrobe cukrovej repy

II. Potreba mechanizovanej a manuálnej práce v dňoch

Obdobie		Podnik															
		JRD Dobrá Niva		JRD Studenec		JRD Majeichov		JRD Mliečno		JRD V. Zálužie		ŠM Kroměříž		ŠM Senec		JRD Šaľa	
		1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
II	1							2	2	7	3						
II	2					6	20	16	8	24	12	38	30	12	6	18	18
III	1					139	13	105	33	307	97	80	3	286	77	94	14
III	2	485	204	55	17	609	208	198	43	430	147	870	288	428	74	402	121
IV	1	344	299	261	65	262	75	127	32	397	122	397	141	213	46	169	40
IV	2	306	42	202	129	460	4609	156	637	554	1662	413	5952	303	66	340	2564
V	1	303	62	50	21	175	669	82	2013	250	3306	135	4478	131	2103	163	1084
V	2	775	704	162	3	368	401	115	26	459	1647	385	332	226	21	255	33
VI	1	263	672	259	238	503	919	251	527	437	436	583	84	550	158	335	3
VI	2	389	127	130	144	628	829	190	143	521	2272	492	258	909	813	294	454
VII	1	164	41	28	5	346	735	160	235	513	1819	253	0	439	156	163	26
VII	2	745	760	50	21	937	2063	262	373	1211	2001	1015	1031	721	856	573	604
VIII	1	517	178	342	205	1077	996	173	285	673	2187	417	347	680	16	321	—
VIII	2	515	228	415	312	844	1594	309	767	1355	3448	1289	87	358	6	649	85
IX	1	640	92	409	151	802	1584	357	607	850	4529	558	182	604	124	1469	368
IX	2	678	2013	338	1221	1465	743	316	546	989	4323	829	289	891	249	1280	437
X	1	628	2501	221	1534	347	160	517	207	659	708	657	140	559	223	335	15
X	2	124	560	67	337	553	2	149		373	5	540	18	331	24	312	
XI	1					142	72	72		77		68		110		96	
XI	2																
Splu dní		6876	8483	2989	4393	9697	15622	3357	6372	10086	28724	8802	13660	7750	5018	7268	5866
Počet dní/ha		0,96	1,18	1,07	1,58	1,83	2,96	1,87	3,35	1,76	5,00	1,51	2,35	1,68	1,09	2,14	1,72
Spolu dní 1 + 2		153 59		7 382		25 319		9 729		38 810		22 462		12 768		13 134	
Počet dní/ha		2,15		2,66		4,79		4,99		6,74		3,88		2,80		3,87	

1 — potreba mechanizovanej práce 2 — potreba manuálnej práce

mechanizovanej a ručnej práce aj medzi poľnohospodárskymi podnikmi, a to najmä v dôsledku rozdielnej štruktúry výroby (tab. II).

Z tabuľky je zrejmé, že:

– V podnikoch hospodáriacich v zemiakárskej a horskej oblasti (JRD Dobrá Niva, Studenec) je dlhšie obdobie vegetačného kľudu a menšie výkyvy v spotrebe práce, a to v dôsledku pestovania čiastočne sa doplňujúcich plodín. Pracovné vrcholy u mechanizovaných prác sú vytvárané najmä zberovými prácami na lúkach, u krmovín a okopanín.

– V podnikoch hospodáriacich v repárskej a kukuričnej oblasti začínajú práce v RV už v prvej polovici februára (u viniča) a končia až v polovici novembra (orba). Pracovné vrcholy tvoria spravidla jedenotenie a zber cukrovej repy, zber obilia a kukurice. Vysoké pracovné vrcholy v spotrebe manuálnej práce vznikajú pri pestovaní špeciálnych plodín (napr. koreninová paprika, tabak, vinič), alebo pri vysokej koncentrácii napr. cukrovej repy.

– Medzi poľnohospodárskymi podnikmi sú veľké rozdiely v spotrebe ručnej i mechanizovanej práce (pohybujú sa pri mechanizovanej práci od 0,96 po 2,14 dní/ha, pri ručnej od 1,09 po 5,00 dní/ha, celková potreba práce od 2,15 po 6,74 dní/ha), ku ktorým dochádza v dôsledku rozdielnej štruktúry výroby.

Nerovnomernú spotrebu mechanizovanej i ručnej práce, vytváranie veľkých rozdielov v spotrebe práce v priebehu vegetačného obdobia (napr. v JRD Majcichov potreba mechanizovanej práce kolíše od 6 dní v druhej polovici februára do 1465 dní v druhej polovici septembra a v JRD V. Zálužie se potreba ručnej práce pohybuje od 3 dní potrebných v prvej polovici februára do 4529 dní v prvej polovici septembra) treba akceptovať pri tvorbe organizačných jednotiek. Výskum ukázal, že najvhodnejšie je tvoriť organizačné

III. Spotreba práce na 1 ha plodiny v dňoch

Plodina	Spotreba mechan. práce	Spotreba pomocnej a manuál. práce
Obilniny	0,9 – 1,3	0,30 – 0,45*)
Repka olejná	1,7	0,50
Zemiaky	5,0	13,0
Cukrová repa	3,5	13,0
Kukurica na zrno	2,2	0,40
Silážna kukurica	1,85	0,65
Lucerna	1,45 – 2,00	0,50 – 1,25*)
Rajčiny	7,6	99,0
Paprika koreninová	6,0	110,0
Tabak	8,0	106,0
Vinič	6,0	106,0

*) Rozdiely v potrebe práce sú v závislosti od použitej technológie (pri obilninách od zberu slamy a u lucerny od spôsobu jej zberu a konzervovania)

jednotky na základe vhodných územných celkov (osevných postupov) pri takej štruktúre plodín, ktorá pôsobí na vyrovnanie priemernej spotreby mechanizovanej a ručnej práce.

Tvorba organizačných jednotiek podľa druhov plodín je vhodná pre pestovanie vybraných špeciálnych plodín (napr. vinič), ktoré vyžadujú pomerne rovnomernú a vysokú spotrebu ručnej práce (tab. III).

V závislosti od spotreby práce kolíše aj potreba pracovníkov v rastlinnej výrobe.

Z hľadiska tvorby organizačných jednotiek je potrebné pričleniť jednotlivým organizačným jednotkám taký počet pracovníkov, aby pokryl prevažnú potrebu práce počas vegetačného obdobia. Ani tak nemožno zabezpečiť plné využitie pracovníkov počas celého roka, a preto z hľadiska potreby pracovných síl možno tvoriť len relatívne stále pracovné kolektívy, ktorých pracovníci sa v období vegetačného kludu využijú v rámci vnútro podnikovej deľby práce (manuálni pracovníci napr. v pridruženej výrobe, traktoristi pri opravách strojov, doprave a pod.). Naopak v období špičkových prác je potrebné doplniť počet pracovníkov z iných organizačných jednotiek alebo podnikov, prípadne zmenou organizácie práce (využívaním predĺžených smien, viacs mennosti, tvorbou liniek a pod.).

Tvorbu organizačných jednotiek RV ovplyvňuje ďalej vybavenie a potreba mechanizačných prostriedkov.

Potreba mechanizačných prostriedkov závisí od spotreby mechanizovanej práce pri danej štruktúre RV. Počet a štruktúru strojov treba určovať tak, aby sa pokryla potreba mechanizačných prác a aby sa umožnilo zostavovanie strojových liniek pre hlavné druhy prác.

NÁVRH ZÁKLADNÝCH ORGANIZAČNÝCH JEDNOTIEK V RASTLINNEJ VÝROBE

Zmyslom návrhov bolo stanoviť také základné organizačné jednotky v rastlinnej výrobe (čo do výmery obrábanej pôdy, počtu strojov a ľudí), ktoré by umožňovali v podniku jednak približne rovnomerné využitie pracovníkov a univerzálnych strojov v priebehu roka a zároveň kvalitne a v agrotechnických termínoch zvládnuť organizáciu pracovných procesov.

Ďalej sa prihliadalo na to, aby navrhnuté organizačné jednotky spĺňali tieto kritériá:

- Výmera obrábanej pôdy má byť taká, aby umožnila tvorbu honov, resp. blokáciu honov optimálnej veľkosti (okolo 100 ha p.p.), čím sa znížia stratové časy, zvýši sa produktivita práce a zlepši sa využitie vysokovýkonných strojov. Takéto hony sú dostatočne veľké pre aplikáciu chemických ochranných látok i priemyslových hnojív výkonnými strojmi (letecky, veľkoplošnými postrekovačmi a pod.).

- Obrobenie danej výmery má zabezpečiť stála skupina 8–15 traktoristov a 2–7 manuálnych pracovníkov u organizačných jednotiek poľnej RV, alebo skupina 20–40 pracovníkov pri pestovaní špeciálnych plodín.

- Navrhnutá výmera má umožniť plné využitie skupiny traktorov v počte 16–20 s primeraným závesným náradím i využitie špeciálnych strojov a vykonanie hlavných druhov prác strojovými linkami pri využití dispečerskej služby.

– Výmera organizačných jednotiek má byť optimálna aj z hľadiska spotreby pohonných hmôt. Optimálnu výmeru ornej pôdy obrábanú strojmi z jedného miesta sme vypočítali normatívnou metódou na 1400 – 1600 ha o.p. Priemerná vzdialenosť honov od miesta sústredenia strojov sa pri tejto výmere pohybuje v rozpätí od 2 do 3 km, čo znamená priemernú spotrebu nafty na prejazdy na 1 ha obrábanej pôdy okolo 5 l PHM.

– Navrhované typy a veľkosti organizačných jednotiek majú umožniť ich zapojenie do plodínových systémov.

– Navrhnuté typy organizačných jednotiek RV majú umožniť priradiť im chozrasčotné postavenie hospodárskeho, resp. nákladového strediska a dať predpoklady pre uplatnenie brigádnej formy organizácie práce a odmeňovania.

Pri prihliadnutí k všetkým uvedeným kritériám je možné poľnohospodárskym podnikom odporučiť tieto základné organizačné jednotky v RV:

1. Organizačné jednotky poľnej RV, organizované podľa osevných postupov alebo skupín plodín, hospodáriace na výmere od 800 do 2000 ha ornej pôdy so základným počtom pracovníkov od 10 do 30, pričom za optimálnu výmeru organizačnej jednotky možno považovať výmeru 1500 ha o.p. s počtom pracovníkov od 17 do 25.

2. Organizačné jednotky špeciálnej rastlinnej výroby (vinice, sady, zelenina), hospodáriace na výmere u viníc a sádov 100 ha a viac, u zeleniny 50 ha a viac so základným počtom pracovníkov 40 a viac. Základné organizačné jednotky je vhodné vzhľadom na počet pracovníkov členiť na nižšie organizačné jednotky podľa druhu pestovaných plodín alebo strojových liniek.

Základné organizačné jednotky rastlinnej výroby v závislosti od prírodných podmienok, štruktúry výroby a spôsobu organizovania mechanizácie odporúčame uplatniť v týchto variantoch:

Organizačné jednotky poľnej výroby

Nížinné oblasti (kukuričná a repárska)

Organizačné jednotky (OJ) s výrobou zameranou na pestovanie poľných plodín (napr. so štruktúrou 50 % obilnín, 37,5 % krmovín a 12,5 % okopanín). Výmera pôdy pripadajúca na OJ RV sa pohybuje v rozpätí 800 – 2000 ha ornej pôdy. Vzhľadom na to, že pestovanie poľných plodín je v prevažnej miere mechanizované, sú základom organizačnej jednotky traktoristi a ich pomocníci.

Pri výmere 800 ha o.p. stačí zabezpečiť výrobu 8 traktoristov a 2 pomocní pracovníci za predpokladu zabezpečenia pracovných vrcholov v doprave (zber obilnín, okopanín) pracovníkmi útvaru vnútropodnikových služieb a manuálnych prác (napr. jednotenie cukrovej repy) brigádnikmi. Organizačné jednotky v tejto veľkosti je vhodné vytvárať v menších poľnohospodárskych podnikoch (do 1000 ha p.p.), alebo vo veľkých podnikoch s dislokovými územnými celkami.

Optimálna výmera obrábanej pôdy v rámci organizačnej jednotky RV je 1500 ha o.p. s potrebou 12 traktoristov a 5 pomocných pracovníkov. Pre obdobie pracovných vrcholov treba počítať s priradením ďalších 2 – 3 traktoristov a primeraného počtu manuálnych pracovníkov (zber krmovín, slamy, jednotenie cukrovej repy a pod.).

V organizačných jednotkách väčších ako 1500 ha o.p. treba počítať

s rastom počtu traktoristov o jedného na každých 100–150 ha obrábanej plochy.

Pretože základom pracovných procesov v RV je mechanizovaná práca, je vhodné pričleniť základné organizačné prostriedky priamo OJ poľnej RV. Mechanizované prostriedky možno organizovať takto:

a) Každá OJ poľnej RV pričleniť potrebný počet základných mechanizačných prostriedkov. Mechanizačné prostriedky tzv. ťažkej mechanizácie organizovať a nasadzovať centralizovane.

b) Organizačnej jednotke RV v prípade, že je jedinou OJ RV v podniku, možno prideliť aj mechanizačné prostriedky ťažkej mechanizácie.

Organizačné jednotky RV s výrobou zameranou na pestovanie poľných i špeciálnych plodín, ako napr. tabak, koreninová paprika, rajčiny a pod. Maximálna výmera týchto plodín v OJ sa pohybuje do 50 ha (t.j. cca 3 % zo štruktúry pestovaných plodín pri výmere 1500 ha o.p.). Ďalej to môžu byť aj vinice, sady, zelenina, a to do výmery 30 ha. Výmera pôdy obhospodarovaná organizačnou jednotkou RV sa pohybuje od 800 do 2000 ha ornej pôdy pri počte pracovníkov od 40 do 60 (30–50 manuálnych pracovníkov, 10–15 traktoristov).

Pretože v OJ RV je vysoký počet stálych manuálnych pracovníkov, je možné organizovať mechanizačné prostriedky takto:

a) Každá OJ má pridelené stroje základnej mechanizácie a špeciálne stroje potrebné pre pestovanie špeciálnych plodín. Mechanizačné prostriedky ťažkej mechanizácie sú organizované mimo RV.

b) Organizačná jednotka rastlinnej výroby nemá pridelené mechanizačné prostriedky. Mechanizačné prostriedky sú organizované v samostatnej OJ mechanizácie v rámci odvetvia rastlinnej výroby, alebo mimo rastlinnej výroby (v technických službách).

Vzhľadom na veľký počet pracovníkov v OJ je vhodné ju členiť na nižšie organizačné jednotky, a to na skupiny poľnej a špeciálnej výroby.

Podhorské a horské oblasti

Organizačné jednotky s výrobou zameranou na pestovanie poľných plodín (napr. so zastúpením 50 % obilnín, 10–15 % okopanín, 5–10 % olejnin a 30–35 % krmovín). Optimálna organizačná jednotka predstavuje cca 1050 ha ornej pôdy a 450 ha obrábaných lúk. Potreba pracovníkov je pri tejto výmere 12–13 traktoristov a 4–5 manuálnych pracovníkov s tým, že na zvládnutie krátkodobých vrcholov je potrebné prideliť OJ ďalších 3–8 mechanizačných pracovníkov z vnútropodnikových služieb (najmä z dopravy) a manuálnych pracovníkov (zber zemiakov, zber sena) z radov brigádnikov. Organizácia mechanizačných prostriedkov je obdobná ako v nížinných oblastiach.

Organizačné jednotky s výrobou zameranou na pestovanie poľných plodín (50 % obilnín, 15 % okopanín, 35 % krmovín) s nízkym stupňom zornenia (okolo 50 % a menej), vhodné pre horské oblasti. Optimálna organizačná jednotka o výmere 1500 ha p.p. predstavuje 800 ha o.p. a 700 ha trvalých trávnych porastov.

Potreba stálych pracovníkov je cca 12 traktoristov, 3–5 pomocných pracovníkov a 20 manuálnych pracovníkov. Uvedený vysoký počet stálych manuálnych pracovníkov je potrebné pričleniť OJ preto, lebo v horských

oblastiach je problém zabezpečiť brigádnikov, a okrem toho sťažené prírodné podmienky vyvolávajú väčšiu potrebu manuálnej práce. Na zvládnutie krátkodobých vrcholov je potrebné prideliť OJ ďalších 2–5 traktoristov.

Mechanizačné prostriedky možno organizovať v rámci OJ RV, alebo mimo nich (ako v nížinných oblastiach).

Organizačné jednotky s veľmi nízkym podielom ornej pôdy v horských oblastiach (20–30 % zornenia) majú značne nevyrovnané požiadavky na počet pracovníkov. Práce pri obrábaní lúk vykazujú najvyššie pracovné vrcholy v máji a júni a nižšie v júli a auguste. V ostatnom období je potreba pracovníkov minimálna. Nízka výmera ornej pôdy nezabezpečí dostatok pracovnej príležitosti pre stálu pracovnú skupinu. Preto je vhodné rastlinnú výrobu v rámci celého podniku organizovať v jedinej organizačnej jednotke RV pri plnom zabezpečení špičkových prác z pracovníkov mimo RV (najmä z pridruženej výroby, dopravy a opravárstva).

Organizačné jednotky špeciálnej rastlinnej výroby

Organizačné jednotky špeciálnej RV sú zamerané na pestovanie špeciálnych plodín (vinohrady), alebo skupín plodín (zeleninárstvo, ovocné sady). Pre ich vytvorenie je nevyhnutná určitá minimálna koncentrácia plodín, ktorá je u vinohradov a ovocných sádov 100 ha a u zeleniny 50 ha. Potreba pracovníkov pre zabezpečenie výroby v uvedenom rozsahu je 20–50 manuálnych pracovníkov a 2–3 traktoristi. Vzhľadom na rozdielnu potrebu práce je vhodné v priebehu vegetačného obdobia zapojiť pracovníkov zo špecializovanej OJ do jarných prác v rámci poľnej výroby. Naopak pri zbere hrozna, ovocia a zeleniny je potrebné zapojiť celopodnikovú dopravu a ďalších manuálnych pracovníkov z radov brigádnikov. Mechanizačné prostriedky je možné organizovať takto:

a) OJ špeciálnej RV sú pridelené všetky potrebné mechanizačné prostriedky v plnom rozsahu podľa výrobného zamerania.

b) OJ špeciálnej RV má vlastné iba špecializované mechanizačné prostriedky.

Vzhľadom na to, že pre výrobu sú potrebné väčšinou špeciálne stroje, ktoré nemajú uplatnenie v poľnej výrobe, je najvhodnejšie priradiť potrebné mechanizmy OJ špeciálnej RV.

Navrhnuté typy základných organizačných jednotiek v rastlinnej výrobe vzhľadom na svoj charakter (veľkosť v hektároch, počet pracovníkov, vybavenosť mechanizáciou) zodpovedajú pri odvetvovom type organizácie JRD a ŠM organizačným jednotkám typu prevádzky (prevádzky poľnej výroby a prevádzky špeciálnej výroby), pri územnom type organizácie JRD a ŠM organizačným jednotkám RV organizovaným v rámci hospodárstva (prevádzkové jednotky RV).

V závislosti od veľkosti možno prevádzky a prevádzkové jednotky členiť na jednotky organizácie práce (JOP), a to podľa druhu prác (strojové linky) alebo podľa druhu plodín (poľná skupina, skupina pre tabak, vinohradnícka skupina a pod.).

Vypracované návrhy základných organizačných jednotiek v rastlinnej výrobe umožnia pri jej súčasnom stupni rozvoja poľnohospodárskym podnikom obidvoch typov (JRD a ŠM) uplatňujúcich odvetvový, územný alebo kombinovaný typ riadenia v rôznych prírodných podmienkach voľbu takých organizačných jednotiek, ktoré sú pri danej štruktúre výroby optimálne, najmä z hľadiska rovnomerného využitia pracovníkov, strojov i spotreby PHM.

Pritom ani takto určené organizačné jednotky nemožno považovať za definitívne, ale je potrebné ich prispôbovať zmenám v rozvoji jednotlivých odvetví. To však vyžaduje ďalej skúmať, rozpracovať a experimentálne overiť metodiku stanovenia veľkosti organizačných jednotiek nielen pre rôzny stupeň koncentrácie a špecializácie rastlinnej výroby, ale aj pre rôzny organizačný stupeň.

Literatúra

- BLAAS, G. — MACH, F.: Organizace pracovních kolektivů v rostlinné výrobě. Metodika UVTIZ. 1981, č. 11.
- HRMO, V.: Úlohy podnikových štruktúr v zdokonaľovaní systému organizácie a riadenia zlúčených JRD. Bratislava, Príroda 1979.
- JANČOVÁ, V.: Řízení rostlinné výroby v odvětvovém systému zemědělského podniku. [Závěrečná zpráva.] Praha, VŠZ 1979.
- JANEČKA, M.: Organizácia rastlinnej výroby cestou komplexne mechanizovaných brigád. Zborník zo seminára. Nitra 1979.
- MUNKOVÁ, M.: Rozmiestnenie mechanizácie v poľnohospodárskych podnikoch z hľadiska spotreby PHM. [Závěrečná správa.] Bratislava, VÚEPP 1982.
- MUNKOVÁ, M.: Vymedzenie sústavy organizačných jednotiek v rastlinnej výrobe. [Závěrečná správa.] Bratislava, VÚEPP 1983.
- NOVÁK, K.: K organizačnímu začlenění a řízení zemědělské techniky z hlediska spotřeby a využití pohonných hmot. Ekonomika poľnohospodárstva, 1983, č. 7.
- POŠVÁŘ, Z.: Organizační struktury rostlinné výroby v JRD. Zborník zo seminára ČSVTS. Gottwaldov 1980.
- ŠEVČÍK, J. a kol.: Organizácia poľnohospodárskej výroby. Bratislava, Príroda 1983.

Došlo 5. 5. 1985

MUNKOVÁ M. — JAMBOŘOVÁ M., Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava

Návrh základných organizačných jednotiek v rastlinnej výrobe

Zeměd. Ekon., 32, 1986, č. 2, s. 109—120. — 3 tab., 4 gr., lit. 9, res. čes., rus. angl., něm.

rošlinná výroba, organizace, organizační jednotky, podmínky přírodní, struktura výroby, pracovní síly, mechanizační prostředky, výsledky výzkumu

Na základe analýzy normatívnej spotreby mechanizovanej a manuálnej práce pri pestovaní jednotlivých druhov plodín v 8 poľnohospodárskych podnikoch sme vytypovali pôsobenie výrobných štruktúr rastlinnej výroby, počtu pracovných síl a vybavenia podnikov mechanizačnými prostriedkami na tvorbu organizačných jednotiek v rastlinnej výrobe. Podľa výsledkov analýzy a zohľadnenia ďalších činiteľov vplývajúcej na tvorbu organizačných jednotiek v rastlinnej výrobe sme navrhli sústavu základných jednotiek v rastlinnej výrobe pre rôzne prírodné podmienky, štruktúru výroby a spôsob organizovania mechanizácie.

МУНКОВА М.—ЯМБОРОВА М., Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Тренчианска ул. 55, 824 80 Братислава

Проект основных организационных единиц в растениеводстве

Zeměd. Ekon., 32, 1986, № 2, s. 109—120. — 3 табл., 4 рис., лит. 9, рез. чешск., русск., англ., нем.

растениеводство, организация, организационные единицы, природные условия, структура производства, рабочая сила, средства механизации, результаты разработок

Na основе анализа нормозатраты ручного и механизированного труда в ходе выращивания отдельных видов культур в 8 с/х предприятиях типизировали влияние производственной структуры в растениеводстве, количества рабочей силы и вооружение предприятий средствами механизации на образование организационных единиц. На основе результатов анализа и других факторов, обуславливающих образование организационных единиц в растениеводстве, мы выдвинули систему основных единиц для разных природных условий, структуры производства и способ организации механизации.

MUNKOVÁ M. — JAMBOŘOVÁ M., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava

A Draft of Basic Organizational Units in Crop Production

Zeměd. Ekon., 32, 1986, No. 2, pp. 109—120. — 3 tabs, 4 figs., refs 9, summaries in cs, ru, en, de

crop production, organization, organizational units, natural conditions, production structure, labour force, machines, results of research

A normative demand for mechanical and manual labour in the growing of various crop species was analyzed on eight farms. The effect of the production structure of crop production, number of manpower and number of machines upon the formation of organizational units in crop production was studied on this basis. A system of basic units in crop production for different natural conditions, production structures and methods of the organization of mechanization was drafted according to the results of the analysis, taking into account other factors influencing the formation of organizational units.

MUNKOVÁ M. – JAMBOROVÁ M., Forschungsinstitut für Ökonomik der Land- und Nahrungsgüterwirtschaft, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava

Vorschlag für Organisations-Grund-Einheiten in der Pflanzenproduktion

Zeměd. Ekon., 32, 1986, Nr. 2, S. 109–120. – 3 Tab., 4 Abb., Lit. 9, Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtech.

Pflanzenproduktion, Organisation, Organeinheiten, nat. Bedingungen, Produktionsstruktur, Arbeitskräfte, Mechanisierungsmittel, Forschungsergebnisse

Ausgehend von der Analyse des Normativbedarfs an mechanisierter und Handarbeit bei der Pflanzenzucht in 8 Landwirtschaftsbetrieben untersuchten wir die Auswirkung der Produktionsstruktur der Pflanzenproduktion, der Arbeitskräftezahl und des Ausstattungsgrades mit Mechanisierungsmitteln auf die Bildung von Organeinheiten in der Pflanzenproduktion. Anhand der Ergebnisse unterbreiteten wir Vorschläge für ein System von Grundeinheiten für unterschiedliche natürliche Bedingungen, Strukturen und Ausstattungsgrad mit Mechanisierungsmitteln.

Adresa autoriek:

Ing. Marianna Munková, CSc., ing. Mária Jamborová, Výskumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Trenčianska 55, 824 80 Bratislava

Analýza jednotlivých skupin vlastních nákladů na výrobu zemědělských produktů a zejména hodnocení produkčních a nákladových vztahů, tj. zhodnocovacího procesu, patří v současných podmínkách efektivní intenzifikace zemědělské velkovýroby k základním úkolům v oblasti zemědělské velkovýroby. Zastoupení víceletých pícnin na orné půdě je nezbytným předpokladem udržení resp. zvýšení bioenergetického potenciálu zemědělské půdy. Ve všech výrobních oblastech našeho státu jsou krmiva z víceletých pícnin (zelená píce, senáž, seno, horkovzdušné úsušky, bílkovinné koncentráty, výlisky) základem pro výživu všech druhů hospodářských zvířat, zejména skotu. Podíl těchto krmiv představuje asi 60 % sušiny z celkově vyrobené sušiny všech krmiv a náklady na krmiva např. v chovu skotu zaujímají v celkové struktuře vlastních nákladů 50 – 70 %.

Tyto skutečnosti jasně dokumentují úlohu víceletých pícnin v efektivnosti produkce hospodářských zvířat. Přesto je ale jejich výnosový potenciál využívan asi na 60 % a zejména z těchto důvodů nejsou v oblasti produkčních a nákladových vztahů dosahovány odpovídající proporce. V důsledku rozdílných výrobních podmínek v jednotlivých výrobních oblastech jsou rovněž mezioblastní difference v efektivnosti pěstování těchto plodin.

Cílem předkládaného příspěvku je analýza ekonomické efektivnosti vybraných skupin nákladů v rámci jednotlivých výrobních oblastí v ČSR a jejich vyhodnocení z hlediska ekonomické efektivnosti.

LITERÁRNÍ PŘEHLED

Vztahy mezi vlastními náklady a výnosy krmných plodin (louky a pastviny, víceleté pícniny, kukuřice na zeleno) analyzovali v rámci ekonomického vyhodnocení pěstování vybraných plodin v podhorské výrobní oblasti Beňáčka a Bielik (1983). Zjistili rozdílné tendence mezi vývojem jednotlivých skupin nákladů a výnosy. V rámci kvantifikace nákladů na 1 ha, resp. na 1 t víceletých pícnin v letech 1977–1981 zjišťuje Böhm (1984) rozpětí nákladů v ČSR podle výrobních oblastí od 3943 Kčs do 4223 Kčs na 1 ha, resp. od 502 Kčs do 596 Kčs na 1 tunu. Strukturou vlastních nákladů v rámci výroby víceletých pícnin se zabývali Paška, Murgaš a Kuča (1981). Zjistili rozdíly jednotlivých nákladů na výrobu zelené hmoty a sena u víceletých pícnin.

Poděbradský (1983) uvádí, že v rámci ekonomického hodnocení výroby

krmiv je rozhodující závislost mezi rozsahem krmivové základny (a náklady na ni vynaloženými) a množstvím finálních živočišných produktů. Ekonomickou efektivnost intenzifikačních a substitučních faktorů hodnotí v rámci výroby kukuřice na zrna Mičeková (1984). Zjistila neefektivní využívání intenzifikačních a substitučních nákladů při výrobě kukuřice na zrna. Také Šimo (1983) zjistil v rámci ekonomické analýzy výroby kukuřice na zrna v letech 1976–1980 efektivnost nákladů vyjádřenou podílem hrubé produkce a vlastních nákladů ve výši 1,10 Kčs, což ve srovnání s ječmenem a pšenicí znamená mnohem nižší efektivnost. Výrobové výnosové nákladové relace v návaznosti na intenzifikaci výrobních procesů v jednotlivých odvětvích zemědělské výroby popisuje Burian (1980).

MATERIÁL A METODIKA

Podkladem pro analýzu jednotlivých agregovaných skupin vlastních nákladů víceletých pěstí ve všech výrobních oblastech ČSR v letech 1976 až 1983 byla úroveň nákladů výběrového souboru zemědělských podniků, zastoupených rovnoměrně v jednotlivých výrobních oblastech. K tomu byl využit materiál Vlastní náklady a výsledky hospodaření JZD ČSSR, SSR a ČSSR (Novák a Vlha 1976–1977, Novák a Nadř 1978–1983). Celkové vlastní náklady byly rozčleněny na tyto agregované skupiny:

1. Intenzifikační náklady:
 - osiva vlastní,
 - osiva nakoupená,
 - chlévská mrva,
 - průmyslová hnojiva,
 - ochranné prostředky,
 - ostatní materiál.
2. Substituční náklady:
 - odpisy základních prostředků,
 - opravy prvotní,
 - opravy druhotné,
 - ostatní přímé náklady prvotní,
 - ostatní přímé náklady druhotné.
3. Pracovní náklady:
 - mzdy,
 - pracovní náklady pomocné a režijní.
4. Režijní náklady:
 - výrobní,
 - správní.

V důsledku ekonomického vyhodnocování pouze hlavního výrobku (zeleňá píce) byly hodnoty uvedených nákladových skupin rovnoměrně redukovány o náklady související s produkcí vedlejšího výrobku (semeno). Hrubá produkce hlavního výrobku byla vypočtena jako součin naturálního výnosu a stálé ceny jednotky výnosu, jednotné v průběhu let 1976–1983. Trend vývoje jednotlivých skupin nákladů, celkových vlastních nákladů a hrubé produkce byl stanoven na základě regresní rovnice přímky $y = a + bx$, kde x je časová proměnná. Vhodnost funkce byla ověřována koeficientem korelace (r). Regresní koeficient b , který vyjadřuje průměrný meziroční přírůstek, byl použit pro

výpočet koeficientu ekonomické efektivity celkových a intenzifikačních nákladů vynakládaných na získání dodatečné produkce a u substitučních nákladů na úbytek (úsporu) pracovních nákladů.

$$KE_{CN} = \frac{b(HP)}{b(CN)} \quad KE_{IN} = \frac{b(HP)}{b(IN)} \quad KE_{SN} = \frac{b(SN)}{-b(PN)}$$

kde: KE_{CN} — koeficient ekonomické efektivity přírůstků celkových nákladů
 KE_{IN} — koeficient ekonomické efektivity přírůstků intenzifikačních nákladů
 KE_{SN} — koeficient ekonomické efektivity přírůstků substitučních nákladů
 $b(HP)$ — průměrný meziroční přírůstek hrubé produkce
 $b(CN)$ — průměrný meziroční přírůstek celkových nákladů
 $b(IN)$ — průměrný meziroční přírůstek intenzifikačních nákladů
 $b(SN)$ — průměrný meziroční přírůstek substitučních nákladů
 $-b(PN)$ — průměrný meziroční úbytek (úspora) pracovních nákladů

Vývoj jednotlivých skupin nákladů celkových, intenzifikačních a substitučních je ekonomicky efektivní, jestliže v souvislosti se zvýšením těchto nákladů o 1 Kčs dojde ke zvýšení dodatečných výnosů (hrubé produkce) o více než 1 Kčs a u substitučních nákladů ke snížení (úspoře) o více než 1 Kčs pracovních nákladů.

Při zkoumání korelační závislosti mezi dvěma časovými řadami (intenzifikační náklady, hrubá produkce) byla osamostatněna náhodná složka časových řad (tzn. že byl vyloučen trend ze zkoumaných řad) a závislost mezi sledovanými časovými řadami byla zkoumána pomocí korelace této náhodné složky (Čyhelský, Kaňoková a Novák 1979).

VÝSLEDKY A DISKUSE

Z tab. I, ve které je uveden vývoj vlastních nákladů na výrobu hlavního výrobku víceletých pícnin v rámci jednotlivých výrobních oblastí ČSR, je patrný vzrůstající trend. Průměrné rozpětí meziročního nárůstu těchto nákladů mezi výrobními oblastmi je 175–273 Kčs/ha, přičemž nejnižší meziroční nárůst je ve výrobní oblasti řepařské (175 Kčs), následují výrobní oblasti kukuričná (198 Kčs), bramborářská (229 Kčs), bramborářsko-ovesná (251 Kčs) a horská (273 Kčs).

Dynamický vývoj nákladů souvisel jednak s absolutním růstem jednotlivých nákladových položek na jednotku plochy, jednak s postupným zvyšováním cen jednotlivých druhů nákladů. Osmiletá časová řada vývoje hrubé produkce (tab. II) vykazuje podle regresní rovnice přímky rovněž vzrůstající trend. Průměrný meziroční nárůst této produkce je v rámci jednotlivých výrobních oblastí 45–227 Kčs/ha (tab. III). Rovněž i u tohoto ukazatele byl kvantifikován nejvyšší nárůst směrem k výrobním oblastem bramborářsko-ovesné a horské.

Z analyzovaných nákladových skupin nejvýrazněji stoupaly náklady intenzifikační. Tento trend odpovídá požadovanému typu ekonomického rozvoje, ale s tou podmínkou, že dodatečné intenzifikační náklady zabezpečí odpovídající nárůst produkce. V celkovém hodnocení produktu a faktoru musí dlouhodobě klesat spotřeba celkových nákladů na jednotku a opačně — z 1 Kčs nákladů se musí očekávat stále více produkce. Ze skupiny intenzifikačních nákladů nejvýrazněji stoupaly náklady na hnojiva a osiva, které představují nejvyšší podíly v této nákladové skupině.

V rámci jednotlivých výrobních oblastí nejvýrazněji stoupaly intenzifi-

I. Vlastní náklady na výrobu zelené píce víceletých pícnin v jednotlivých výrobních oblastech ČSR v letech 1976—1983 (Kčs/ha)

Výrobní oblast	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983
Kukuřičná	3004	3006	3293	4381	4345	3917	4347	4159
Řepařská	3139	3277	3478	4390	4391	4137	4408	4144
Bramborářská	2881	3210	3204	4056	4300	4843	4237	4153
Bramb.-ovesná	2634	2938	3287	3922	4136	4208	4428	4163
Horská	2787	3148	3361	3344	4113	3831	4599	4714
ČSR celkem (průměr oblastí)	2954	3267	3335	4188	4356	4031	4362	4161

II. Hodnota hrubé produkce hlavního výrobku víceletých pícnin v jednotlivých výrobních oblastech ČSR v letech 1976—1983 (Kčs/ha)

Výrobní oblast	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983
Kukuřičná	3333	4563	3960	4472	4503	3897	4692	3802
Řepařská	4090	5740	4485	4575	5088	4966	5052	5090
Bramborářská	3448	4826	4245	4332	4776	4268	4486	5268
Bramb.-ovesná	2982	4179	4010	4682	4617	5492	4596	4786
Horská	3316	4034	3964	3978	3612	4606	4668	5250
ČSR celkem (průměr oblastí)	3645	5036	4269	4478	4838	4755	4802	5037

III. Parametry (a , b) pro výpočet trendu vývoje jednotlivých skupin nákladů a hrubé produkce hlavního výrobku víceletých pícnin v jednotlivých výrobních oblastech ČSR (Kčs/ha)

Ukazatel	Parametr	Výrobní oblast					ČSR celkem
		K	Ř	B	BO	H	
Intenzifikační náklady	a	1193,0	1332,0	1295,0	1142,0	939,0	1273,0
	b	70,0	102,0	104,0	117,0	126,0	105,0
	r	0,86	0,89	0,91	0,92	0,88	0,93
Substituční náklady	a	803,0	638,0	470,0	331,0	350,0	520,0
	b	198,0	80,3	84,0	129,0	123,0	96,0
	r	0,76	0,95	0,97	0,98	0,97	0,97
Pracovní náklady	a	542,0	588,0	588,0	543,0	633,0	564,0
	b	-24,0	-22,0	-13,6	-14,8	-14,5	-19,4
	r	-0,86	-0,67	-0,57	-0,52	-0,40	-0,67
Režijní náklady	a	425,0	610,0	592,0	602,0	604,0	606,0
	b	7,7	9,5	20,0	15,0	28,5	11,8
	r	0,24	0,18	0,31	0,29	0,36	0,22
Celkové náklady	a	2916,0	3135,0	2832,0	2583,0	2509,0	2964,0
	b	198,0	175,0	229,0	251,0	273,0	192,6
	r	0,80	0,80	0,82	0,92	0,96	0,85
Hrubá produkce	a	3951,0	4590,0	3837,0	3395,0	3200,0	4050,0
	b	45,0	66,0	138,0	227,0	218,0	124,0
	r	0,23	0,32	0,63	0,76	0,85	0,65

a — parametr regresní rovnice přímky

b — parametr regresní rovnice přímky

r — koeficient korelace

kační náklady ve výrobní oblasti horské a bramborářsko-ovesné (tab. III). Ze vzájemného korelačního vztahu mezi intenzifikačními náklady a hrubou produkcí vyplynulo, že během osmiletého analyzovaného období právě ve výrobních oblastech bramborářsko-ovesné a horské docházelo k pozitivnímu vývoji těchto ukazatelů (kladná korelace, $r = 0,55, 0,47$). V ostatních výrobních oblastech (kukuřičné, řepařské, bramborářské) byly vypočteny ekonomicky nežádoucí vývojové tendence (záporné korelace, $r = -0,30, -0,58, -0,10$). Z tabulky dále vyplývá, že i ostatní skupiny nákladů stoupaly progresivně směrem k vyšším výrobním oblastem.

Z výsledků hodnocení efektivnosti dosažené intenzifikace na základě koeficientů ekonomické efektivnosti (tab. IV) vyplývá, že přírůstek celkových vlastních nákladů nebyl v žádné výrobní oblasti efektivní. Nejvyšší účinnost dodatečných vlastních nákladů na 1 ha pěstování víceletých pícnin byla vypočtena ve výrobní oblasti bramborářsko-ovesné ($KE = 0,90$ Kčs). Ne-

IV. Koeficienty ekonomické efektivity jednotlivých nákladových skupin vynaložených na produkci hlavního výrobku víceletých pěstinn v jednotlivých výrobních oblastech ČSR (Kčs)

Koeficienty	Výrobní oblasti					ČSR celkem
	K	Ř	B	BO	H	
KE_{CN}	0,23	0,38	0,60	0,90	0,80	0,63
KE_{IN}	0,64	0,65	1,33	1,94	1,73	1,18
KE_{SN}	5,75	3,65	6,18	8,72	8,48	4,95

KE_{CN} — koeficient ekonomické efektivity celkových nákladů

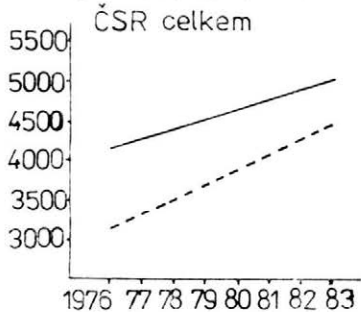
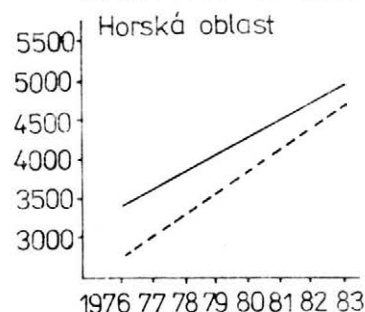
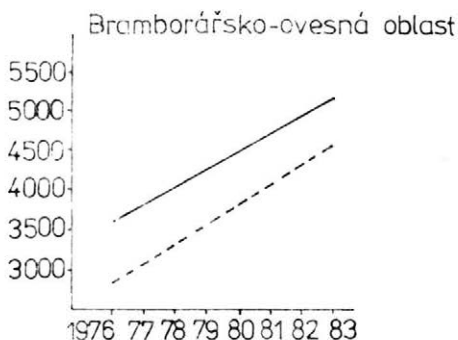
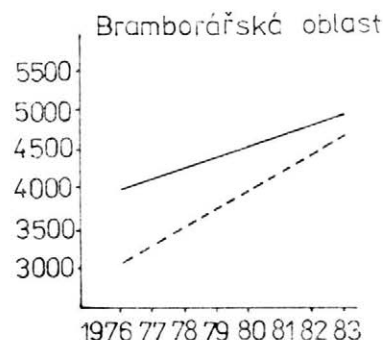
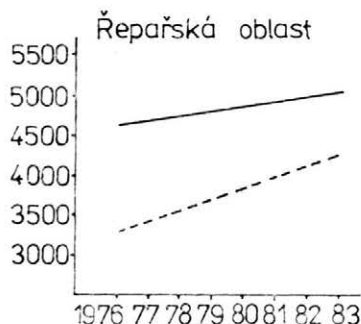
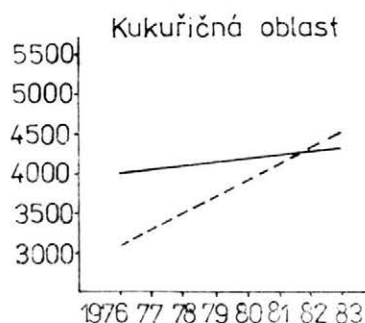
KE_{IN} — koeficient ekonomické efektivity intenzifikačních nákladů

KE_{SN} — koeficient ekonomické efektivity substitučních nákladů

žádoucí vztahy mezi vývojem celkových vlastních nákladů a hrubou produkcí ve výrobě víceletých pěstinn v jednotlivých výrobních oblastech a v ČSR celkem jsou patrné i z obr. 1. Přírůstek intenzifikačních nákladů byl ekonomicky efektivní ve výrobních oblastech bramborářské (KE 1,33 Kčs), bramborářsko-ovesné (1,94 Kčs), horské (1,73 Kčs) a v ČSR celkem (1,18 Kčs), neefektivní nárůst těchto nákladů byl zjištěn ve výrobních oblastech kukuřičné a řepařské (KE 0,64 Kčs, 0,65 Kčs).

V průběhu analyzovaného období klesaly ve všech výrobních oblastech pracovní náklady (tab. III), tento pokles však opět nebyl ve vztahu k růstu substitučních nákladů ekonomicky efektivní. Ve všech výrobních oblastech došlo k neúměrnému vynaložení substitučních nákladů ($KE = 3,65 - 8,72$ Kčs). Avšak tento trend vývoje substitučních a pracovních nákladů je ve všech odvětvích zemědělské výroby obdobný a není ani tak nežádoucí, pokud dochází v průběhu vývoje k růstu produkce z jednotky produkčního faktoru (zemědělská půda, hospodářské zvíře) a k poklesu nákladů na jednotku produkce (rostlinné, živočišné). Podobné tendence ve vývoji vlastních nákladů a výnosů ve výrobě kukuřice na zrno v SSR zjistila Mičková (1984). V rámci analýzy vlastních nákladů na zemědělskou výrobu v letech 1980 a 1981 zjišťuje Novák (1983) nejvýraznější růst materiálových nákladů a z této skupiny zvláště substitučních nákladů. Rovněž námi zjištěné nárůsty proti výchozímu roku jsou nejvýraznější u substitučních nákladů (208 %).

V závěru je však nutno podotknout, že při těchto analýzách dochází k určité metodické nepřesnosti, a to z toho důvodu, že vlastní náklady vstupující do výrobního procesu jsou uváděny v běžných velkoobchodních cenách, které se během určitého časového období upravují. Tyto cenové změny nákladů potom způsobují v oblasti analýz ekonomické efektivity výrobků uváděných ve stálých cenách (zemědělský meziprodukt) určité nepřesnosti. Tento problém by bylo možno částečně eliminovat použitím tzv. srovnatelných produktivních vlastních nákladů, které zahrnují srovnatelné materiálové i pracovní náklady (tedy bez nákladů finančních). Tento metodický přístup je však až do současného období propracován spíše z teoretického hlediska, a proto je zatím využíván jen v ojedinělých případech.

———— hrubá produkce

- - - - vlastní náklady

1. Srovnání osmiletých vývojových trendů vlastních nákladů a hrubé produkce na hlavní výrobek víceletých píceň v jednotlivých výrobních oblastech a v ČSR celkem (Kčs/ha)

SOUHRN

V příspěvku je analyzována efektivnost jednotlivých skupin vlastních nákladů vynakládaných na produkci hlavního výrobku víceletých píceň na orné půdě. Tato analýza je kvantifikována za období 1976–1983 v rámci všech výrobních oblastí ČSR.

Efektivnost nákladů je vypočtena na základě podílu přírůstků jednotlivých skupin nákladů (celkové, intenzifikační, substituční) a dodatečného přírůstku hrubé produkce (úbytku pracovních nákladů). Vztahy mezi vývojem celkových nákladů a intenzitou produkce nejsou z pohledu efektivní intenzifi-

kace ve všech výrobních oblastech ČSR ekonomicky efektivní. Přírůstky intenzifikačních nákladů ve vztahu k dodatečné produkci jsou ekonomicky efektivní jen ve výrobních oblastech bramborářské, bramborářsko-ovesné, horské a v ČSR celkem. Tato skutečnost ukazuje na další rezervy v intenzifikaci těchto krmných plodin v uvedených výrobních podmínkách. V ostatních výrobních podmínkách bude nutno se zaměřit na takové nepřímé intenzifikační faktory (způsob zakládání, osevní postupy, využití píce apod.), které tvoří potenciální rezervy v intenzifikaci těchto krmných plodin. V závěru lze konstatovat, že těmto zemědělským plodinám bude nutno věnovat v nejbližším období zvýšenou pozornost, a to zejména z hlediska efektivního vynakládání jednotlivých skupin nákladů, a plně respektovat výnosové nákladové vztahy. Určitým problémem u těchto plodin je mimo produkci hlavního výrobku produkce vedlejšího výrobku (semeno). Tato skutečnost často komplikuje objektivní kvantifikaci výnosové nákladových vztahů jak ve fázi plánu, tak i konečné výroby.

Literatura

- BEŇAČKA, G. — BIELIK, P.: Ekonomické zhodnotenie pestovania vybraných plodín v podhorskéj výrobní oblasti. *Ekonomika poľnohospodárstva*, 22, 1983, č. 4, s. 163—166.
- BŮHM, P.: Ekonomika výroby píce v ČSR v letech 1977—1981. *Ekonomika poľnohospodárstva*, 23, 1984, č. 2, s. 82—85.
- BURIAN, J.: Ekonomická charakteristika výrobních výnosové nákladových relací. *Ekonomika poľnohospodárstva*, 19, 1980, č. 5, s. 207—210.
- CYHELSKÝ, L. — KAŇOKOVÁ, J. — NOVÁK, I.: Základy teorie statistiky pro ekonomy. Praha, SNTL 1979. 1. vyd.
- MIČEKOVÁ, H.: K ekonomické efektivity intenzifikačních a substitučních faktorů výroby kukurice na zrna. *Zeměd. Ekon.*, 30, 1984, č. 1, s. 33—39.
- NOVÁK, J.: Vlastní náklady hlavních zemědělských výrobků ve vybraných souborech JZD v ČSR a SSR za rok 1981. *Ekonomika poľnohospodárstva*, 21, 1982, č. 10, s. 454—459.
- NOVÁK, J. — NAČ, V.: Vlastní náklady a výsledky hospodaření JZD ČSR, SSR a ČSSR. [Výzkumné zprávy.] Praha, VÚEZV — Bratislava, VÚEPP 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983.
- NOVÁK, J. — VLHA, L.: Vlastní náklady a výsledky hospodaření JZD ČSR, SSR, ČSSR. [Výzkumné zprávy.] Praha, VÚEZV — Bratislava, VÚEPP 1976, 1977.
- PAŠKA, V. — MURGAŠ, J. — KUČA, J.: Organizačno-ekonomické zhodnotenie výroby zelených krmív a sena vo vybraných poľnohospodárskych podnikoch. In: Zbor. VŠP Nitra, *Acta operat. — econ. Univ. Agric. Nitra* 36. Bratislava, Príroda, 1981, s. 167—180.
- PODĚBRADSKÝ, Z.: Základní otázky ekonomiky výroby a zhodnocení krmiv v živočišné výrobě. *Zeměd. Ekon.*, 29, 1983, č. 1, s. 31—40.
- ŠIMO, D.: Ekonomické hodnotenie výroby kukurice na zrna za roky 6. SRP vo vybranom súbore JRD v SSR. *Poľnohospodárstvo*, 29, 1983, č. 1, s. 69—79.

Došlo 4. 7. 1985

HANÁK A. — RUDOLFOVÁ Š., Výzkumný ústav výživy zvířat, Vídeňská 699, 691 23 Pohořelice

Ekonomická efektivnost vlastních nákladů na výrobu víceletých píceňin v jednotlivých výrobních oblastech ČSR

Zeměd. Ekon., 32, 1986, č. 2, s. 121—130. — 4 tab., 1 graf, lit. 11, res. čes. rus., angl., něm.

rošlinná výroba, oblasti výroby, krmiva objemná, pícniny víceleté, zelená píce, náklady, produkce, efektivnost ekonomická, výsledky výzkumu

Obsahem práce je analýza ekonomické efektivnosti vybraných skupin nákladů na výrobu zelené píce víceletých pícnin v rámci jednotlivých výrobních oblastí ČSR. Ekonomická efektivnost byla kvantifikována na základě vztahů mezi přírůstkem (úbytkem) nákladů a přírůstkem produkce. Bylo zjišeno, že v průběhu let 1976—1983 nebyla v ČSR ve výrobě víceletých pícnin dosažena požadovaná efektivní intenzifikace.

ГАНАК А.—РУДОЛЬФОВА Ш., Научно-исследовательский институт питания животных, Виденьская ул. 699, 691 23 Погоржельце

Экономическая эффективность себестоимости производства многолетних кормовых культур по производственным областям ЧСР

Zeměd. Ekon., 32, 1986, № 2, с. 121—130. — 4 табл., 1 рис., лит. 11, рез. чешск., русск., англ., нем.

растенисводство, производственные области, объемные корма, многолетние кормовые, зеленый фураж, издержки, продукция, экономическая эффективность, результаты разработок

Содержанием работы является анализ экон. эффективности некоторых групп расходных статей в продукции зеленого фуража из многолетних кормовых по производственным областям ЧСР. Экономическая эффективность квантифицируется на базе отношений между приростами (убылью) затрат и приростами продукции. Как установлено, в период 1976—83 гг. в ЧСР требуемой интенсификации продукции многолетних фуражных культур не добились.

HANÁK A. — RUDOLFOVÁ Š., Research Institute of Animal Nutrition, Vídeňská 699, 691 23 Pohořelice

Economic Efficiency of the Costs of the Production of Perennial Fodder Crops in Different Production Regions of the Czech Socialist Republic

Zeměd. Ekon., 32, 1986, No. 2, pp. 121—130. — 4 tabs, 1 fig., refs 11, summaries in cs, ru, en, de

crop production, production regions, bulk feeds, perennial fodder crops, green forage, costs, output, economic efficiency, results of research

Selected groups of costs in the production of the green forage of perennial fodder crops in different production regions of the Czech Socialist Republic were subjected to the analysis of economic efficiency. Economic efficiency was quantified on the basis of the relations between increases (decreases) of costs and increments of output. The required effective intensification was not found to have been achieved in the production of perennial fodder crops in the period from 1976 to 1983.

HANÁK A. – RUDOLFOVÁ Š., Forschungsinstitut für Tierernährung, Vídeňská 699, 691 23 Pohořelice

Ökonomische Effektivität der Selbstkosten zur Produktion von mehrjährigen Futterpflanzen in den einzelnen Produktionsgebieten der ČSR

Zeměd. Ekon., 32, 1986, Nr. 2, S. 121 – 130. – 4 Tab., 1 Abb., Lit. 11, Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtech.

Pflanzenproduktion, Produktionsgebiete, Rauhfutter, mehrj. Futterpflanzen, Grünfutter, Kosten, Produktion, ökon. Effektivität, Forschungsergebnisse

Es werden Analyseergebnisse der ökonomischen Effektivität ausgewählter Kostengruppen bei der Grünfutterproduktion aus mehrjährigen Futterpflanzen im Rahmen der einzelnen Produktionsgebiete der ČSR dargelegt. Sie wird quantifiziert auf der Grundlage der Beziehungen zwischen Zuwachs (Abnahme) der Kosten und des Produktionszuwachses. Es zeigte sich, daß in den Jahren 1976 – 1983 in der ČSR nicht die erforderliche effektive Intensivierung der Produktion von mehrjährigen Futterpflanzen erzielt worden war.

Adresa autorů:

Ing. Albín Hanák, CSc., RNDr. Štěpánka Rudolfová, Výzkumný ústav výživy zvířat, 691 23 Pohořelice

Cílem plemenářské práce je soustavné zvyšování genetické schopnosti zvířat v požadovaných vlastnostech. Vlivem selekce a záměrného připařování nastává v populacích zvířat genetická změna (posun), která při soustavném šlechtění vede ke genetickému trendu v užitkovosti, jehož roční přírůstek Δ je nazýván genetický zisk. Tento genetický zisk lze stanovit ze záznamů užitkovostí v následných letech rozložením celkového trendu (Δ_c) na prostředkový (Δ_p) a genetický ($\Delta_c = \Delta_p + \Delta$), ale lze ho též modelovat a na základě určité strategie šlechtění odhadnout očekávanou hodnotu genetického zisku. Hodnotu genetického zisku lze vyjádřit v naturálních jednotkách, nebo souhrnně v penězích. Především peněžní vyjádření genetického zisku je základem pro optimalizační propočty a nalezení optimálního selekčního programu.

GENETICKÝ ZISK

V chovu skotu se setkáváme s velkým překrýváním ročníků a generací zvířat (zvířata podle různého ročníků narození vykazují užitkovost a plodí potomstvo) ve stejném časovém okamžiku. V takovém případě změna genetické hodnoty populace z jednoho roku na druhý je podle Příbyla a Váchala (1981):

$$\Delta = k_s d_s + k_n (\sum_e f_e I_e + \Delta) \quad (1)$$

kde: k_s, k_n — podíl starších zvířat přežívajících ve stádech a podíl nově doplňovaných zvířat ($k_s + k_n = 1$)

d_s — genetická změna starších zvířat vlivem brakování (negativní selekce)

f_e — podíly různých možností připařování otců na matky ($\sum_e f_e = 1$)

I_e — plemenné hodnoty doplňovaných zvířat podle jednotlivých možností připařování

SIMULACE TOKU GENŮ

Sledujeme-li selekční program po velkou řadu let, kdy jsou uplatňovány stejné intenzity selekce a využívání zvířat (jednotlivé prvky se dostanou do rovnovážného stavu), lze genetický zisk stanovit na základě plemenných

hodnot a generačních intervalů v úsecích, jimiž se geny z rodičů předávají potomkům (Rendel a Robertson 1950).

$$\Delta = \frac{\sum_j g_j}{\sum_j L_j} \quad (2)$$

kde: $\sum_j g_j$ — součet plemenných hodnot v úsecích j (z otců na syny, z otců na dcery, z matek na syny, z matek na dcery)
 $\sum_j L_j$ — součet generačních intervalů v uvedených čtyřech úsecích

Pro podrobnější sledování přenosu genů mezi ročníky a generacemi je vhodnější použít metody toku genů (GFLOW), založené na principu „markovových řetězců“ (Brascamp 1975). Tok genů mezi jednotlivými ročníky, kategoriemi a generacemi z jednoho časového okamžiku na druhý lze zapsat maticovou rovnicí

$$\begin{bmatrix} S \\ S_F \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} s_{Mi} \\ s_{Fi} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} T_{MM} & T_{FM} \\ T_{MF} & T_{FF} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} s_{M(i-1)} \\ s_{F(i-1)} \end{bmatrix} \quad (3)$$

kde: s_{Mi} — vektor stavu kategorií samečů v okamžiku i
 s_{Fi} — vektor stavu kategorií samic v okamžiku i
 T — matice přechodu, kterou lze rozdělit na submatice:
 T_{MM} — přechodu genů mezi ročníky a kategoriemi samečů
 T_{MF} — přechodu genů od jednotlivých kategorií samečů k jednotlivým kategoriím samic
 T_{FM} — přechodu genů od jednotlivých kategorií samic k jednotlivým kategoriím samečů
 T_{FF} — přechodu genů mezi ročníky a kategoriemi samic

Jestliže plemenná hodnota rodičů v počáteční generaci je g_{0j} , potom část hodnoty potomků pocházející z kategorie (úseku) (j) v okamžiku (i) v kategorii (k) bude

$$\Delta_{ijk} = g_{0j} \cdot s_{ijk} \quad (4)$$

kde: s_{ijk} — prvek vektoru S v (3)

Celkový zisk dostaneme součtem přes úseky (j) od rodičů a kategorie potomků (k).

$$\Delta_i = \sum_{jk} g_{0j} \cdot s_{ijk} \cdot h_k \quad (5)$$

kde: Δ_i — hodnota potomstva v okamžiku (i) zapříčiněná selekcí rodičů v počáteční generaci
 h_k — prvek vektoru (h) vyjadřující, která kategorie zvířat genetickou nadřazenost prokazuje vyšší užitkovostí

EKONOMICKÁ HODNOTA ZISKU

Vezmeme-li v úvahu úrokovou míru r , potom efekt toku genů lze přepočítat na základní rok, ke kterému se provádí porovnání:

$$E_{ij} = \sum_k h_k \cdot s_{ijk} \cdot \left(\frac{1+r}{1} \right)^i \quad (6)$$

kde: E_{ij} — „stav genů“ v okamžiku (i) pocházející z úseku (j) přepočtený na základní rok porovnání
 r — úroková míra, která může být komplexem zohledňujícím vlastní úrok, inflační trend a míru rizika

Kumulativní úrokované vyjádření stavu genů na základě jednoho cyklu selekce pocházejícího z úseku (j) až do roku (t):

$$CE_{tj} = \sum_{i=0}^t \sum h_k \cdot s_{ijk} \cdot \left(\frac{1}{1+r} \right)^i \quad (7)$$

Kumulativní úrokovaný zisk z jednoho cyklu selekce:

$$\Delta_{kt} = \sum_i g_{oj} \cdot CE_{tj} \quad (8)$$

Ekonomická hodnota selekčního opatření sledovaná až do roku (t):

$$EH_t = N \cdot NR \cdot \Delta_{kt} \quad (9)$$

kde: N — velikost populace

NR — čistý zisk na jednotku produkce

Optimální strategie šlechtění závisí na řadě činitelů, jejichž výsledkem je genetický zisk, který lze simulovat naznačeným způsobem (Příbyl 1983). Rozbor příčin ovlivňujících selekční pokrok u skotu provedli v našich podmínkách Příbyl a Váchal (1977) a s ohledem na selekci býků Příbyl (1982).

MATERIÁL A METODIKA

Cílem plemenářské práce v chovu skotu je především stále zvyšování genetické schopnosti k mléčné a masné užitkovosti. Selektce na masnou užitkovost je prováděna především prostřednictvím odchoven býků, v nichž pouze nadprůměrní býci podle přírůstkové schopnosti jsou připouštěni do inseminace. Selektce na mléčnou užitkovost je prováděna mnohem intenzivněji, a to vyřazováním krav, výběrem matek býků, výběrem býků zlepšovatelů podle výsledků kontroly dědičnosti a výběrem otců býků. Největší význam má práce spojená s otestováním a následným využíváním býků.

Současný stav ve šlechtění skotu v českých zemích lze stručně popsat následujícími čísly: 1,5 plemene s negativní selekcí přibližně 30 %, odchovaného mladého skotu 65 %, počet matek býků 3500, 900 býčků zastaveno ročně do odchovny, z nichž přibližně 200 vyřazeno z jiných důvodů než je přírůstková schopnost, vybráno do inseminace přibližně 400. Z uvedeného počtu přibližně 320 ks ročně je dotestováno, z nich je ročně vybráno jako zlepšovatelé přibližně 75 a 8—10 nejlepších pak jako otcové příští generace býků. U matek a otců býků je prováděna předchozí 50% negativní selektce podle jiných hledisek než je mléčná užitkovost. Na prověřeného býka je v zásobě 30 tis. inseminačních dávek a na zabřezlou plemeniici jsou třeba dvě inseminační dávky. Rozsah testace činí 25 % z počtu plemene. Současný stav selekčního programu u českého strakatého skotu podrobně popisují Váchal a Šereda (1985).

Směrodatná odchylka živé hmotnosti býků na konci testu vlastní růstové schopnosti činí $s_M = 25$ kg a genetický regresní koeficient vlastního růstu na růst potomků ve výkrmnách je $b = 0,42$. Směrodatná odchylka pro kg mléčného tuku činí $s_T = 30$ kg a koeficient dědivosti $h^2 = 0,15$. Generační interval pro otce býků činí 9,21 roku, pro prověřené býky 9,67 roku, pro mladé býky v testaci 3,33 roku, pro matky býků 8,88 roku a pro matky krav 4,566 roku. Za této situace je plemenná hodnota matek býků + 20,2533 kg a plemenná hodnota matek krav + 1,0548 kg mléčného tuku.

Cílem této práce je ukázat, jak mohou různé intenzity selekce býků ve

spojení s různým rozsahem testace ovlivnit dosahovaný genetický zisk v přírůstku porážkové hmotnosti a doživosti v kg mléčného tuku.

Na rozdíl od současného stavu uvažujeme postupné rozšíření testace mladými býky až na 100% stav plemenic. Tato krajní situace znamená, že pomocí kontroly dědičnosti jsou vybíráni jen otcové příští generace býků.

Rozšiřování testace s sebou přináší zvýšení efektivního počtu potomků na každého býka a tím i upřesnění odhadu plemenné hodnoty.

Důsledkem rozšířené testace dále je, že na prověřené býky zůstane menší počet plemenic, k jejich inseminaci ale postačí menší počet býků, u kterých můžeme proto provést intenzivnější selekci.

Rozšíření testace souběžně přináší zkrácení generačního intervalu. Dále uvažujeme různou intenzitu selekce býků z odchovny, a to ze 700 dotestovaných býků výběr pro inseminaci 500, 400 až pouze 100 býků.

Výsledkem je intenzivnější selekce na masnou užitkovost.

Snížení počtu býků přicházejících do inseminace dále přináší možnost zvýšení zásoby inseminačních dávek (ID) na každého býka, tak aby byla využita kapacita banky semene. Zvýšení zásoby ID opět umožňuje intenzivnější selekci, čímž je kompenzováno snížení výběrové základny býků z hlediska mléčné užitkovosti.

Ostatní faktory zůstávají stejné jako za současné situace.

Genetický zisk je stanoven pro kg mléčného tuku, porážkovou hmotnost jatečných zvířat a souhrnný ukazatel – genetický zisk v penězích, stanovený na základě dodatečných nákladů a dodatečných tržeb plynoucích z vyšší užitkovosti. Zisk je vypočten podle (2).

VÝSLEDKY A DISKUSE

Jak plyne z obr. 1 a 2 a z tab. I, současný stav plemenářského programu umožňuje genetický zisk 0,469 kg konečné porážkové hmotnosti a 1,539 kg mléčného tuku.

Snížení počtu vybraných býků do inseminace z 500 ks na 100 vede ke zvýšení genetického zisku z 0,325 kg živé hmotnosti na 1,080 kg při rozsahu testace 25 %. Rozšíření testace až na 100 % vede ke zkrácení generačního intervalu z 30,741 roku na 25,986 roku a tím i ke zvýšení zisku až na 1,278 kg živé hmotnosti.

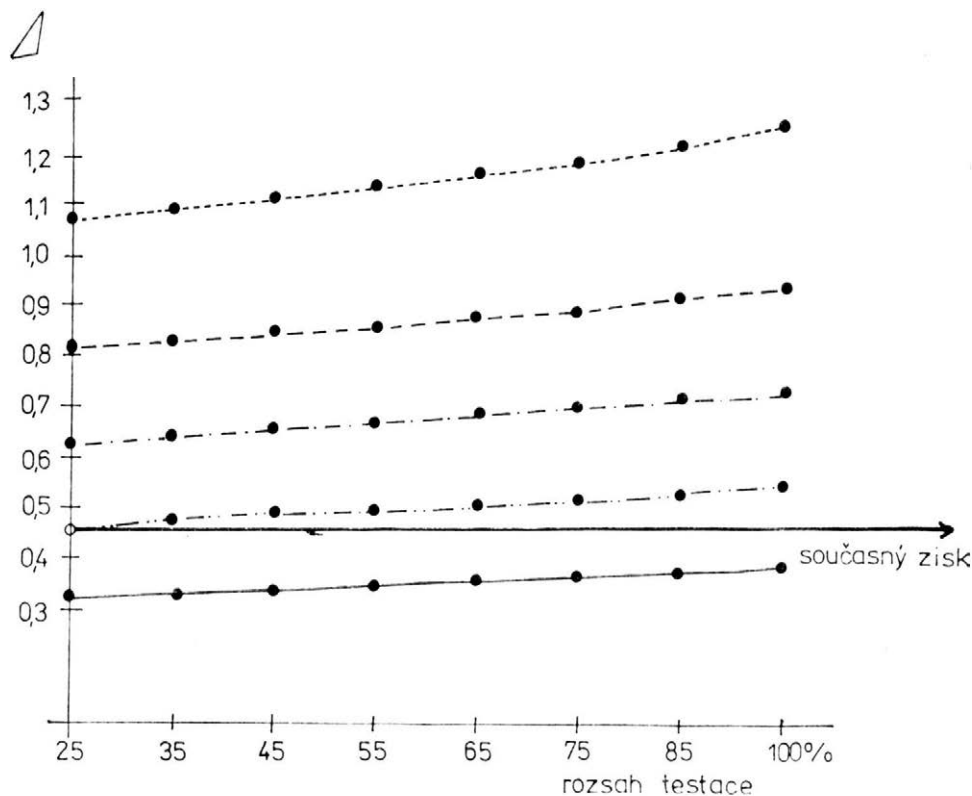
Aby byla plně využita stávající kapacita banky semene, je při výběru 500 býků do inseminace možno na býka uchovávat 24 tis. inseminačních dávek. Při výběru do inseminace pouze 100 býků lze na býka uchovávat 120 tis. inseminačních dávek. Tomu odpovídá potřeba zlepšovatelů, která při malé zásobě inseminačních dávek činí 94 ks, zatímco při vysoké zásobě postačí pro potřeby inseminace pouze 19 zlepšovatelů. Výsledkem je přibližně stejný výběrový rozdíl u prověřených býků. Snížení počtu býků v inseminaci vede k výraznému zvýšení efektivního počtu potomků na jednoho býka, který stoupl z 24 na 120, což se výrazně projevuje v přesnosti odhadu plemenné hodnoty býků.

Jestliže ve všech situacích vybíráme 8 otců býků, projevuje se snížení výběrové základny především u nich. Celkově je dosahován v mléčné užitkovosti roční genetický zisk značně vyrovnaný, a to 1,498 až 1,551 kg mléčného tuku.

Zatímco se vzrůstem rozsahu testace souběžně stoupá genetický zisk

v mase (obr. 1), genetický zisk v mléčné užitkovosti dosahuje vrcholu při určitém poměru všech uvažovaných faktorů a pak klesá.

Při zásobě inseminačních dávek kolem 30 tisíc je maximální genetický zisk dosahován při rozsahu testace přibližně 75 %, při zásobě inseminačních dávek 60 tisíc na býka při testaci 65 % a při zásobě inseminačních dávek na býka 120 tis. je optimální rozsah testace kolem 35 % (obr. 2).

1. Selekční efekt v živé hmotnosti

Stoprocentní rozsah testace je situace, kdy od každého býka máme jen zásobu semene, která postačuje k inseminaci matek býků. I za této extrémní situace (obr. 2) je ovšem dosahován vyšší genetický zisk než za současné situace, kdy používáme banku semene, ale máme rozsah testace pouze 25 %. Jak plyne z obrázku, je lepší stav než v současné době dosahován i při výběru do inseminace 200 býků, a to i při 100% testaci.

Při výběru pouze 100 býků do inseminace a optimálním rozsahu testace 35 % je dosahován v mléčné užitkovosti téměř současný stav: $\Delta_{TUK} = 1,527$, $\Delta_{TUK} = 1,539$

Pokud se týká masné užitkovosti, je efekt šlechtění, kromě počtu býků do inseminace 500 ks, ve všech sledovaných situacích lepší než současnost. V extrémním případě dosahuje 1,278 kg, což je několikanásobné zlepšení.

Při porovnání efektu šlechtění na maso a mléko je vidět, že i v krajním

I. Roční genetický zisk ve zvýšené porážkové hmotnosti a množství nadojeného mléčného tuku

	Počet vybraných zlepšovatelů	efekt. počet potomků	Δ maso kg	Δ tuk kg	Δ Kčs
rozsah testu 25 %, generační interval 30,741					
1.	94	24,—	0,325	1,513	90,34
2.	75	30,—	0,469	1,539	93,80
3.	56	40,—	0,626	1,551	96,65
4.	38	60,—	0,813	1,551	99,23
5.	19	120,—	1,080	1,498	99,90
rozsah testu 35 %, generační interval 30,107					
1.	81	33,6	0,332	1,592	94,92
2.	65	42,—	0,479	1,611	98,02
3.	49	56,—	0,639	1,611	100,23
4.	33	84,—	0,830	1,598	102,13
5.	16	168,—	1,103	1,527	101,86
rozsah testu 45 %, regenerační interval 29,473					
1.	69	43,2	0,339	1,645	98,02
2.	55	54,—	0,489	1,656	100,72
3.	41	72,—	0,653	1,648	102,52
4.	28	108,—	0,848	1,625	103,91
5.	14/16/	216,—	1,127	1,522	101,91
rozsah testu 55 %, regenerační interval 28,839					
1.	56	52,8	0,347	1,682	100,23
2.	45	66,0	0,500	1,690	102,80
3.	34	88,0	0,667	1,673	104,14
4.	23	132,0	0,867	1,640	105,02
rozsah testu 65 %, generační interval 28,205					
1.	44	62,4	0,355	1,705	101,65
2.	35	78,—	0,511	1,708	103,97
3.	26	104,—	0,682	1,687	105,14
4.	18	156,—	0,886	1,645	105,57
5.	9/16/	312,—	1,177	1,494	101,01

rozsah testu 75 %, generační interval 27,571

1.	31	72, —	0,363	1,716	102,38
2.	25	90, —	0,523	1,715	104,53
3.	19	120, —	0,698	1,687	105,36
4.	13/16/	180, —	0,907	1,628	104,89
5.	6/16/	360, —	1,204	1,476	100,36

rozsah testu 85 %, generační interval 26,937

1.	19	81,8	0,371	1,713	102,32
2.	15/16/	102, —	0,535	1,708	104,30
3.	11/16/	136, —	0,714	1,666	104,39
4.	8/16/	204, —	0,928	1,602	103,71
5.	4/16/	408, —	1,233	1,456	99,63

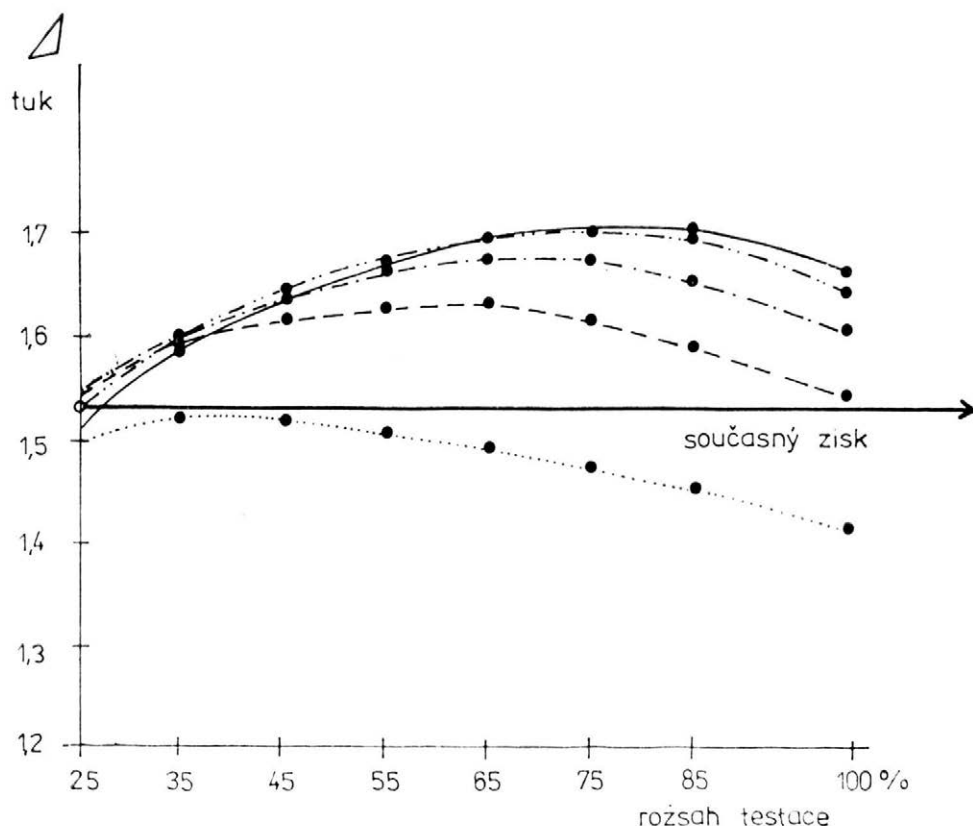
rozsah testu 100 %, generační interval 25,986

1.	0	96, —	0,385	1,669	100,02
2.	0	120, —	0,555	1,659	101,80
3.	0	160, —	0,740	1,618	102,02
4.	0	240, —	0,962	1,558	101,68
5.	0	480, —	1,278	1,422	98,32

řádky	býků do inseminace	dotestováno býků	ID na býka tis.	legenda
1.	500	400	24	— — — — —
2.	400	320	30	—
3.	300	240	40	—
4.	200	160	60	— — — — —
5.	100	80	120	

případě maximalizace selekčního úsilí na maso je genetický efekt v mléce výraznější.

Vezmeme-li v úvahu vícenáklady na dodatečnou produkci porážkové hmotnosti vyšší o 1 kg a dodatečnou mléčnou produkci také vyšší o 1 kg (Poděbradský a Váchal 1984), při současných výkupních cenách zemědělských produktů získáme přibližně 13–14 Kčs zisku na každý navíc vyrobený kg jatečného zvířete a 2,00–2,50 Kčs zisku na každý navíc vyrobený kg mléka. Při přepočtu na kg mléčného tuku to představuje 57 Kčs zisku.

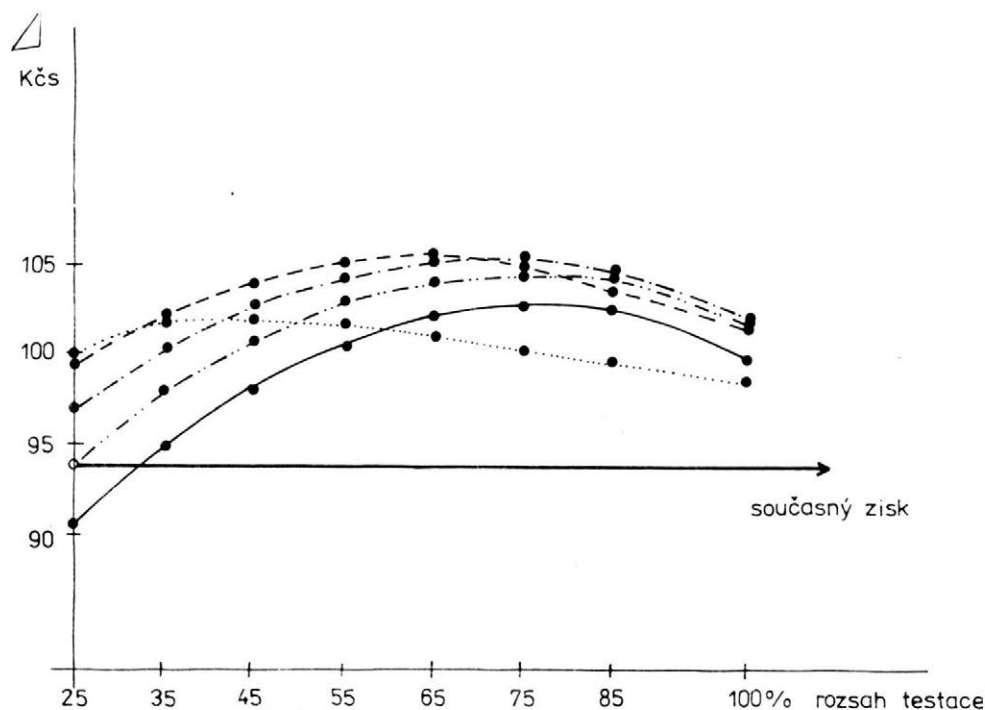

2. Seleční efekt v mléčném tuku

Genetický zisk můžeme společně pro masnou a mléčnou užitkovost vyjádřit v penězích (obr. 3) a ukazuje se, že současný stav šlechtění skotu zaručuje roční genetický zisk na krávu 93,80 Kčs. Maximálního zisku je dosahováno při rozsahu testace přibližně 65 % a výběru z odchovny pouze 200 býků ročně (zásoba ID na býka 60 tisíc), kdy zisk dosahuje na jednu krávu ročně 105, 57 Kčs.

Náklady spojené se šlechtěním jsou téměř neměnné až roku na rok nevykazují velké změny. Na druhé straně zisk plynoucí ze šlechtění s časem kumulativně vzrůstá. Proto každé plemenářské opatření, které vede ke genetickému zisku, je ekonomicky efektivní. Efektivnost záleží na čase, za který je plemenářský program vyhodnocován. Díky kumulativnímu vzrůstu zisku efektivnost

vzrůstá s časem. Budeme-li sledovat plemenářský program pouze 15 let, bude v konečném roce genetická potence populace vyšší o 15. Δ a průměrná hodnota zvířat za celé sledované období o 7,5. Δ vyšší než na počátku. Porovnáme-li uvedený násobek genetického zisku realizovaný u 1,3 mil. krav v ČSR s náklady vloženými ročně do šlechtění skotu (Hubička 1982), ukazuje se, že za současného stavu šlechtění jedna koruna vložená do šlechtění u plemenářské organizace přináší zemědělským podnikům zisk 3,57 Kčs (neuvažujeme-li míru úroku, inflaci a další činitele).

3. Seleční efekt v Kčs

Literatura

- BRASCAMP, E. W.: Model calculations concerning economic optimization of A. I. - breeding with cattle. Agr. Res. Rep. 846, Wageningen 1975.
- HUBIČKA, F.: Způsob vyhodnocování nákladů vkládaných do šlechtění. Ústní sdělení (1982).
- PODĚBRADSKÝ, Z. — VÁCHAL, J.: K problematice ekonomiky výroby mléka a masa u skotu v ČSSR. [Dílčí zpráva.] Uhřetěves, VÚŽV 1984.
- PŘIBYL, J.: Možné intenzity selekce býků dle mléčné a masné užitkovosti. Genetické dny, Hradec Králové 1982.
- PŘIBYL, J.: Tendencias geneticas y optimizacion de los esquemas de mejora. CIMA, Habana
- PŘIBYL, J. — VÁCHAL, J.: Rozbor příčin ovlivňujících selekční pokrok u skotu. [Dílčí zpráva.] Uhřetěves, VÚŽV 1971.
- PŘIBYL, J. — VÁCHAL, J.: Optimalizace selekčního efektu u skotu. Metodika ÚVTIZ, 1981, č. 7.

RENDEL, J., — ROBERTSON, A.: Estimation of genetic gain in milk yield by selection of a closed herd of dairy cattle. *Genetics*, 50, s. 1—8.

VÁCHAL, J. — ŠEREDA, L.: (1985), The Complex Cattle Selection Programme in the Czech Socialist Republic. *Sci. Agric. Bohemosl.*, 17, 1985, č. 3, s. 195—204.

Došlo 14. 6. 1985

PŘIBYL J., Výzkumný ústav živočišné výroby, 251 61 Praha 10 Uhřetěves

Předpověď efektivity selekčního programu u skotu

Zeměd. Ekon., 32, 1986, č. 2, s. 131—141. — 3 gr., 1 tab., lit. 9, res. čes., rus., angl., něm.

skot, selekční program, genetický zisk, hmotnost porážková, mléko, rentabilita, výsledky výzkumu

Pro současný selekční program chovu skotu v ČSR jsou simulovány varianty různé intenzity selekce a využívání býků. Maximálního genetického zisku, vyjádřeného na krávu a rok v porážkové hmotnosti, se dosahuje pouze při využívání mladých býků a při výběru z odchoven do inseminace 100 býků ročně (1,278 kg). Maximálního genetického zisku v mléce se dosahuje při rozsahu testace na 75 % plemenic a výběru z odchoven do inseminace 500 býků (1,716 kg mléčného tuku). Maximální genetický zisk v Kčs je dosažen při rozsahu testace 65 % a při výběru z odchoven do inseminace 200 býků (105,57 Kčs). Při současném stavu (genetický zisk 93,81 Kčs) a sledování selekčního programu po dobu 15 let je na 1 Kčs vloženou do šlechtění v plemenářských podnicích zisk v zemědělských podnicích 3,57 Kčs (mimo poplatky za plemenářskou práci).

ПРЖИБЫЛ Й., Научно-исследовательский институт животноводства, 251 61 Прага 10-Угржиневес

Прогноз эффективности селекционной программы у крупного рогатого скота

Zeměd. Ekon., 32, 1986, № 2, с. 131—141. — 3 рис., 1 табл., лит. 9, рез. чешск., русск., англ., нем.

крупный рогатый скот, программа селекции, генетическая прибыль, убойный вес, молоко, рентабельность, результаты разработок

Для нужд программы селекции в скотоводстве ЧСР смоделированы варианты разной интенсивности селекции в области использования быков. Максимальной генетической прибылью, выражающейся убойным весом коровы/год, добиваются лишь с помощью молодых быков при их отборе из бычачников в осеменительную работу в количестве 100 быков в год (1,278 кг). У молока макс. генетической прибыли добиваются при тестировании быков у 75 % коров и отборе 500 быков в осеменительную работу (1,716 кг молочного жира). В кронах эта прибыль достигается при объеме тестирования 65 % и при отборе 200 быков (105,57 кр.). При современном положении (генет. прибыль 93,81 кр.) и работах по селекционной программе в течение 15 лет с каждой кроны, затраченной на селекцию в племхозах, прибыль составит 3,57 кр. (не считая плату за племаботы) на с/х предприятиях.

Prognosis of the Effectiveness of Selection Programme in Cattle

Zeměd. Ekon., 32, 1986, No. 2, pp. 131–141. — 3 figs, 1 tab., refs 9, summaries in cs, ru, en, de

cattle, selection programme, genetic gain, slaughter weight, milk, profitability, results of research

Variants of selection of different intensity and utilization of bulls are simulated for the present selection programme in cattle breeding in the Czech Socialist Republic. The maximum genetic gain, expressed in slaughter weight per head/annum, is reached only when young bulls are used and when 100 bulls annually are selected from rearing farms for A. I. (1.278 kg). The maximum genetic gain in milk output is reached when bulls are tested on 75 % of cows and when 500 bulls are selected from rearing farms to be included in A. I. (1.716 kg milk fat). The maximum genetic gain in Czechoslovak crowns is obtained when test is on 65 % of the animals and when 200 bulls are selected for A. I. (105.57 crowns). At present the genetic gain is 93.81 crowns and the selection programme has been investigated for 15 years; one crown spent to rear the breeding animals in the breeding enterprises enables to produce 3.57 crowns on farms (besides the fees for breeding work).

PŘIBYL J., Forschungsinstitut für Tierproduktion, 251 61 Praha-Uhřetěves

Effektivitätsprognose des Selektionsprogrammes bei Rindern

Zeměd. Ekon., 32, 1986, Nr. 2, S. 131–141. — 3 Abb., 1 Tab., Lit. 9, Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtech.

Rinder, Selektionsprogramm, genet. Gewinn, Schlachtgewicht, Milch, Retabilität, Forschungsergebnisse

Für das derzeitige Selektionsprogramm der Rinderzucht in der ČSR werden Varianten unterschiedlicher Selektionsintensität und Bullenausnutzung simuliert. Ein maximaler genetischer Gewinn, ausgedrückt pro Kuh, Jahr und Schlachtgewicht wird nur bei Jungbullen und der jährlichen Auswahl von 100 Bullen aus den Zuchtanstalten zur Besamung (1,278 kg). Ein maximaler genetischer Gewinn bei Milch – durch Testierung der Bullen von 75 % Kühen und Auswahl von 500 Bullen (1,716 kg) für die Besamung. Desgleichen in Kčs ausgedrückt – durch Testierung von 65 % und Auswahl von 200 Bullen (105,57 Kčs). Der gegenwärtige Stand – (93,81 Kčs) und die Verfolgung des Selektionsprogrammes im Zeitraum von 15 Jahren zeigen, daß je 1 Kčs, investiert in die Veredelung in den Zuchtbetrieben, 3,57 Kčs Gewinn erzielt werden (neben den Aufwendungen für die Zuchtarbeit).

Adresa autora:

Ing. Josef Přibyl, CSc., Výzkumný ústav živočišné výroby, 251 61 Praha 10–Uhřetěves

ÚKOLY VYŘEŠENÉ VE VÚEZVŽ V PRAZE V ROCE 1984

Z výzkumné problematiky soustavy plánovitého řízení

Kundrát J., Burian J., Juna V., Sklenář L.: *Návrh na zdokonalení soustavy plánů a metod plánování ZPoK a ZPK. Závěrečná zpráva obsahuje návrhy na zdokonalení soustavy plánů a metod plánování pro 8. pětiletku. Návrhy jsou zaměřeny na zdokonalení plánování ZPK, plánování ZPoK, uplatňování normativní základny a automatizovaného systému plánových výpočtů v zemědělství. Návrhy jsou zpracovány příslušným řídicím orgánem. V závěrečné části zprávy jsou návrhy zdůvodněny a podrobněji charakterizovány.*

Sklenář L., Pilařová V., Bubík S., Kraljiček J., Burian J., Barták R.: *Tvorba normativní základny a soustavy plánových výpočtů. V rámci řešení úkolu byly zpracovány soubory normativů a automatizované systémy plánových výpočtů na úseku plánování zemědělské výroby, průmyslových hnojiv, krmiv, zemědělské techniky, paliv a energie, pracovních sil, nákladů zemědělských výrobních na VHH potravinářského průmyslu. Normativní hodnoty byly vytvořeny na základě vědeckovýzkumných poznatků a byly diferencovány podle specifických podmínek, charakterizovaných odlišnostmi přírodních podmínek, úrovní technologických a biologických faktorů výroby a dalších faktorů ovlivňujících průběh reprodukčního procesu. Zpráva zahrnuje stručně charakteristiky jednotlivých souborů normativů, metodické postupy uplatňování normativů v plánovací praxi a návrhy na další zdokonalení tvorby normativní základny.*

Dolek J., Sobotka L. a kol.: *Zdokonalení ekonomického mechanismu ZPoK. Závěrečná zpráva obsahuje charakteristiku základních východisek a podmínek rozvoje zemědělství v 8. pětiletce, společenské požadavky rozvoje, předpoklady finančního zabezpečení reprodukce, konkrétní návrhy úprav soustavy ekonomických nástrojů zemědělství a služeb pro 8. pětiletku v oblasti cenových nástrojů — promítání cenových změn vstupů do nákupních cen, stanovení hladiny a relací cen, návaznost cenových okruhů, řešení vlivu rozdílných agroekologických podmínek, řešení mezipodnikové diferenciace, problematika daně ze*

zisku, nástroje řešení rizikovosti zemědělské výroby, ceny biologického materiálu a služeb, řešení úhrady nákladů činnosti vědy a výzkumu, šlechtitelské a plemenářské práce, opatření k prohloubení vazeb zemědělských podniků a organizací služeb. V závěrečné části jsou návrhy opatření a důvodová zpráva.

Novák J., Gregorová H., Knížková H.: *Efektivnost vkladů do zemědělství a vlastní náklady zemědělské výroby. Zpráva obsahuje analýzu důchodové situace zemědělských organizací, která prokázala, že zavedení zdokonalené soustavy plánovitého řízení zemědělství se odrazilo ve zvýšení chozrasčotnosti zemědělských organizací. Zpracované dlouhodobé výhledy finančních ukazatelů za ZPoK nastoupený kurs k zefektivnění zemědělství a potravinářského průmyslu dále prohlubují a rozvíjejí tak, aby byl zabezpečován plynulý proces rozšířené reprodukce cestou maximálního využití výsledků vědeckotechnického rozvoje. Předpokládá se zejména zefektivnění materiálových vstupů a postupné sblížení ekonomické efektivnosti v rámci republik a sektorů.*

Knížková H., Novák J., Gregorová H.: *Zpracování a zhodnocení výrobních vlastních nákladů zemědělských podniků za rok 1983. Ve zprávě jsou předloženy výsledky zpracování vlastních nákladů a ostatních ukazatelů hospodaření, včetně rozboru příčin rozdílných vlastních nákladů a ekonomických výsledků ve vybraném souboru JZD za rok 1983. Součástí zprávy jsou tabulkové přehledy o vlastních nákladech a výnosech za hlavní rostlinné a živočišné výroby, tříděné podle výrobních oblastí v ČSR, SSR a ČSSR.*

Bečvářová V., Papež L., Šlaisová J., Ševčíková M.: *Hodnocení účinnosti a zdokonalování ekonomického mechanismu služeb. Práce obsahuje návrhy na úpravu soustavy ekonomických nástrojů organizací biologických a technických služeb pro zemědělství v 8. pětiletce. Zahrnují oblast cen a cenových nástrojů služeb a biologického materiálu, účelových subvencí, odvodového systému a financování včetně ekonomických vazeb s podniky země-*

dělské prvovýroby. Návrhy jsou zdůvodněny a doloženy výsledky analýz, kvantifikací a experimentálních ověření.

Vaniček F., Štolbová M., Sharibaty A.: *Hodnocení účinnosti a návrh na zdokonalení soustavy cen a cenových nástrojů v zemědělství*. Zpráva obsahuje metodologické přístupy a návrhy na zdokonalení soustavy cen a cenových nástrojů v zemědělství pro období 8. pětiletky v oblasti aktualizace cen vstupů, stanovení hladiny a relací cen zemědělských výrobků, kategorizace cen, premií za přírůstek tržní zemědělské produkce, návaznosti cenových okruhů v zemědělství a v potravinářském průmyslu (z hlediska kalkulačních vazeb, časové souslednosti a kritérií jakosti), stanovení stálých a kooperačních cen, včetně závěrů pro další výzkum. Zdůvodnění návrhů je dokumentováno výsledky analýz, simulačních propočtů a kvantifikací.

Řádek S., Havlíček J., Klečka M., Mužík V., Stibůrek V., Zábranská A.: *Návrhy na zdokonalení mimocenových ekonomických nástrojů pro 8. 5LP*. Práce řeší úpravy mimocenových nástrojů a zahrnuje návrhy na využití výsledků bonitace pro řešení vlivu rozdílných agroekologických podmínek v zemědělských podnicích, návrhy na překonávání rozdílů v prokazatelně horších výrobně ekonomických podmínkách podle jednotných kritérií (prostřednictvím intenzifikačních příplatků jako specifické formy diferenciálních příplatků i s využitím jiných nástrojů) a prostřednictvím daně ze zisku, návrhy na zmírnění dopadů meziročních výkyvů produkce a důchodů, se zvláštním zřetelem na ekonomicky slabé podniky a řešení rizikovosti zemědělské výroby.

Havlíček J., Hrdina J.: *Zpracování základních ukazatelů o výsledcích hospodaření JZD a státních statků za rok 1983*. Zpráva obsahuje základní charakteristiky podmínek výroby a výsledků hospodaření roku 1983 v zemědělských podnicích. Rozbor přírůstku zisku ukazuje na hlavní faktory růstu zisku a vliv vkladů včetně zvýšení jejich efektivity. Obsahuje zpracování základních ukazatelů o výsledcích hospodaření obou sektorů zemědělství v členění podle republik, sektorů a přírodních podmínek. Navazuje na zpracování výsledků v minulých letech.

Saivanský I., Benešová V., Klapková H., Stojar B., Burian A., Fridrichová H., Parfus L., Novotný J.: *Směry odměňování práce v zemědělství a potravinářském průmyslu pro období 8. 5LP*. Na základě zhodnocení zkušeností v odměňování práce v některých socialistických zemích se pozornost postupně soustřeďuje na problémy hodnocení a klasifikace dělnických pracovních činností a funkcí v zemědělství, na vývoj průměrných

mezd ve státním a družstevním sektoru a na diferenciaci průměrných mezd vybraných kategorií pracovníků. Pozornost je věnována poměru tarifních a pobídkových složek, mzdovým formám a specifickým problémům odměňování práce v zemědělství a potravinářském průmyslu, zavádění osobního ohodnocení pracovníků a brigádní formě organizace práce a odměňování. Hodnotí se stimulační působení soustavy ukazatelů efektivity u THP a možnost zavádění přírůstkové metody stimulace práce. Posuzuje se účinnost působení zásad tvorby mzdových prostředků a navrhuje se možnosti dalšího vývoje podnikové hmotné zainteresovanosti; uvádějí se náměty pro další zaměření soustavy usměrňování tvorby mzdových prostředků.

Kurský L. a kol.: *Návrhy na další rozvoj koncentrace, specializace, kooperace a integrace a zdokonalování organizačních a řídicích struktur ZPoK*. Na podkladě analýzy a dalšího poznání jsou formulovány závěry pro další rozvoj koncentrace, specializace, pro mezipodnikovou spolupráci a vertikální integraci a pro organizační a řídicí struktury jednotlivých součástí ZPoK. Součástí jsou i návrhy z oblasti dodavatelско-odběratelských vztahů. Řešení využívalo metodu terénního průzkumu, řízeného rozhovoru, dotazníkového šetření, statistických podkladů a zpracování hromadných dat s použitím matematických metod na samostatném počítači. Návrhy zahrnují zdůvodnění i určení jejich základních přínosů a rizik a stanoví nezbytné předpoklady pro jejich realizaci v praxi.

Trávníček Z., Jambor V., Januš M., Fejková V., Zedníčková I.: *Další rozvoj koncentrace, specializace a kooperace v zemědělství*. Zpráva souhrnně analyzuje a navrhuje další postup efektivního řešení koncentrace, specializace a kooperace v zemědělství v podmínkách zdokonalené soustavy plánovitého řízení ZPoK. Základní závěry práce obsahují další směry řešení účelné koncentrace a specializace jak rostlinné, tak živočišné výroby s cílem dosáhnout nejen vysokou úroveň produktivity živé, ale i společenské práce při zohlednění dalších faktorů (energetická náročnost, zpětné vazby živočišné a rostlinné výroby, ochrana životního prostředí) při efektivním využití půdního fondu a přírodních podmínek. Dále je stanovena optimální velikost JZD ve vztahu k výrobním oblastem z hlediska požadavků účelné koncentrace a specializace zemědělské výroby a ekonomické efektivity. V oblasti horizontální kooperace bez právní subjektivity je nutno dále materiálně i ekonomicky podporovat rozvoj výrobních systémů především v rostlinné výrobě, v živočišné výrobě bude mít i nadále významné uplatnění kooperace v chovu skotu. Dále zpráva obsahuje hlavní směry dalšího rozvoje společných zemědělských podniků.

Bruncvík J., Kurský L., Smetana Z.: *Zásady dalšího rozvoje výrobních vertikál v ZPoK*. Zpráva je syntetickým zpracováním jednotlivých etap dílčího úkolu. Jejím cílem je zohlednit výsledky dosažené při řešení etap dílčího úkolu a na jejich základě stanovit hlavní zásady rozvoje zemědělsko-potravinářské spolupráce v rámci specializovaných výrobních vertikál pro období 8. pětiletky i pro širší časový rámec. Na základě dosavadních výsledků výzkumu zpráva stanoví objektivní důvody rozvoje zemědělsko-průmyslové spolupráce. Rovněž hodnotí dosaženou úroveň zemědělsko-potravinářské spolupráce jak v obecné poloze, tak podrobněji podle specifických podmínek výrobních vertikál cukrovka-cukr, zelenina-ovoce, mléko a vejce-jatečná drůbež.

Hemelík T., Jankovský B., Bašek V.: *Modelové vymezení zdokonaleného systému organizace a řízení výrobně technické základny ZPoK*. Syntetická práce na základě podrobných analýz předchozích věcných etap a nejnovějších poznatků z úrovně centrálních orgánů i ze sféry dodavatelsko-odběratelských organizací a služeb navrhuje modelové řešení zdokonaleného systému organizace a řízení výrobně technické základny ZPoK s aspektem na zefektivnění činnosti státního hospodářského řízení a účelného propojení na ostatní články ZPoK. Cílový model vychází z celospolečenských potřeb a vývojových tendencí na základě delimitace a determinace jednotlivých činností a uvádí aproximativní řešení v jednotlivých článcích ZPoK i ZPoK jako celku.

Klečka M., Vašek P.: *Racionální využití zemědělské půdy a základních fondů v procesu intenzifikace zemědělství*. Syntetická závěrečná zpráva za 2. kontrolovatelnou etapu se zabývá dalším prohloubením bonitačního informačního systému za období 1982–1983 a výsledky řešení na úseku investic a reprodukce základních fondů. Byla provedena aktualizace výměr BPEJ podle uživatelů ve všech hlavních sektorech, zpracování produkčních tříd hlavních zemědělských plodin, produkčních tříd z.p. (o.p. a TTP) a nové vymezení zemědělských přírodních oblastí. Byla zpracována metodika a přehled tříd ochrany z.p. a přednostních stupňů ochrany s návrhem na zdokonalení ochrany z.p. Uvádějí se dosavadní výsledky řešení oblasti diferencované intenzifikace zemědělství. Na úseku investiční výstavby byly využity podkladové materiály z registru staveb a dalších institucí k ověření námetů a návrhů pro zdokonalování ekonomických nástrojů řízení. Současně byly řešeny i některé věcné problémy, které jsou využívány v materiálech ústředních orgánů pro 8. a 9. pětiletku.

Klečka M., Vašek P., Dušek J., Facuna J., Pestún V.: *Bonitační informa-*

ční systém o zemědělském půdním fondu a jeho využití v soustavě plánového řízení. Syntetická závěrečná zpráva za 2. kontrolovatelnou etapu se zabývá dalším prohloubením bonitačního informačního báze za období 1982–1983. Byla provedena aktualizace výměr bonitovaných půdně ekologických jednotek podle uživatelů ve všech hlavních sektorech. Zpráva obsahuje zpracování produkčních tříd hlavních zemědělských plodin, produkčních tříd zemědělské půdy (orné půdy a TTP) a nové vymezení zemědělských přírodních oblastí (5 oblastí s 26 podoblastmi). Dále obsahuje metodiku a přehled tříd ochrany zemědělské půdy, návrh sazebníku náhrad za půdu odňatou zemědělské výrobě, přednostní stupně ochrany (bonitní třídy) a návrh zdokonalení systému ochrany zemědělské půdy.

Součková H.: *Oblastně diferencovaná intenzifikace zemědělství ČSR se zřetelem k optimálnímu využití přírodních a ekonomických podmínek*. Závěrečná zpráva syntetizuje výsledky výzkumu oblastně diferencované intenzifikace do konce 1. čtvrtletí 1984. Vyhodnocení výrobních vertikál speciálních kultur, tj. chmel, ovoce a vinné révy, je podkladem k vytváření oblastí diferencované intenzifikace. V analýze výrobních vertikál ovoce jsou vyhodnoceny směry využití bonitace intenzivních ovocných sadů pro účely ochrany půdního fondu a pro plánování a řízení specializované výroby. Závěrem je vypracován metodický postup ekonomické kalkulace škod (omezujících činitelů na rostlinnou výrobu), například oxidu siřičitého, ve vybraných oblastech.

Součková H., Januš M., Zedníčková I.: *Metodické rozpracování využití výsledků bonitace půdního fondu ČSSR pro optimalizaci rozmístění zemědělské výroby*. Závěrečná zpráva shrnuje výsledky bonitace zemědělského půdního fondu s cílem využít je pro optimální rozmístění zemědělské výroby. V metodickém nástroji rozmístění výroby se plánuje kromě využití bonitace půd řešení průřezových problémů rozmístění, tj. rozmístění investic v ZPoK, řešení specializace a koncentrace odvětví rostlinné a živočišné výroby, řešení technicko-ekonomických vazeb rozmístění odvětví i vypracování systému modelů a programů pro rozmístění. Výsledkem výzkumu je návrh metodického postupu rozmístění zemědělské výroby a potravinářského průmyslu.

Bača J., Dvořák J., Vacek J.: *Řízení investiční výstavby a reprodukce základních fondů v odvětví zemědělství a výživy*. Výzkumná zpráva shrnuje výsledky řešení pěti etap dílčího úkolu a mimořádných úkolů na úseku investiční výstavby v odvětví zemědělství a výživy. Zabývá se jednak věcnými podmínkami rozvoje investiční výstavby, jednak otázkami jejího

řízení a plánování, především ekonomickými nástroji. Ve věcných podmínkách rozvoje jsou řešeny otázky výstavby nových výrobních kapacit, možnosti obnovy stávajících základních prostředků rekonstrukcí a modernizací, zavádění výsledků vědeckotechnického rozvoje, dodavatelského zajištění výstavby apod. Ve sféře řízení investiční výstavby byly analyzovány zejména finanční nástroje řízení, nástroje cenové a funkce investičních úvěrů. Z analýzy vyplývá řada doporučení ke zvýšení účinnosti působení ekonomických nástrojů řízení investiční výstavby, zejména pro období 8. pětiletky.

Sobotka L., Dolek J., a kol.: *Návrh soustavy plánového řízení ZPoK pro období 8. 5LP*. Zpráva obsahuje základní východiska návrhu soustavy plánového řízení ZPoK, tendence jejího vývoje ve vybraných sociálně-ekonomických zemích a poznatky z analýzy její účinnosti v ČSSR, základní směry rozvoje ZPoK v 8. pětiletce, použité metodické postupy, návrhy na zdokonalení soustavy pro období 8. pětiletky a jejich zdůvodnění, přínosy a předpoklady jejich realizace.

Barták R., Tučková M.: *Návrh na zdokonalení normativní základny potravinářského průmyslu a její uplatnění v plánování*. Práce podává informace o normotvorné činnosti v potravinářském průmyslu a návrh na využití vypracované metodiky tvorby normativní databáze pro plánování v potravinářském průmyslu. V příloze jsou ilustrativní příklady automatizovaných postupů tvorby a využití plánových norem včetně zpracování na počítači.

Burian J., Šmírová V., Špillerová J.: *Aktualizace metody normativního plánování nákladů a zisku*. Řešení je zaměřeno na zdokonalení automatizovaného výpočtu normativní varianty plánu, nákladů, výkonů a hospodářského výsledku ze zemědělské činnosti. Zdokonalení spočívá proti předcházející verzi v automatizovaném dopočtu diferenciálních příplatků k výkonům, ekonomicky směřovaném ocenění realizace zvířat v průměrných účetních cenách, v rozšíření ceniku realizačních cen. Řešení zahrnuje metodologické poznatky o využívání normativních výpočtů, návrh na konstrukci nákladových normativů pro období osmé pětiletky, metodiku převodu kalkulovatelných nákladů zemědělské výroby na prvotní náklady, metodiku dopočtu normativních nákladů na zemědělskou výrobu k celkovým nákladům, instrukci pro vyplňování vstupních zadání k výpočtům, vzory vstupních sestav. Výpočty budou provedeny v síti minipočítačů SMEP-PRŮVT.

Krajiček J., Pavlášek A., Frýbortová M., Vaňková M., Dolanská J., Tučko-

vá M., Zapletalová D.: *Komplexní návrh na uplatnění ASPV pro 8. pětiletku a v průběhu 8. pětiletky v ZPoK*. Závěrečná zpráva obsahuje komplexní návrh na uplatnění ASPV při přípravě a tvorbě plánu pro období 8. pětiletky. Vypracovaný návrh doporučuje jednotně uplatnit ASPV v průběhu 8. pětiletky na úrovni: centrálního článku řízení (MZVŽ ČSR a SSR, ČPK, SLPK, SPK); středního článku řízení (KZS, OZS); podniků se zemědělskou výrobou. Metodická podstata navrhovaného řešení spočívá ve využití variantních plánových propočtů v kombinaci se soustavou bilančně normativních a optimalizačních postupů plánových výpočtů.

Jankovský B., Hemelík T., Bašek V.: *Organizace státního dozoru a kontroly v ZPoK a jejich vztah k orgánům státní správy*. Závěrečná zpráva etapy řešení problematiky, která zatím nebyla komplexně zkoumána. Po analytické části podává řadu konkrétních návrhů na zdokonalení činnosti organizací státní péče, dozoru, kontroly a zkušebnictví, souvisejících se zvýšením kvality finálních produktů ZPoK a s ochranou životního prostředí. Celkové závěry práce jsou nacelely na hlavní změny v činnostech SVS, SMS, SIJZPV a ÚKZÚZ. Zároveň je v institucionální sféře navrženo založení specializované, ústředně řízené organizace pro zajištění rostlinolékařských činností a organizace pro komplexní ochranu půdního fondu státu. Tato problematika je řešena variantně – rozšířením činnosti, pravomoci a odpovědnosti SMS, nebo vytvořením nové organizace na mimoresortní úrovni, která by zajistila ochranu půd zemědělských i nezemědělských.

Klečka M., Dušek J., Vašek P.: *Prohlubování bonitačního informačního systému včetně propojení s registrem evidence nemovitostí a bonitace speciálních kultur*. Zpráva obsahuje výsledky získané v roce 1984 na úseku dalšího budování a prohlubování bonitační databáze. v zemědělství, kartografické a numerické. Informuje o výsledcích upřesňování a prohlubování bonitační databáze (upřesnění naturálních výnosů, produkčních tříd plodin, produkčních tříd zemědělské půdy, vymezení produkčních skupin podniků, nové výsledky bonitace speciálních kultur a podchyzení faktorů limitujících nebo pozitivně ovlivňujících zemědělskou výrobu). Nově byly vymezeny zemědělské výrobní oblasti (5 oblastí a 26 pod-oblastí) pro celou ČSSR a všechny zemědělské podniky byly zařazeny do některé z nich. Řeší se dále problematika srovnatelnosti klasifikačních soustav bonitace v ČSR a SSR, budování federální databáze a zajištění její trvalé aktualizace.

Součková H., Němec J.: *Využití bonitace pro tvorbu oblastí diferencované intenzifikace*

cukrovky, zeleniny a vinné révy. V závěrečné zprávě jsou shrnuty výsledky řešení na úseku oblastní intenzifikace výroby cukrovky, zeleniny a vinné révy. Analýza výrobních podmínek je podkladem k stanovení oblastí diferencované intenzifikace a poskytuje základnu k plánování a řízení výroby cukrovky. Vělenění kultury vinice do bonitačního informačního systému je zajištěno jak do kartografických podkladů, tak i do programovacího bloku.

Dvořák J.: *Efektivnost jednotlivých forem investiční výstavby v potravinářském průmyslu*. Výzkumná zpráva analyzuje zejména očekávanou úroveň souhrnných ukazatelů výrobně ekonomické efektivnosti u jednotlivých forem investiční výstavby v potravinářském průmyslu. Stručně se zabývá i možnostmi uplatnění kritérií efektivnosti v hodnocení dlouhodobého rozvoje, podrobněji pak hodnocením očekávané míry efektivnosti nové výstavby, rekonstrukcí a modernizací stávajících výrobních jednotek i efektivnosti limitních investic v období 7. pětiletky. Z analýzy údajů vyplývají závěry o vzájemné výhodnosti jednotlivých forem prováděné investiční výstavby v potravinářském průmyslu jako celku v podmínkách 7. pětiletky a řada doporučení k zajištění plámem stanovené úrovně výrobně ekonomické efektivnosti, které lze využít k řízení investiční výstavby v rámci 8. pětiletky.

Vacek J.: *Ekonomické hodnocení zemědělské techniky v podmínkách racionálního využívání výrobních zdrojů*. Výzkumná zpráva se soustřeďuje na metodiku cenové tvorby zemědělské techniky podle parametrů strojních výrobků. V předložené studii jsou metodické poznatky zaměřeny na nejdůležitější odvětví živočišné výroby. Inventarizace technických parametrů, zpracovaná ve spolupráci s MF VŠZ a SZLPS se v návaznosti na strukturu rejstříku zemědělských strojů soustředila na odvětví chovu skotu, prasat a drůbeže. K praktickému ověření metodiky cenové tvorby zemědělské techniky v návaznosti na změny parametrů byly využity modelové propočty, zpracované samostatně pro odvětví rostlinné a živočišné výroby. V odvětví rostlinné výroby byla metodika cenové kvantifikace ověřována na příkladu zavádění inovované řady traktorů, v živočišné výrobě jsou do propočtu zahrnuty kruhové dojírny (dojírci zařízení) a krmné vozy.

Saivanský I., Benešová V., Klappková H.: *Návrhy na zvýšení účinnosti nástrojů hmotné a nehmotné stimulace k pracovnímu výkonu v potravinářském průmyslu*. Ve zprávě se uvádějí možnosti zvýšení motivační účinnosti odměňování v potravinářském průmyslu v návaznosti na další zdokonalování soustavy plánovitěho řízení národního hospodářství pro 8. pětiletku. Pozornost se věnuje také námětům na zvýšení náročnosti zaměření od-

měňování a prémiování na konečné a reálné přínosy organizací pro národní hospodářství. Zpráva obsahuje také zaměření kritérií a ukazatelů efektivnosti a kvality pro 8. pětiletku a jejich vliv na hmotnou zainteresovanost zejména vedoucích technicko-hospodářských pracovníků. Uvádí se také návrh metodiky měření a posuzování ukazatelů a kritérií a doporučení skupin ukazatelů vhodných pro jednotlivé kategorie pracovníků potravinářského průmyslu. V oblasti tvorby mzdových prostředků jsou uváděny vlivy působící na celkový použitelný objem mzdových prostředků. Analyzuje se předpoklady správného fungování rozhodujících ukazatelů ve specifických podmínkách potravinářského průmyslu. Současně se uvádějí teoretické možnosti ukazatele zisku pro regulaci a některé další návrhy na zdokonalování soustavy usměrňování tvorby mzdových prostředků v potravinářském průmyslu za účelem posílení motivace organizace k co nejvyššímu zefektivnění své činnosti.

Doucha T., Daňko J., Hromádka J., Fejfar J., Čahová D., Kavka M., Liška J.: *Rozvoj jednotné metodické základny budování ASŘ v ZPoK*. Předmětem výzkumu jsou metodické a projekční otázky budování metainformačního systému ASŘ centra v ZPoK, koncepční otázky celkového rozvoje ASŘ v ZPoK a rozvoje jednotné metodické základny budování ASŘ v ZPoK a vybrané teoreticko-metodologické otázky strukturování rozhodovacích procesů pro jejich návaznou automatizaci. Výsledky představují podklady k technickému projektu metainformačního systému a ucelené koncepční podklady pro řídicí sféru.

Daňko J., Cink J., a kol.: *Technický projekt systému ASO FMZV*. Postup zpracování TP ASŘ FMZV je popsán ve zprávě a je součástí uplatňování automatizace v řízení ZPoK. Cílem práce je návrh budování ASŘ FMZV v součinnosti a integraci se systémy národních ministerstev a v návaznosti na projektový úkol (1983). Technický projekt systému upřesňuje a konkretizuje záměry uvedené v projektovém úkolu. Klade zvýšený důraz na upřesnění a kvantifikaci zabezpečujících složek dalšího budování ASŘ FMZV a na variantnost dalšího postupu budování systému, směřující k dosažení navrhované cílové podoby.

Daňko J., Hrdina J., Randlová H.: *Zdokonalení interaktivního režimu a využití terminálové sítě v řídicích činnostech FMZV*. Postup a dosažené výsledky z řešení jsou popsány ve zprávě, která je součástí budování automatizovaného systému řízení v oblasti zemědělství a výživy. Cílem práce je zdokonalení interaktivního režimu práce v nadpodnikové sféře řídicích a rozhodovacích procesů

s využitím databáze tvorby plánu, centrální databáze a databáze pro rozborovou činnost.

Doucha T.: *Výzkum zdokonalování zemědělské výroby na základě využití ekonomicko-matematických metod a výpočetní techniky*. Byly zpracovány a spoluřešitelským zemím RVHP předloženy Obecné tendence rozvoje

ASŘ zemědělství v ČSSR do r. 2000 a Analýza současného stavu v oblasti budování ASŘ zemědělství v zemích RVHP — funkční část ASŘ jako podklad pro navazující celkovou analýzu ASŘ zemědělství v RVHP v roce 1985. Podkladové materiály vycházejí z výsledků koncepčního výzkumu v ČSSR.

ing. Milena Hajná, VÚEZVŽ Praha

RIADENIE A PLÁNOVANIE V POĽNOHOSPODÁRSTVE

M. Grznár a kol.: Riadenie a plánovanie v poľnohospodárstve. Bratislava, Príroda 1985, 438 strán

Vydavateľstvo Príroda v roku 1985 v spolupráci so SZN v Prahe vydalo zaujímavú publikáciu kolektívu pracovníkov katedry Ekonomiky a riadenia poľnohospodárstva VŠE v Bratislave a Prahe pod vedením vedúceho katedry doc. ing. Miroslava Grznára, CSc. (spoluautori prof. JUDr. Štefan Fišera, DrSc., prof. ing. Dimitrij Choma, DrSc. a doc. ing. Jiří Jelínek, CSc.) s cieľom poskytnúť základné poznatky z oblasti riadenia výrobných, hospodárskych a sociálnych procesov v poľnohospodárstve hlavne poslucháčom študijných odborov Ekonomika poľnohospodárstva VŠE v Bratislave a Prahe, ale aj širšiemu okruhu riadiacich a hospodárskych pracovníkov v podnikoch poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu.

Prihliadajúc ku skutočnosti, že v poslednom období vyšli niektoré významné publikácie renomovaných autorov (Neumann 1980, Ševčík 1983, Pilišek 1984, Hrmo 1984), ktoré sa dotýkali problematiky riadenia a organizácie poľnohospodárskych podnikov, autori publikácie *Riadenie a plánovanie v poľnohospodárstve* nemali ľahkú úlohu, najmä preto, že museli vziať do úvahy danú skutočnosť. Je cenné, že sa im podarilo podať výklad od teoretického vymedzenia riadenia a jeho štruktúry cez analýzu jednotlivých riadiacich funkcií až po ich realizáciu v poľnohospodársko-potravinárskom komplexe.

Autori podávajú komplexný rozbor problematiky s dôrazom na metodické postupy plánovania, organizácie a kontroly na rôznych stupňoch riadenia až po poľnohospodársky podnik, čo znamená, že doteraz riešenú problematiku riadenia rozširujú o významný nástroj riadiacej sústavy – plánovanie. Tento zámer sa im podaril najmä preto, že volili novú tematickú štruktúru skúmaných problémov a tak mohli uplatniť tvorivé koncepcie pri analýze i syntéze problematiky riadenia a plánovania v poľnohospodárstve.

Vychádzajúc z tejto koncepcie sa publikácia člení na 12 hlavných kapitol:

Prvá kapitola podáva *ucelenú teoretickú charakteristiku riadenia v poľnohospodársko-potravinárskom pkomplexe* a volí správny systémový prístup, keď začína všeobecnou definíciou úloh a funkcií spoločenského riadenia, potom pokračuje cieľmi, funkciami a obsahom riadenia socialistického poľnohospodárstva.

V ďalších podkapitolách sa skúma vznik a vývoj vedy o riadení socialistickej ekonomiky, štruktúra systému vedeckých poznatkov o riadení spoločenskej výroby, zákonitosti a princípy riadenia, metódy riadenia a charakteristika riadiaceho cyklu (práca s informáciami, rozhodovanie a kontrola) čo končí vyjadrením efektívnosti riadenia v poľnohospodárstve.

Je zrejmé, že práve posledná podkapitola zaujme všetkých čitateľov publikácie, lebo problém vyjadrenia efektívnosti riadenia (a to nielen v poľnohospodárstve) je zatiaľ najotvorenejšou otázkou, avšak jej riešenie je nanajvýš potrebné.

Je možné súhlasiť s autormi, že „základný problém, pre ktorý sa zatiaľ nedarí jednoznačne vyjadriť efektívnosť riadenia na ktorejkoľvek úrovni, spočíva v účasti mnohých faktorov vo výrobnom a reprodukčnom procese poľnohospodárstva, ktoré podmieňujú jeho výsledok“.

Ukazovatele, ktoré autori navrhujú pre vyjadrenie efektívnosti riadenia, sú mimoriadne podnetné, čím sa podaril posun poznania v tejto oblasti o ďalší dôležitý krok vpred.

Je možné polemizovať s autormi o poradi ďalších dvoch kapitol v tom, že by bolo účelnejšie zaradiť kapitolu o postavení človeka v procese riadenia poľnohospodárstva buď hneď za prvú kapitolu, alebo až za 6. kapitolu, pretože pojednávajú o pláne a organizačných i riadiacich štruktúrach. Tri kapitoly o pláne by tak tvorili ucelený, na seba nadväzujúci systém. To však je len „chyba krásy“ a neuberá na význam, ktorý vyplýva z obsahu jednotlivých kapitol.

Druhá kapitola charakterizuje *funkciu plánu v systave riadenia, funkciu hodnotových nástrojov, osobitosti sústavy riadenia potravinárskeho priemyslu a služieb a organizáciu riadenia poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu*.

Plánovaním sa zaoberá štvrtá a piata kapitola, v ktorých je podaný výklad metodologických zásad v poľnohospodárstve s uvedením cieľov a faktorov rozvoja poľnohospodárstva a systému plánov v poľnohospodárstve. Ďalšie state sa venujú prognózovaniu rozvoja poľnohospodárstva, ako aj dlhodobým a strednodobým plánom v poľnohospodárstve.

V nadväznosti na dlhodobé a strednodobé plánovanie sa podrobne rieši v publikácii oblasť ročných plánov v poľnohospodárstve. Táto kapitola zaujme najmä čitateľov z podnikovej praxe, pretože prináša komplexný rozbor krátkodobého plánovania v poľnohospodárskom podniku vrátane návodu pre prípravu podkladov a spracovanie častí ročného plánu (rastlinná výroba, živočíšna výroba, materiálo-technické zásobovanie výroby, potreba práce a pracovných síl, pomocná a pridružená výroba, investičná výstavba, finančný plán), ako aj metód vnútropodnikového a operatívneho plánovania a konečne aj kontroly plnenia plánu.

Šiesta kapitola sa venuje *organizačným a riadiacim štruktúram v poľnohospodársko-potravinárskom komplexe* a z hľadiska komplexného riešenia problematiky ju treba považovať za jednu z najzdarilejších kapitol. Služi ku cti autorov, že teoreticky presne vymedzujú organizačnú štruktúru a na ňu nadväzujúcu riadiacu štruktúru. Správne je aj to, že sú uvedené klady, zápory jednotlivých štruktúr a neodporúčajú sa len odvetvové alebo len územné štruktúry, ale také, ktoré zodpovedajú daným podmienkam poľnohospodárskeho podniku. Veľmi vhodne je v tejto kapitole spracované aj vnútropodnikové chozrasčotné riadenie, kde sa rieši tvorba vnútropodnikovej chozrasčotnej štruktúry, funkcia plánu vo vnútropodnikovom riadení, vzťahy vnútropodnikových chozrasčotných útvarov a hmotná zainteresovanosť.

Túto kapitolu uzatvára stať o líniových a štábnych útvaroch v poľnohospodárstve, do ktorej je zaradená aj problematika dispečerského riadenia. Problém dispečingu je však zúžený len na zaradenie dispečerského útvaru do riadiacej štruktúry podniku, ale zasluhoval by si oveľa širšie rozpracovanie, pretože tu ide aj o novú techniku riadenia a o nový spôsob spracovania informácií, potrebných pre operatívne riadenie.

Vráťme sa teraz k tretej kapitole, ktorá pojednáva o postavení človeka v procese riadenia poľnohospodárstva. Autori tu správne uvádzajú, že výsledky

činnosti každej organizácie závisia od pracovnej aktivity a od odbornovo-politickej úrovne jej pracovníkov. Pracovná aktivita sa prejavuje postojmi k práci, k cieľom organizácie. Rozhodujúce je stotožnenie cieľov jednotlivých pracovníkov s cieľmi samotnej organizácie. Tieto skutočnosti práve zvýrazňujú dôležitosť tých riadiacich činností, ktoré sa realizujú pri formovaní a vedení pracovných kolektívov, jednotlivých pracovníkov a teda úzko súvisia s vlastnou prácou s ľuďmi, t.j. buď už pri výbere, rozmiestňovaní, hodnotení a výchove pracovníkov, alebo pri spôsobe vedenia a ich motivovania.

Vychádzajúc z tejto základnej filozofie, venujú sa autori výberu, rozmiestneniu, hodnoteniu, výchove a motivovaniu pracovníkov ako aj vedeniu ľudí. Osobitná pozornosť sa venuje pracovným skupinám, ako objektom riadenia, čo možno považovať za veľmi vhodné, lebo práve v tejto organizačnej jednotke na prvom stupni riadenia sa priamo rozhoduje o výsledkoch výroby, čo sa nie vždy doceňovalo.

Siedma kapitola sa zaoberá *výrobnou štruktúrou* a vymedzuje kritériá a hľadiská jej tvorby, konkretizuje pojem sebestačnosti vo výrobe potravín, skúma vplyv prírodných podmienok na tvorbu výrobných štruktúr, t.j. rozmiestňovanie osevných plôch a výrobných faktorov do rozdielnych prírodných podmienok, vplyv štruktúry kultúr na organizáciu výroby, reprodukciu úrodnosti pôdy a napokon vplyv potravinárskeho priemyslu na rozmiestnenie výroby do poľnohospodárskych podnikov.

V logickej nadväznosti na siedmu kapitolu ďalších päť kapitol pojednáva o výrobných štruktúrach odvetví výroby.

Najobsiahlejšia kapitola — *o rastlinnej výrobe* — rozoberá najskôr faktory, ktoré určujú špecializáciu rastlinnej výroby (najmä rentabilitu a dôchodkovosť odvetví RV) a potom rieši špecializáciu poľnohospodárskych podnikov vo vybraných odvetviach rastlinnej výroby (kukurica na zrnó, zemiaky, cukrová repa, intenzívna výroba zeleniny, ovocinárstvo, vinohradníctvo), pričom sa nezabudlo ani na vplyv závlah na organizáciu rastlinnej výroby.

V *živočišnej výrobe* sa pochopiteľne kladie najväčší dôraz na ekonomický význam chovu hovädzieho dobytku. Tu treba oceniť prínos autorov v tom, že exaktne vytipovali faktory, ktoré určujú optimálnu hustotu hovädzieho dobytku a na základe toho vypracovali model rozmiestnenia jednotlivých kategórií HD v kooperačnom obvode.

Treba konštatovať, že obsiahlosť state o hovädzom odybtku nešla na úkor ostatných odvetví živočišnej výroby, lebo podáva aj keď stručnejšie, ale veľmi presný výklad organizácie chovu oviec, chovu osípaných i chovu hydiny.

Nemenšia pozornosť sa venuje *ekonomike a organizácii krmovínovej základne*, čo má svoj význam, najmä preto, že náklady na krmivá tvoria v jednotlivých odvetviach živočišnej výroby od 42 do 70 % z celkových nákladov a rastlinná produkcia z takmer 80 % plôch poľnohospodárskej pôdy sa transformuje do živočišnej výroby.

Z tohoto hľadiska sa preto vhodne skúma produkčná schopnosť krmných plodín, nákladovosť krmných živín, produktivita práce a štruktúra krmovínovej základne, ekonomika konzervovania krmných plodín, plynulé zásobovanie zeleným krmivom a ekonomika krmnej dávky.

Podnetné a pre poľnohospodársku prax užitočné sú argumenty autorov o tom, že špecializácia poľnohospodárskej výroby, ktorá je rozvedená v predchádzajúcich kapitolách, sa má uskutočniť len vtedy, ak je spoločensky a podnikovo výhodná.

Úplnosť publikácie dovršuje kapitola o *funkciách, význame a ekonomických*

výsledkoch pridruženej výroby u nás a v niektorých štátoch RVHP, ktorá dokazuje, že pridružená výroba zostáva spoločensky prospešnou doplnkovou činnosťou poľnohospodárskych podnikov, lebo zabezpečuje niektoré potreby odvetvia poľnohospodárstva, ale aj iných odvetví národného hospodárstva.

Na záver možno uviesť, že publikácia má slúžiť predovšetkým ako vysokoškolská učebnica, avšak ďaleko prekračuje tento cieľový zámer. Zo stručného náčrtu jej obsahu a zamerania vyplýva, že v nej najdú cenné zdroje poznania aj pracovníci celej riadiacej vertikály, ako aj vedúci pracovníci podnikovej sféry. Možno ju hodnotiť ako obohatenie literatúry v danej oblasti a odporučiť ju do pozornosti aj širšiemu okruhu odborníkov v poľnohospodárstve.

Ing. Eva Baumgartnerová, CSc.

Antonín Burian: *K sociologickým problémům řídicí práce v zemědělství. Praha, MZVŽ ČSR 1984, 2 díly, 243 stran*

Kniha je výrazným podnětem k zamyšlení nad účinností řízení lidí, a to nejen v zemědělství. Uvítají ji vedoucí pracovníci, kteří si uvědomují nutnost přispívat k plnění stále náročnějších úkolů i zlepšováním motivování a vedení spolupracovníků. Hned první stránky knihy si všímají závažného problému: složitosti kontroly vysoce kvalifikované práce. Jednoduchou práci lze poměrně snadno kontrolovat. „Stanovení přesných kontrolních kritérií pro práci řídicí nebo vědeckou je téměř nemožné...“ (str. 8). Autor ani neuvažuje o možnosti hledat stále složitější komplexy ukazatelů, protože to vede v nejlepším případě jen k dosahování „kontrolovatelného minima“.

Vědeckotechnický rozvoj je procesem „...kdy jednoduchá kontrola výkonu ztratí postupně svou účinnost a musí nastoupit jiný faktor — osobní angažovanost pracovníka... Potřeba angažovanosti je tím naléhavější, čím je možnost kontroly práce daného typu nižší“ (str. 9). Burian si uvědomuje nutnost vysoké kvalifikace vedoucích pracovníků. Jeho formulace však připouští zúžení kontroly jen na kontrolu pomocí jednoduchých, převážně kvantitativních ukazatelů. Bylo by vhodné pojednat na tomto místě i o možnostech komplexní kontroly složité práce srovnáváním jejich efektů s cílovými modely, což je ovšem velmi náročné na úroveň řízení.

Kapitola o zdrojích formování angažovanosti pracovníků rozlišuje výsledky působení primárních zdrojů, kdy především rodina utváří základní vztahy dítěte k lidem, k věcem a k práci, a dotvářející účinek sekundárních zdrojů (školy, podniku, organizace). Udělá-li rodina z dítěte svého prvního člena, vytváří jednou získaná pozice potřebu udržení, když to nejde jinak, tedy pomocí „propůjčené prestiže“ rodičů a známých, což „... je pro utváření ... všech společenských vztahů daleko méně funkční než příprava ... zapojující všechny členy do spoluúčasti na praktickém řešení existujících problémů“ (str. 13).

Sekundární zdroje vytvářejí vztahy k vedoucím, ke kolektivu, k podniku a ke společnosti. Tyto postoje konkretizují působení primárních zdrojů. V úvahách o cestách formování angažovanosti je patrna autorova velká životní zkušenost a pedagogická moudrost. Neměly by však vést k přeceňování možností výchovy — i vychovatelé jsou utváření společností a mohou jen málo překračovat limity úrovně, které společnost dosáhla.

Způsob odměňování pracovníků a jejich vedení může angažovanost buď rozvíjet, nebo ji tlumit, či dokonce likvidovat (str. 10). Angažovanost může být plně využita jen tehdy, když vedení dovede přesně diagnostikovat motivace pracovníků a nalézat ten typ stimulace, který odpovídá motivům i vykonávané práci (str. 25). Motivacím a hodnotové orientací pracovníků je věnováno plných sto stran knihy (str. 25–129).

Důležitou složkou odměny je mzda. Je však jen jednou z mnoha odměn a má řadu forem. K tomu, aby vedoucí mohl volit správné způsoby odměňování, musí být informován o hodnotových systémech odměňovaných. Vhodně volená forma dosahuje velkého účinku pomocí nevelkého kvanta odměny, špatně volená forma nedosáhne pozorovatelného efektu ani velkou odměnou.

Pro účinnou volbu forem odměňování je třeba znát nejen aktuální hodnotovou orientaci pracovníků, ale také její sociální pozadí v podobě historicky vyhraněných stadií přístupu jednotlivců i societ k hodnotám, které chtějí

získat práci. Určení a popis těchto stadií patří k nejprínosnějším místům knihy.

První stadium je poznamenáno jistou netečností vůči aktuálním společenským hodnotám, malou materiální náročností a odmítáním všeho, co není nutné k zachování prosté existence. Je-li zabezpečena, pak většina stimulů k většímu výkonu selhává (str. 31).

Druhé stadium vychází z principu maximalizace příjmů jako prostředku k co největšímu materiálnímu vybavení, usiluje o služební postup a o přední místo v podniku. „Dominantou snažení se stává homogenizace s přitažlivými vzory.“ Je to výkonové stadium s poměrně snadnou stimulací prostřednictvím peněžní odměny (str. 32).

Třetí okruh přístupů má „výběrový charakter“, „člověk sám hledá a vybírá objekty, jež mohou optimálně uspokojovat jeho potřeby... hodnota MÍT je nahrazena hodnotou MÍT SE.“ Vzhledem ke stimulaci je toto stadium náročnější než předchozí. Na druhé straně však obsahuje prvky socialistického způsobu života s rostoucím uspokojením z tvořivosti vlastní práce (str. 33).

Poznání spektra požadovaných hodnot a spektra dosahované míry jejich satisfakce umožňuje rozpoznat funkčnost jednotlivých podob odměny a volit jejich optimální kompozici.

Druhá polovina prvního dílu informuje o výsledcích empirických zkoumání vybraných souborů pracovníků československého zemědělství. Podává velké množství ověřených poznatků, které umožní vedoucím pracovníkům vycházet v uvažování o pracovních kolektivech, které vedou, ze znalosti hodnotových orientací u nás běžných. Je mnohem snažší odhadovat specifické odchylky srovnáváním s celospolečenskou situací, než usilovat o poznání stavu na svém pracovišti bez této orientace. Uveďme alespoň nejdůležitější konkrétní poznatky:

V roce 1978 bylo rozložení řadových pracovníků v československém zemědělství podle stadií sociálního vývoje toto:

Stadium	přechod			přechod	
	I.	I.—II.	II.	II.—III.	III.
Relativní četnost	8 %	3 %	42 %	32 %	15 %

Z 27 typů odměn preferovali pracovníci v zemědělství především tyto (str. 67):

1. (9.) Zlepšení sociálního zabezpečení
2. (1.) Spravedlivější odměňování podle pracovního výkonu
3. (3.) Vybavení dokonalejší mechanizací
4. (2.) Zvýšení příjmu
- 5.—6. (14.) Zlepšené pracovní prostředí
- 5.—6. (4.) Spravedlivější odměňování podle namáhavosti práce atd.

Čísla v závorce znamenají umístění položky v žebříčku v roce 1973. Přesuny jsou dosti významné a výmluvné. Uveďme jen, že mezi položky, které se dostaly z předních míst daleko do pozadí, patří i odměňování podle zodpovědnosti (z 5. místa na 16!) a podle vzdělání a kvalifikace (z 8. na 18.), ale také zajištění péče o děti (z 12. na 20.).

Poslední stránky prvního dílu uvádějí podrobně výsledky vztahové analýzy položek. Je zde mnoho detailních postřehů vyžadujících pozorné čtení. Zaujmou čtenáře, který má zájem proniknout do podrobností problematiky.

Druhý díl knihy si všímá nejdříve subjektu řízení, vedoucího pracovníka, jeho osobnosti, odborných znalostí, schopností, morálních vlastností, ale také odpovědností a pravomocí (str. 130–138). Sociologický přístup pak zdůrazňuje pojednání o funkci, roli a pozici vedoucích pracovníků. Funkce je pojímána jako „postavení ve formální struktuře podniku“, má svá práva a povinnosti. Role a pozice mají vedle složky formální i složku neformální, která vyplývá z vlastností představitele a z interpersonálních vztahů. Objektem řízení je zpravidla pracovní skupina se svou formální i neformální strukturou. Rozmístění do pracovních funkcí vytváří formální strukturu, z interakce mezi osobnostmi pracovníků vzniká neformální struktura, která reprezentuje postavení jednotlivých pracovníků v hodnotových systémech skupiny (str. 139–140).

Pozoruhodné jsou teoretické poznatky i empirická zjištění o sociálním klimatu podniku či pracoviště. Sociální klima homogenizuje racionální i emocionální faktory vědomí pracovníků a tak ovlivňuje jejich postoje a jednání. Jejich prostřednictvím pak působí na ekonomické, výrobní a sociální procesy (str. 141). Konkrétní výzkumy zde přinášejí zajímavé poznatky, vypovídající např. o postojích k práci, k podniku a ke stabilizaci. Sociometrická měření, pomocí nichž byli vystopováváni neformální vedoucí skupin, vedla k závěru: neformální vedoucí se vyznačují zodpovědným postojem k práci a pozitivně působí na své okolí. „Ve všech skupinách s nadprůměrným výkonem se objevuje neformální vedoucí“ (str. 159).

K prostředkům, jimiž působí řídicí pracovník, patří především systémy řízení (autokratický a demokratický), formování cíle práce, soustava informací a komunikací a konečně výběr, výchova a hodnocení pracovníků. Každému z těchto okruhu je věnována sociologicky erudovaná pozornost, poznatky jsou často dokládány výsledky zkoumání. Upozorníme alespoň na metodu nazvanou „boj o cíl“, vhodnou pro stanovení pracovních cílů kolektivu (str. 170), na problém kvantity a kvality informací (str. 176–186), na střet úspěšného řízení a omezujících norem (str. 202–206), ale zvláště na poznatky o hodnocení, jeho metodách a formách projevu hodnocení, které by měly obohatit běžně používané metody (str. 197–201).

Aktuálnost si udržuje obsah knihy až do posledních stránek, zaměřených na stavy pracovníků. Je třeba znát pozitivní i negativní účinky situace, v níž kvantitativní či kvalitativní stav pracovníků překračuje nebo nenaplnuje skutečnou potřebu (str. 207–210).

Recenzovaná kniha nejen přesvědčivě dokládá slova závěru: „Řídicí práce, má-li být úspěšná, musí respektovat ... nové vlastnosti lidského činitele, který je nejdůležitějším článkem ... a rozhodující výrobní silou“ (str. 213), ale poskytuje zároveň podněty a doporučuje nástroje pro zlepšení úrovně řízení lidí v praxi. A to je mimořádně důležité v době zesíleného vědeckotechnického rozvoje, v němž se nesmí zapomínat na vědecký sociotechnický propracovaný rozvoj lidského činitele.

Knihy doc. Buriana čerpá z empirických výzkumů, věnuje jejich výsledky do teorie marxistické sociologie práce a řízení a závěry podává jazykem blízkým praxi. Četba knihy vyžaduje soustředění a přemýšlení. Pro angažované vedoucí pracovníky bude poutavým čtením, přímo podněcujícím pro aplikace v okruhu působnosti čtenáře. V tomto směru je přínos knihy největší a nejaktuálnější. To byl patrně také záměr editorů, kteří knihu vydali nákladem 3000 výtisků jako neprodejnou účelovou publikaci. Doufejme, že bude následovat druhé vydání pro veřejnost.

PhDr. Miroslav Gregor